

Alphonse Daudet

Pisma iz mog mlina

*s francuskog preveo
Ivan Lulić*

eLektire.skole.hr

Sadržaj

Predgovor _____	4
Useljenje _____	5
Beucairska poštanska kola _____	7
Tajna majstora Cornillea _____	10
Koza gospodina Seguina _____	14
Zvijezde _____	18
Arležanka _____	21
Papina mazga _____	24
Svjetionik Sanguinaresa _____	30
Agonija "Semillante" _____	33
Carinici _____	37
Župnik iz Cucugnana _____	40
Starci _____	44
Balade u prozi _____	48
Dauphinova smrt _____	48
Predstojnik u polju _____	49
Bixiouova lisnica _____	52
Legenda o čovjeku sa zlatnim mozgom _____	55
Pjesnik Mistral _____	58
Tri tihe mise _____	62
Naranče _____	67
Dvije gostionice _____	69
U Miliani _____	72
Skakavci _____	78
Eliksir časnog oca Gauchera _____	80
U Camargui _____	86
I. Polazak _____	86

II. Koliba _____	87
III. Čekanje _____	88
IV. Crveni i bijeli _____	89
V. Vaccares _____	90
Čežnja za vojarnom _____	92
Rječnik _____	94

Predgovor

Pred Honorata Grapazija, javnoga bilježnika u Pamperigousteu, pristupio je gospodin Gaspard Mitifio, suprug Vivette Cornille, krčmar i žitelj Cigalieresa, koji izjavljuje da je prodao i prenio u vlasništvo, pravno i stvarno bez ikakvih dugova, povlastica i hipoteka, ovdje nazočnomu gospodinu Alphonseu Daudetu, pjesniku iz Pariza, jedan mlin – vjetrenjaču, koji se nalazi u dolini Rhone, u srcu Provanse, na jednom obronku, obraslu zelenim borovima i hrastovima; premda je mlin već više od dvadeset godina napušten i neupotrebljiv za mljevenje, što se vidi po divljoj lozi, mahovini, ružmarinu i drugim divljim biljkama koje sežu do navrh krila.

Bez obzira na to što je vjetrenjača u takvu stanju, s prepuklim velikim kolom, s trijemom po kojemu trava raste među ciglama, gospodin Daudet izjavljuje da mu mlin odgovara i da mu može poslužiti za pjesnički rad, te ga preuzima na svoj rizik za moguće opasnosti bez prava na naknadu od prodavaoca za popravke koji bi se ondje izveli.

Ova je prodaja obavljena na mjestu, uz dogovorenu cijenu, koju je svotu gospodin pjesnik Daudet položio u ovom uredu u valjanom novcu, a koju je gospodin Mitifio odmah primio uz priznanicu, u prisutnosti bilježnika i potpisanih svjedoka.

Obavljeno u Pamperigousteu, u uredu Honorata Grapazija, u nazočnosti svirača France-ta Mamaija, Louiseta, zvana Quique, križonoše bijelih pokajnika, koji su ovu ispravu, pošto su je pročitali, potpisali zajedno sa strankama i bilježnikom.

Useljenje

Kako li se začudiše kunići! Dugo su gledali vrata na mlinu zatvorena, zidove i trijem obrasle travom, tako da su na posljetku povjerovali da je cijeli mlinarski rod izumro i kako im se to mjesto sviđalo, načinili su od njega svoj glavni stan, nešto poput središta svojih strateških operacija: zečji jemmapeski mlin... U noći kad sam stigao, sjedilo ih je da ne lažem – barem dvadesetak u krugu na trijemu, grijući šape na mjesecini... U času kad se otvoriše vrata, kvrc!, nesta logora i sve se male bijele stražnjice, uzdignutih repića, izgubiše u guštiku. Nadam se da će se vratiti.

Momu se dolasku silno začudila i stanarica prvoga kata, stara mrka sovurina s glavom mislioca, koja već dvadeset godina stanuje u mlinu. Zatekao sam je u potkrovlju kako nepomično, ukočeno sjedi na gredi, među otpacima žbuke i cigli. Pogledala me je svojim okruglim okom, a zatim sva uplašena što me ne poznaje, zahukala: "Hu! Hu!" i tromo mahnula krilima, posivjelim od prašine – ti vražji mislioci ne znaju što je četka... No ništa zato! Takva kakva jest, s očima što žmirkaju i namrštenim licem, ta mi se šutljiva stanarica više sviđa nego ijedna druga, te se požurih da joj obnovim najamni ugovor. Zadržat će, kao i prije, cijeli gornji dio mlina s ulazom preko krova, a ja ću uzeti donju prostoriiju, malu sobicu, obojenu u bijelo, nisku i nadsvođenu poput blagovaonice u kakvu samostanu.

Odavle vam evo pišem, kraj vrata širom otvorenih ugodnomu suncu.

Lijepa borova šuma obasjana svjetlom, spušta se preda mnom sve do podnožja. Na nebosklonu sijeku Alpe fine vrške borića. Gluha tišina... Izdaleka jedva da dopire glas svirale, zov šljuke u lavandi, praporci mazge na putu... Cijela ova lijepa provansalska krajina kupa se u moru svjetla.

I vi biste da žalim za vašim bučnim i crnim Parizom? Tako mi je dobro u mom mlinu! To je onaj kutić što sam ga tražio, malen, mirisav i topao kutić, tisuću milja od novina, fija-kera i magle!... A koliko lijepih stvari ima oko mene! Nema ni osam dana što sam se use-lio, a već mi je glava puna dojmova i uspomena... Eto, upravo sinoć sam vidio povratak stada u majur, koji leži podno brežuljka, i kunem vam se da taj prizor ne bih dao ni za sve premijere, što ste ih ovoga tjedna imali u Parizu. Prosudite radije sami!

Moram vam reći da je u Provansi običaj da se stada, kad nastane žega, pošalju u Alpe. Životinje i ljudi provedu ondje pet-šest mjeseci, pod vedrim nebom, do trbuha u travi; a onda, kad padne prvi jesenski mraz, vraćaju se u majur i tu opet počinju pasti na niskim sivkastim obroncima, mirisavim od ružmarina... Dakle, sinoć su se vraćala stada. Još od jutra čekao ih širom otvoren ulaz; torovi bijahu napunjeni svježom slamom. Od časa do časa govorilo se: "Sad su u Eyguieresu, sada u Paradouu", Zatim odjednom, predvečer glasan uzvik: "Evo ih!" I doista, u daljini vidimo kako dolazi stado u dimu prašine. Čini se kao da cijela cesta ide s njim... Stari ovnovi dolaze prvi, ispriječenih rogova i divljeg izgleda; za njima većina ovaca, majke, malo umorne, uza svoju mladunčad, zatim mazge sa crvenim vrpcama oko vrata, noseći u košarama jednodnevnu janjad, koje hodajući lju-

ljaju, zatim oznojeni psi, isplazivši jezik do zemlje i napokon dva velika derana – pastira, ogrnuta u crvene kabanice koje im sežu do peta, poput misne haljine.

Sve to veselo prolazi pokraj nas i nestaje za vratima, uz topot poput pljuska... Da vam je sad vidjeti uzbuđenje u kući! S vrha svojih lijegala prepoznali su zeleno-zlatni paunovi s načičkanom krunom došljake, pa ih dočekuju strašnim kreštanjem. Perad, koja je već pozaspala, brzo se budi. Sve je na nogama: golubovi, patke, purani, biserke. Na dvorištu sve kao da je pomahnitalo, kokoši govore da će probdjeti noć. Čovjek bi rekao da je svaki ovan donio u svome runu s oporim alpskim mirisom i nešto onog svježeg planinskog zraka koji opija i potiče na ples.

Usred ove buke stado stiže do svoga stana. Nema ništa dražesnije od toga useljenja. Stari se ovnovi raznježiše kad ugledaše svoje jaslje. Janjad, sasvim malena, koja se putem ojanjila i nije nikad vidjela majur, začuđeno gleda oko sebe.

Ipak su najdirljiviji psi, oni dobri ovčarski, zabavljeni oko svoga stada, tako da ne vide ništa drugo u majuru. Uzalud ih pas čuvar zove iz svoje kućice, uzalud ih vabi vedro na bunaru napunjeno do vrha svježom vodom: oni neće ništa da vide, ništa da čuju dok se stado ne smjesti, dok se mala vrata ne zatvore velikim zasunom i pastiri ne posjedaju u prizemnoj prostoriji. Tek onda odlaze u svoju kućicu i tu, pošto obližu svoj tanjur kaše, pripovijedaju svojim majurskim drugovima što su radili gore u planini, u mračnom kraju, gdje ima vukova i velikih purpurnih pustikara, prepunih rose.

Beucairska poštanska kola

Bilo je to na dan moga dolaska ovamo. Dovezao sam se na poštanskim kolima iz Beaucairea, starim dobrim taljigama, koja nemaju baš dalek put da bi stigla do kuće no koja cijelim putem idu tako polako, da se uvečer čini kao da dolaze iz velike daljine. Bilo nas je pet na kolima, ne računajući kočijaša.

Prije svega neki čuvar iz Camarguea, malen, zdepast čovjek, dlakav poput životinje, velikih krvavih očiju i sa srebrnim kolutima u ušima; zatim dvojica iz Beaucairea, neki pekar i njegov pomoćnik, obojica vrlo rumena, vrlo sipljiva, no krasnih profila, kao dvije rimske medalje s likom Vitelija. Na poslijetku sprijeda, kraj kočijaša jedan čovjek... ne, nego neka šubara, golema kapa od zečjeg krzna, koja nije mnogo govorila i koja je tužna lica motrila put.

Svi su se ovi ljudi među sobom poznavali i u sav glas, vrlo slobodno govorili o svojim poslovima. Onaj iz Camargue pripovijedao je, da dolazi iz Nîmesa na poziv istražnoga suca, jer je grabljama udario nekog pastira. Ljudi sa Camargue vrele su krvi... A istom u Beaucaireu! Ta nisu li se dvojica naših Bokeraca htjela potući zbog Blažene Djevice? Čini se da je pekar bio iz župe koja se odavno zavjetovala Bogorodici, onoj koju u Provansi nazivaju Dobrom majkom, a koja drži u naručju Isusa; njegov pomoćnik naprotiv pjevao je u nekoj sasvim novoj crkvi, koja je posvećena Bezgrešnomu začecu, onom nasmiješonom, lijepom liku koji se prikazuje spuštenih ruku, iz kojih naviru zlatne zrake. To je bio povod svađi. Trebalo je vidjeti kako ta dva dobra katolika časte sebe i svoje madone.

- Krasna li je ta tvoja Bezgrešna!
- Odlazi s tom svojom Dobrom majkom!
- Tvoja je u Palestini jahala na magarcu!
- A tvoja, uh, rugobe li!... Tko zna što je sve učinila... Pitaj radije svetoga Josipa!

Trebalo je još samo da sijevnu noževi da čovjek povjeruje da je u napuljskoj luci i tko zna ne bi li se ta teološka rasprava tako i završila da se nije umiješao kočijaš.

– Ostavite nas na miru sa svojim madonama – reče s osmijehom Bokeranima – to su razgovori za žene, muškarci se u to ne smiju miješati.

I zapucketa svojim bičem sumnjičava izraza na licu, i mi se s njime složismo.

Prepirka se svršila, no pekar je osjećao potrebu da iskali i ostatak svoje žestine, te se okrene prema nesretnoj šubari, mučaljivoj i turobnoj u svojem kutu, i dobaci joj podrugljivo:

- A što je s tvojom ženom, brusaču? Kojoj župi ona pripada?

Ta je rečenica izgovorena u šaljivoj nakani, jer svi na kolima prasnuše u smijeh... No brusač se nije smijao. Pravio se kao da ne čuje. Videći to, pekar se obrati meni:

– Vi ne poznajete njegovu ženu, gospodine? Čudna vam je to župljanka! Nema dvije takve u cijelom Beaucaireu!

Smijeh se još jače zaori. Brusač se i ne maknu; zadovoljio se, izustivši sasvim tiho, ne uzdignuvši glave:

– Šuti, pekaru!

No vražjem pekaru nije bilo na kraj pameti da šuti, već je nastavio:

– Budala! Njega ne treba žaliti što ima takvu ženu... Barem mu kraj nje nikad nije dosadno... Pomislite samo: to je ljepotica koja se svakih šest mjeseci da ugrabiti, a kad se vrati, ima što pripovijedati... Svejedno, čudan vam je to brak... Zamislite, gospodine, nisu bili ni godinu dana u braku, a žena je pobjegla u Španjolsku s nekim trgovcem čokolade. Muž je ostao kod kuće, plakao, pio... Bio je kao lud. Poslije određenog vremena vrati se ljepotica u selo, odjevena kao Španjolka, s defom. Svi smo joj govorili: "Sakrij se, ubit će te..." Ali ne! Da je ubije...? Oni nastaviše živjeti zajedno i ona ga nauči udarati u bubanj.

Svi iznova prasnuše u smijeh. Iz svoga kuta, ne uzdigavši glave, brusač još jednom promrsi:

– Šuti, pekaru!

No pekar, ne mareći, nastavi:

– Možda biste mislili, gospodine, da se ljepotica poslije povratka iz Španjolske smirila! Ni govora! Njen je muž sve to tako lijepo prihvatio. To ju je potaklo da opet počne. Poslije Španjolske došao je na red neki časnik, zatim jedan mornar s Rhone, pa neki glazbenik, za njim... Tko bi ih sve znao...! No najzanimljivije je da se svaki put odigrava ista komedija. Žena odbjegne, muž plače, ona se vrati, on se utješi. Uvijek mu je ugrabe i on je uvijek primi natrag... To je strpljiv muž, zar ne? No valja priznati, baš je prekrasna ta brusarčeva ženica... Božanski zalogaj: živahna, dražesna, lijepo zaobljena; osim toga, bijele puti i smeđih očiju, koje uvijek sa smiješkom gledaju čovjeka... Vjere mi, moj Parižanine, ako se ikad navratite u Beaucaire...

– Zašuti, pekaru, molim te, zamukni... – ogłosi se još jednom brusač glasom koji je parao srce. U taj mah kola stanu. Bili smo u majuru Anglores. Tu izađoše obojica Bokerana, a ja vam se kunem da ih nisam zadržavao... Vragolastog li pekara! Bio je već na dvorištu majura, a još smo čuli kako se smije.

Kad su ti ljudi izašli, činila su se kola prazna. U Arlesu je izašao onaj iz Camargue, a kočijaš je pošao pješice uz konje... Tako ostadosmo na kolima sami, brusač i ja, svaki u svom kutu i bez riječi. Sunce je pripeklo, a kožni se krov pregrijao. Osjećao sam kako mi se zaklapaju oči i glava mi postaje teška, no usnuti nisam mogao. Neprestano mi je zujalo u ušima ono: "Šuti, molim te", tako bolno, lako blago... Ni on, jadnik, nije spavao! S leđa sam vidio kako se trzaju njegova široka ramena i kako mu ruka – duga, blijeda i nezgrapna – na naslonu klupe dršće kao da je staračka. Plakao je...

– Stigli ste, Parižanine! – poviče odjednom kočijaš te mi vrškom biča pokaže moj zeleni brežuljak s mlinom koji je gore na njemu izgledao poput velikog leptira.

Požurih se da siđem... Prolazeći pokraj brusarča, pokušah zaviriti pod njegovu šubaru; htio sam ga vidjeti prije nego što odem. Kao da je pogodio što mislim, zabaci jadnik naglo glavu i upilji u mene pogled:

– Pogledajte me dobro, prijatelju – reče mi muklim glasom, – ako ikad čujete da se u Beaucaireu dogodila kakva nesreća, možete reći da poznajete onoga koji ju je izazvao.

Lice mu je bilo ugaslo i tužno sa sitnim, upalim očima. U tim je očima bila suza, a u tomu glasu mržnja. Mržnja je gnjev slabih...! Da sam bio na mjestu brusačeve žene, pripazio bih što radim.

Tajna majstora Cornillea

Stari svirač Francet Mamai, koji ponekad dolazi k meni da uz čašu kuhanog vina provede večer sa mnom, pripovijedao mi je jedne večeri o maloj seoskoj drami kojoj je moj mlin bio svjedokom prije dvadesetak godina. Pripovijest toga dobričine dirnula me, te ću pokušati da vam je ponovim onako kako sam je čuo.

Zamislite načas, dragi čitaoci, da sjedite uz vrč mirisava vina i da vam stari svirač pripovijeda.

– Naš kraj, dobri moj gospodine, nije bio uvijek ovako mrtav i neveseo kao što je danas. Nekad je tu cvao mlinarski obrt i ljudi iz majura, i na deset milja unaokolo, donosili su žito na mljevenje... Svi su brežuljci oko sela bili prekriveni vjetrenjačama. Posvuda su se viđala samo krila vjetrenjača, koja je mistral vrtio iznad borova, zatim dugi redovi magaraca, natovarenih vrećama, kako se penju ili silaze puteljcima, a milina je bila cijelog tjedna slušati kako pucketaju bičevi, šušte platna i majurski momci viču: "Ej ha...!" Nedjeljom smo se skupljali oko vjetrenjača. Gore bi nas mlinari častili muškatom. Mlinarice su bile lijepe kao kraljice sa svojim čipkastim rupcima i zlatnim križevima. Ja bih donosio svoju sviralu, pa bi se do noći plesala farandola. Ti su mlinovi, vjerujte, bili veselje i bogatstvo našega kraja.

Na nesreću, Francuzima iz Pariza palo je na um da na cesti što vodi u Tarascon podignu parni mlin. Sve je dobro što je novo! Ljudi naučili slati žito u parni mlin i uboge vjetrenjače ostadoše bez posla. Još su se neko vrijeme borile, ali para je bila jača i one počеше jedna za drugom zatvarati vrata... Sad se više nisu viđali mali magarci... Lijepe mlinarice prodavale su svoje zlatne križeve... Nije više bilo muškata ni farandole! Mistral je, uzalud puhao, krila ostadoše nepomična... Na poslijetku, jednog dana općina poruši sva ta stara zdanja i na njihovu mjestu zasadi vinovu lozu i masline.

Ipak, usred toga rasula jedan se mlin ipak održao i nastavio hrabro vrtjeti krilima pred nosom parnog mlina. Bio je to mlin majstora Cornillea, baš ovaj u kojemu sada provodimo večer.

Majstor Cornille bio je stari mlinar, koji je šezdeset godina proživio u brašnu i volio svoj posao. Podizanje parnih mlinova gotovo ga dovelo do ludila. Punih osam dana trčao je selom, okupljao narod oko sebe i vikao iz svega grla kako hoće da otruju Provansu brašnom iz parnih mlinova. "Ne idite onamo dolje", govorio je, "oni lopovi upotrebljavaju paru da prave kruh, a to je vražji Izum, dok ja radim pomoću mistrala i tramontane, koji su dah dobroga Boga..." I tako je mnoštvom lijepih riječi hvalio vjetrenjače, ali ga nitko nije slušao.

Tada se starac, sav bijesan zatvorio u svoj mlin, te je živio posve sam kao divlja zvijer. Nije htio ostaviti uza se ni svoju unučicu Vivetteu, djevojčicu od petnaest godina, koja poslije smrti svojih roditelja nije imala nikoga na svijetu osim svoga djeda. Sirotica je bila prisiljena sama se hraniti i raditi svuda po majuru, pomažući svilarima, u žetvi ili pak berbi maslina. A ipak se činilo da djed mnogo voli dijete. Često bi za najveće žege pješke

prevalio po četiri milje da je pohodi u majuru, gdje je radila, a kad je bio kraj nje, cijele bi je sate plaćući gledao...

U selu se mislilo da je stari mlinar iz škrtosti otjerao Vivettu i da mu ne služi na čast što pušta svoju unuku da se ovako potuca od majura do majura, izložena svim surovostima slugu i nevoljama mladeži u službi. Zamjeralo se i to što čovjek dobra glasa, kao majstor Cornille, koji je dosad mnogo pazio na sebe hoda danas ulicama kao pravi Ciganin, bosonog, proderane kape i sav u dronjcima... Živa je istina da smo se nedjeljom, kad smo ga vidjeli kako ulazi u crkvu, mi starci stidjeli zbog njega, a Cornille je to tako dobro osjećao da se više nije usuđivao sjesti u klupu. Uvijek bi ostajao na dnu crkve, kraj škropionice, sa sirotinjom.

U životu majstora Cornillea bilo je nešto nejasno. Već odavna mu nitko iz sela nije donosio žito, a ipak su se krila njegove vjetrenjače uvijek okretala kao i prije... Uvečer bi sretali na putu staroga mlinara kako tjera pred sobom svoga magarca natovarena velikim vrećama brašna.

– Dobra večer, majstore Cornille! – dovikivahu mu seljaci. – Zar vaš mlin još radi?

– Uvijek, djeco moja – veselo bi odgovarao starac. – Ima, hvala Bogu, posla napretek!

A kad bi ga zapitali, odakle mu tolik posao, stavio bi prst na usta i ozbiljno odgovarao:

– Pst! Ja radim za izvoz...

I nije se moglo ništa više iz njega izvući.

Ada tkogod zaviri u njegov mlin, o tomu nije moglo biti ni govora. Ni mala Vivetta nije onamo ulazila...

Kad bi čovjek prolazio pokraj mlina, uvijek je mogao vidjeti vrata zatvorena, velika krila u gibanju, starog magarca kako pred mlinom pase travu, a veliku mršavu mačku kako se na prozoru sunča i zlobno promatra prolaznika.

Sve je to odisalo tajanstvenošću i davalo narodu povoda da štošta nagađa. Svatko je na svoj način tumačio tajnu majstora Cornillea, no općenito se govorilo da on u mlinu ima više vreća talira nego li vreća brašna.

* * *

Napokon se i to objasnilo, a evo kako:

Svirajući mladeži na zabavama, opazih jednoga lijepoga dana da su se moj stariji sin i mala Vivetta zagledali jedno u drugo. Uglavnom se nisam ljutio jer, na poslijetku, Cornilleovo je ime bilo kod nas časno, a bio bih se radovao da vidim ovu lijepu ptičicu Vivettu kako skakuće po mojoj kući.

No kako se dvoje zaljubljenih prečesto imali prilike sastajati, htjedoh, bojeći se neprilika, stvar odmah urediti, te pođoh do mlina da kažem djedu koju o tomu... Ah, stari vještac! Da ste vidjeli kako me je primio! Nisam ga mogao navesti da mi otvori vrata. Objasnih mu kako-tako razloge svom dolasku kroz ključanicu i cijelo vrijeme, dok sam govorio, bio mi je iznad glave onaj mršavi mačak koji je puhao, kao da je vrag u njemu.

Stari mi ne dade ni da dovršim, nego mi vrlo neljubazno dovikne neka se vratim svojoj svirali, a ako mi se žuri da oženim sina, neka pođem u parni mlin, potražili mu djevojku. Možete misliti kako je u meni uzavrela krv slušajući te ružne riječi. Ipak, bio sam mudar da se svladam. Ostavio sam staru ludu u njegovu mlinu i pošao javiti djeci svoj poraz... Ti ubogi janjci nisu mi mogli povjerovati. Zamolili su me da ih pustim da oboje pođu u

molin razgovarati s djedom... Nisam imao srca da im odbijem molbu i oni u tren oka odjuriše.

Kad su stigli u mlin, majstor Cornille bio je bas izišao. Vrata su bila dvostruko zaključana, ali je starac na odlasku ostavio na polju svoje ljestve i djeci odmah pade na um da uđu kroz prozor i vide što se krije u tom slavnom mlinu...

Kojeg li čuda: soba, gdje je žrvanj, bijaše prazna. Ni jedne vreće, ni zrna žita, ni trunke brašna po zidovima i paučini... Nije se osjećao ni onaj ugodan, topao miris samljevene pšenice koji ispunjava mlinove... Policu je prekrila prašina, a na njoj je drijemao mršavi mačak.

Donja prostorija izgledala je jednako bijedno i zapušteno: loš krevet, nekoliko krpa, kriška kruha na jednoj stepenici, a u kutu tri-četiri poderane vreće, iz kojih se prosipala sadra i vapnenac.

To je, dakle, bila tajna majstora Cornillea! To je bio onaj tovar što ga je on vukao svake večeri po cestama da spasi čast mlina i uvjeri svijet kako se u njemu melje... Jadni mlin! Jadni Cornille! Parni mlinovi preoteše mu već odavna posljednji posao. Krila su se još uvijek okretala, ali se žrvanj uzalud vrtio.

Djeca se vratiše sva zaplakana, te mi ispričala što su vidjela. Gotovo mi je srce puklo dok sam ih slušao... Ne časeći časa, potrčah u susjedstvo da ukratko predočim stvar i mi se dogovorimo da bi odmah trebalo ponijeti u Cornilleov mlin sve žito koje se još po kućama nalazilo... Rečeno, učinjeno! Cijelo selo uze put pod noge, te pođosmo onamo gore s povorkom magaraca, natovarenih žitom — pravim žitom!

Mlin je bio širom otvoren... Pred vratima sjedio je na vreći sadre majstor Cornille i plakao, pridržavajući glavu rukama. Kada se vratio, opazio je, da je netko, dok njega nije bilo, ušao u mlin i otkrio njegovu tajnu.

— Teško meni! — jecao je. — Sad mi ne preostaje drugo nego smrt... Mlin je osramoćen.

I jecao je da ti se duša kidala, nazivajući svoj mlin raznim imenima, govoreći mu kao da je živo biće.

U taj mah prispješe magarci na čistac i svi povikasmao kao u lijepa mlinarska vremena:

— Ej, mlinaru...! Ej, majstore Cornille!

I već se vreće gomilaju pred vratima, a ono lijepo rujno zrnje prosu se po zemlji, na sve strane...

Majstor Cornille razrogači oči. Uzevši pšenicu na dlan svoje staračke ruke, reče smijući se i plaćući u isti mah:

— Pšenica...! Gospodine Bože. Prava pšenica...! Dajte da je se nagledam!

Zatim se obrati nama:

— Ah, znao sam da ćete mi se vratiti. Svi su oni iz parnoga mlina lupeži!

Htjedosmo ga u slavlju ponijeti u selo.

— Nemojte, nemojte djeco; moram najprije nahraniti svoj mlin... Pomislite samo kako dugo nije ništa okusio!

A nama svima udariše suze na oči gledajući ubogoga starca kako trči lijevo — desno, prazneći vreće i nadgledajući žrvanj, dok se sitna prašina žita dizala prema stropu.

Jedno nam se priznanje ne može uskratiti: od onoga dana nismo ostavljali staroga mlinara bez posla. Zatim jednog jutra majstor Cornille umre i krila našeg posljednjeg mlina prestaše se vrtjeti, ovaj put za sva vremena... Iza Cornilleove smrti nitko ga više ne nasli-

jedi. Što ćete, gospodine, sve na svijetu ima svoj kraj, pa valja držati da je prošlo i vrijeme vjetrenjača, kao i čamaca na Rhoni, kraljevskih sudova i haljetaka s velikim cvjetovima.

Koza gospodina Seguina

Pierru Gringoireu,
lirskom pjesniku u Parizu

Ti ćeš ostati uvijek isti, jadni moj Gringoire!

Što čujem! Nude ti mjesto kroničara u uglednom francuskom listu u Parizu i ti imaš smjelosti da ga odbiješ... Ta pogledaj se, nesretnice! Pogledaj taj otrcani kaput, te izlizane hlače, to lice iscrpljeno od gladi! Eto, kamo te dovela strast prema lijepim stihovima! Eto, što ti je donijelo tih deset godina vjerne službe među paževima gospodina Apolona... Zar se, na posljertku, ipak ne stidiš?

Pođi među kroničare, ludo, postani kroničarom! Zarađivati ćeš dobro, imat ćeš svoj stol kod Brebanta, a na svaku ćeš premijeru moći dolaziti s novim perom na šeširu.

Što? Ti nećeš? Želiš ostati do kraja slobodan... E pa dobro, čuj pripovijest o kozi gospodina Seguina! Vidjet ćeš što čeka onoga tko želi slobodno živjeti.

Gospodin Seguin nije nikako imao sreće sa svojim kozama.

Sve ih je na isti način gubio: jednog lijepog jutra one bi prekinule konop, pobjegle u planinu i ondje bi ih pojeo vuk. Ni briga njihova gospodara, ni strah od vuka, ništa ih nije moglo zadržati. Čini se da su to bile nezavisne koze, koje su pošto-poto htjele živjeti u slobodi.

Dobri gospodin Seguin, koji nije razumio narav tih životinja, bio je potišten. Govorio je:

– Što ću, kozama je dosadno kod mene, ni jednu neću moći zadržati.

Ipak, nije klonuo duhom i pošto je na isti način izgubio šest koza, kupio je sedmu. Ovaj put kupio je sasvim mladu, da se što bolje privikne i ostane kod njega.

Da znaš, Gringoire, kako je bila lijepa kozica gospodina Seguina! Kako li je bila lijepa sa svojim blagim očima, bradicom poput kakvog podčasnika, sa svojim crnim i sjajnim papcima, zebrastim roščićima i svojom dugom bijelom dlakom, koja je na njoj izgledala poput bunde.

Mila je krasna poput Esmeraldine kozice – sjećaš li se, Gringoire? – a k tome umiljata, pitoma, dopuštala je da je mirno pomuzu i nije stavljala noge u muzlicu. Prava milina od kozice...

Gospodin Seguin imao je iza kuće livadu ograđenu glogom. Tu je smjestio novu ljubimicu. Privezao ju je za kolac na najljepšemu mjestu livade, pobrinuo se da joj konop bude dosta dug, te je s vremena na vrijeme dolazio da je pogleda. Koza je bila vrlo sretna, pasla je travu tako veselo da je g. Seguin bio očaran.

– Napokon evo jedne – pomisli jadni čovjek – kojoj neće biti dosadno kod mene.

Gospodin Seguin se varao, njegova se koza dosađivala.

* * *

Gledajući planinu, reče ona jednog dana u sebi:

– Kako lijepo mora biti ondje gore? Kako bi bilo lijepo skakati po travi bez ovog prokletog konopa, koje ti steže vrat...! Magarac ili vol mogu pasti na ograđenoj livadi...! Koza treba širine.

Od toga joj se časa trava njene livade učini bljutavom. Prevladala je dosada. Počela je mršaviti, davati sve manje mlijeka. Bila je prava žalost gledati je kako cijeli dan vuče konop okrećući glavu prema planini, rastvorenih nozdrva i tužno mekećući.

Gospodin je Seguin dobro opazio, da njegovoj kozi nešto nedostaje, ali nije znao što... Jednog jutra, pošto ju je pomuzao, okrene se koza prema njemu, te mu svojim jezikom reče:

– Slušajte, gospodine Seguline, ja se kod vas dosađujem, pustite me da odem u planinu.
– Ah, Bože...! Zar i ona? – poviče gospodin Seguin, zapanjen, a muzlica mu padne iz ruke. Zatim sjede u travu do svoje koze:

– Što, Bijelko, zar me želiš ostaviti?

– Hoću, gospodine Seguline – odgovori Bijelka.

– Zar ti je ovdje malo trave?

– Nije, gospodine Seguline!

– Ili ti je možda konop prekratak; hoćeš li da ti ga produžim?

– Nije riječ o tome, gospodine Seguline.

– E pa što ti onda nedostaje, što hoćeš?

– Hoću u planinu, gospodine Seguline.

– Ali nesretnice, zar ne znaš, da je u planini vuk... Što ćeš učiniti kad dođe?

– Ja ću ga rogovima, gospodine Seguline.

– Baš se vuk boji tvojih rogova! On mi je već pojeo koze s malo drukčijim rogovima nego što su tvoji... Znaš li staru Crnjušu, koja je prošle godine bila ovdje? To je bila koza snažna i ljuta kao jarac. Ona se borila s vukom cijelu noć... a ujutro ju je vuk požderao.

– Sirota Crnjuša...! Ništa zato, gospodine Seguline, pustite me da pođem u planinu.

– Bože dobri...! – reče gospodin Seguin – ta šta je tim mojim kozama? Evo, opet će mi jednu izjesti vuk... Ali ne, nećeš..., ja ću te protiv volje spasiti, nesretnice, i da mi ne prekinješ konop, ja ću te zatvoriti u staju, te ćeš ondje trajno ostati.

I ponese gospodin Seguin kozu u mračnu staju, te dvaput zaključa vrata. Na nesreću zaboravi na prozor i čim je okrenuo leđa, mala pobježe kroz prozor...

Smiješ li se, Gringoire? Znam da si i ti na strani koza, a protiv ovoga dobrog gospodina Segulina... Da vidimo hoćeš li se i dalje smijati!

Kad je bijela koza došla u planinu, nastade opće divljenje. Nikad nisu stari borovi vidjeli išta ljepše. Primiše je kao malu kraljicu. Kestenovi se pognuše do zemlje da je poglade krajevima svojih grana. Zlatna žutika otvarala je pred njom svoje čaške i razvijala najljepši miris. Cijela planina priredila joj slavlje.

Možeš misliti, Gringoire, kako je naša koza bila sretna! Nema više konopa, nema više kolca... nigdje ništa što bi je moglo sprečavati da pase po miloj volji... Tu je bilo trave na-

pretek, sve iznad rogova... I to kakve trave! Sočne, ukusne, zupčaste, sastavljene od tisuću biljaka... Bilo je to nešto drugo nego ona trava na ograđenoj livadi. A tek cvijeće...! Veliki plavetni zvončići purpurne pustikare s dugačkim čaškama, čitava šuma divljega cvijeća, prelijevajući se od opojnih sokova...!

Bijela koza, napol omamljena, valjala se po njoj s nogama u zraku i kotrljala niz obronke po opalom lišću i kestenovima... Zatim se odjednom postavljala na noge. Zatim opet: hop! i ona ispružene glave potrča kroz travu i grmlje, čas po litici, čas po šikari, gore, dolje, svuda... Činilo se da u planini ima barem deset Seguinovih koza.

Bijelka se ničega nije bojala.

Jednim je skokom preskakivala velike potoke što su je za prelaza prskali vodenom prašinom i pjenom. Zatim bi se sva vlažna ispružila na kakvoj litici i sušila na suncu... Jednom se približi rubu zaravanka, sa cvijetom u ustima, i opazi kuću gospodina Seguina s ograđenom livadom. To ju je do suza nasmijalo.

– Kako je to maleno! – reče. – Kako sam mogla ondje izdržati?

Sirotica mala! Videći se na tolikoj visini, povjerovala je, da je velika barem kao svijet...

Ukratko, to je bio lijep dan za kozu gospodina Seguina. Oko podneva, trčeci lijevo i desno, naiđe na čopor divokoza, baš kad su brstile divlju lozu. Naša mala skitnica, bijela kao snijeg, pobudi pravu senzaciju. Dadoše joj najljepše mjesto uz lozu i sva su gospoda bila prema njoj vrlo ljubazna... Čini se čak – no neka to ostane među nama, Gringoire – da je jedan crni jarac bio tako sretan da joj se svidio. Oboje zaljubljenih izgubilo se u šumi na jedan ili dva sata, a ako želiš znati, što su se razgovarali, idi i pitaj brbljava vrela što nevidljivo teku kroz mahovinu.

* * *

Odjednom puhne hladniji vjetar. Planina postade ljubičasta, spustila se večer.

– Zar već! – reče kozica i zastane vrlo začuđena.

U nizini polja su utonula u maglu. Livadica gospodina Seguina gubila se u magli, a od kućerka vidio se samo krov s trakom dima. Čula je zvonca stada koje se vraćalo i dušu joj prevladala tuga... Jedan ju jastrijeb, vraćajući se gnijezdu, dirnu krilom. Ona zadrhta... Zatim se planinom zaori urlik.

– Au! Au!

Ona pomisli na vuka, cijeli dan, ludica jedna, nije na nj pomislila... U isti mah začu se daleko u dolini rog. Bio je to dobri gospodin Seguin, koji je posljednji put pokušao sreću.

– Au! Au! – zavijao je vuk.

– Vрати se! Vрати! – zvaо je rog.

Bijelka poželi da se vrati, no sjetivši se kolca, konopa i trave na ograđenoj livadi, pomisli da ne bi više mogla onako živjeti i da je bolje da ostane...

Rog se nije više čuo...

Odjednom zašušti za njom lišće. Ona se okrene i opazi u sutonu dva kratka, uspravna uha i dva svijetla oka... Bio je vuk.

* * *

Golem, nepomičan, sjedeći na stražnjim nogama, našao se ondje, gledajući malu bijelu kozu i unaprijed je proždirući. Kako je dobro znao da će je pojesti, nije se vuk žurio; tek kad se okrenula, pakosno se nasmijao.

– Ha! Ha!, kozica gospodina Seguina – i on obližnu velikim crvenim jezikom svoju njušku. Bijelka se osjeti izgubljenom... Sjeti se pripovijesti o staroj Crnjuši koja se cijelu noć borila, da bi je ujutro vuk pojeo, pa načas pomisli kako bi bilo bolje dopustiti da je vuk odmah pojede, no predomisli se, stane na branik, obori glavu i ispriječi rogove, kako i dolikuje hrabroj kozi gospodina Seguina... Ne možda zato što se nadala, da će ubiti vuka – koze ne ubijaju vukove, – već samo da vidi hoće li moći izdržati koliko i Crnjuša... Tada se čudovište približi i maleni rogovi zaigraše kolo.

Ah, vrijedne li kozice! Kako li se srčano borila! Više nego deset puta, ne lažem, Gringoire, prisilila je vuka da uzmakne i odahne. Za ovih kratkih primirja čupnula bi hitro po koju vlat svoje omiljene trave, a zatim se punih usta vraćala u borbu... To je trajalo cijelu noć. S vremena na vrijeme pogledala bi koza gospodina Seguina zvjezdice kako titraju na vedromu nebu i pomislila:

– Oh, samo da izdržim do zore!

Jedna po jedna zamirale su zvijezde. Bijelka podvostruči udarce rogovima, a vuk udarce zubima... Na nebosklonu se ukaza blijedo svjetlo. Začu se pjev promukla pijetla iz jednog majura.

– Napokon! – reče uboga životinja, koja je još samo čekala dan da umre, te se opruži po zemlji u svojem lijepom bijelom krznu, koje je bilo natopljeno krvlju...

A vuk se baci na malu kozu, te je pojede.

* * *

Zbogom, Gringoire!

Događaj što si ga čuo nije plod moje mašte. Ako ikad dođeš u Provansu, naši će ti seljaci često pripovijedati o kozi: *cabro de moussu Seguin, que se battegue touto la neuvi eme lou loup, e piei lou matin luo loup la mange.*

Jesi li me dobro razumio, Gringoire:

E piei lou matin lou loup la mange. – O kozi gospodina Seguina, koja se cijelu noć borila s vukom, a ujutro ju je vuk požderao (provansalsko narječje).

Zvijezde

Priča jednog provansalskog pastira

U vrijeme kad sam čuvao stado na Luberonu, tjednima ne bih vidio ni žive duše, sam na ispaši sa svojim psom Labrijem i stadom ovaca. S vremena na vrijeme navratio bi pustinjač s Mont-de-l' Ure-a u potrazi za ljekovitim biljem, ili bih ugledao crno lice kakvog ugljenara iz Piemonta, no sve su to bili obični ljudi, šutljivi zbog svoje osamljenosti, te su se odvikli od razgovora, a i nisu znali što se događa dolje u selima i gradovima. Zato sam bio vrlo sretan kad bih svaki petnaesti dan začuo na strmom putu praporce na mazgi, koja mi je iz našeg majura donosila hranu za drugu polovicu mjeseca, i kad bih opazio kako se iznad obronka pomalo pokazuje veselo lice maloga miarra (majurskog sluga) ili crvena kapa stare tete Norade. Tada su mi morali pripovijedati sve novosti iz našega sela: krštenja, vjenčanja, no najviše me zanimalo, što radi kći mojih gospodara, naša gospođica Stefaneta, najljepša djevojka na deset milja unaokolo. Pričinjavajući se kao da se za to poviše baš ne zanimam, ispitivao sam ide li na zabave, sijela, ima li novih udvarača, a onima koji su me pitali što se to tiče mene, siromašnoga pastira, odgovarao sam da mi je dvadeset godina i da je ta Stefaneta najljepše od svega što sam ikad vidio u životu.

Jedne nedjelje, kad sam čekao hranu za dva tjedna, dogodi se da je vrlo kasno stigla. Ujutro rekoh u sebi:

"Zacijelo su se zadržali u crkvi." Oko podneva, kad je nastala strašna oluja, pomislih da mazga nije mogla krenuti na put zbog loših putova. Napokon, oko tri sata, kad se nebo pročistilo, a planina se caklila od vode i sunca, začuh kroz mokro lišće i žubor nabujalih potočića zvono mazge, zvuk kojega se razlijegao veselo i vedro kao da sva zvona zvone na Uskrs. No na mazgi nije bio ni miarro, ni stara Norada. Bila je – pogodite tko! – naša gospođica, djeco, naša gospođica glavom, sjedeći uspravno među vrbovim košarama, sva rumena od planinskoga zraka i svježine poslije oluje.

Mali je bio bolestan, a teta Norada otišla je u posjet svojoj djeci. Sve mi je to rekla lijepa Stefaneta silazeći s mazge. Ispričala se što je zakasnila jer je zalutala putem. No tako blagdanski odjevena, sa cvjetnom vrpcom, blistavom suknjom i čipkama više je ostavljala dojam da se zadržala na kakvu plesu negoli da je zalutala. Dražesnog li stvorenja! Nisam mogao odvojiti oka od nje. Istina, nikad je nisam vidio ovako izbliza. Ponekad zimi, kad bi stado sišlo s planine, te kad bih i ja uvečer dolazio na majur večerati, prolazila bi ona živahno sobom, ne govoreći mnogo s družinom, uvijek lijepo odjevena i pomalo ohola. A evo je sada preda mnom, samo preda mnom, pa kako da ne izgubim glavu?

Pošto je izvadila hranu iz košare, poče Stefaneta radozno gledati oko sebe. Pridigavši malo svoju lijepu nedjeljnu suknju, da joj se možda ne zaprlja, uđe u tor. Htjela je vidjeti kutić gdje mi je bilo počivalište, krevet od slame s ovnujskom kožom, moju veliku kabanicu što je visjela na zidu, moj štap i pušku kremenjaču. Sve ju je zanimalo.

– Dakle, ovdje ti živiš, jadni moj pastiru? Kako li se moraš dosađivati u toj vječnoj osami! Što radiš? Na što misliš...?

Htjedoh joj odgovoriti: "Na vas, gospođice!" I ne bih lagao, ali sam se tako zbunio da nisam mogao doći do riječi. Uvjeren sam, da je ona to opazila i da bi me još više zbunila, poče me lukavo zadirkivati:

– A dolazi li ti katkad ovamo djevojka, pastiru? To zacijelo mora da je kakva zlatna koza ili ona vila Esterelle, koja se vere samo po vrhuncima planina...

Dok mi je to govorila, i sama je bila nalik na vilu sa svojim dražesnim osmijehom, zabacenom glavom i s hitnjom da što prije ode, kao da je njen pohod neko priviđenje.

– Zbogom, pastiru!

– Zbogom, gospođice!

I tako ode s praznim košarama.

Kad je strmom stazom iščeznula, učinilo mi se kao da mi se šljunak, što je prskao ispod kopita mazge, zrnce po zrnce zabada u srce. Slušao sam ga dugo, dugo i sve do kraja dana ostadoh na tom mjestu kao u snu ne usuđujući se pomaknuti, samo da mi se ne raspline san. Predvečer, kad dolina postade plavičasta i kad su se ovce blejeći počele natislivati jedna uz drugu da uđu u tor, začujem kako me netko iz uvale zove i opazim našu gospođicu, no ne više onako nasmijanu kao prije, već svu drhtavu od straha, studeni i vlage. Čini se da je podno brijega naišla na Sorgue nabujalu od kiše, pa se hoteći je silom prijeći, zamalo utopila. A najgore je što se u ovo doba noći više i nije moglo pomišljati na povratak, jer prečicu nije naša gospođica poznavala, a ja nisam mogao ostaviti stado. Strašno ju je mučila pomisao da će morati prenočiti u planini, posebno zato, što će se njeni ukućani zabrinuti. Tješio sam je što sam bolje mogao:

– Gospođice, u srpnju su noći kratke... Samo jedan neugodan trenutak.

I brzo naložih veliku vatru da joj se osuše noge i haljina. Zatim stavih pred nju mlijeka i sira, no sirotica mala nije mislila ni na grijanje, ni na jelo... Kad joj u očima opazih krupne suze, dođe mi i samome da zaplačem.

Međutim, približila se noć. Na planinskim vrhuncima na zapadu titrao je još samo posljednji tračak sunca, posljednji dašak danjega svjetla. Želio sam da naša gospođica uđe u tor na počinak. Pošto sam preko svježeg sijena stavio novu novcatu ovčju kožu, zaželjeh joj laku noć i pođoh van i sjedoh pred vrata... Bog mi je svjedokom da mi unatoč ljubavnom plamu koji mi je grijao krv, nije na um pala nikakva zla misao. Prožimao me samo silan ponos što u jednom kutu tora, u neposrednoj blizini radoznaloga stada, koje je gleda kako spava, počiva pod mojim budnim okom kći mojih gospodara – dragocjenija i bjelja od svih ostalih ovčica. Nebo mi se nikad nije učinilo tako duboko, a zvijezde nikad toliko sjajne... Odjednom se otvoriše vratašca tora i pojavi se lijepa Stefaneta. Nije mogla spavati. Ovce su se micale i šušcale po slami ili blejale u snu. Radije bi sjedila uz vatru. Videći to, prebacih joj preko ramena svoj kožuh, potpirih vatru i tako ostadosmo sjedeći bez riječi jedno uz drugo. Ako ste ikad proveli noć pod zvjezdanim nebom, znate da se, dok spavamo, cijeli jedan tajanstveni svijet budi u osami i gluhoj tišini. Tada potočici jasnije žubore, a po jezercima svijetle neki plamičci. Svi se planinski duhovi slobodno javljaju i nestaju; zrakom struji neki šušanj, neki tihi zvuči, kao da se čuje kako grane i trava rastu. Dan je život bića, a noć je život stvari. Tko na to nije navikao podilazi ga strah... Zato je i naša gospođica sva drhtala od straha i privijala se uza me na svaki najmanji šum. Odjednom iz jezera, koje se dolje svjetlucalo, dopre do nas dug, melankoličan krik.

U isti mah, nad našim glavama preleti zvijezda u istom tom smjeru kao da onaj tužni vapaj što smo ga čas prije čuli nosi sa sobom svjetlo.

– Što je to? – zapita me Stefaneta tiho.

– Duša koja ulazi u raj, gospođice, – i ja se prekrizih.

Ona se također prekrizi, te zamišljena ostade trenutak uzdignute glave. Zatim mi reče:

– Dakle istina je, pastiru, da ste svi vi čarobnjaci?

– Nipošto, gospođice! Ali mi ovdje živimo vrlo blizu zvijezdama i bolje znamo što se ondje zbiva nego ljudi u dolini.

Oslonivši glavu o ruke, ona je neprestano gledala uvis, ogrnuta janjećom kožom kao kakav mali nebeski anđeo.

– Koliko ih samo ima! Kako je to lijepo! Nikad ih nisam toliko vidjela... Znaš li im ime-na, pastiru?

– Znam, gospođice... Vidite, upravo iznad nas, ono je Put sv. Jakova, Kumovska slama ili Mliječni put. Vodi iz Francuske ravno u Španjolsku. Utro ga je sveti Jakov iz Galicije, da bude vodičem dobromu Karlu Velikom, kad je vojevao sa Saracenima. Nešto dalje vidite Kola duša (Veliki medvjed) sa svoja četiri blistava kotača. Tri zvijezde koje su istaknute naprijed jesu Tri životinje, a ona sasvim mala kraj treće, to je Kočijaš. Vidite li svuda uokolo onu kišu zvijezda što padaju? To su duše koje dobri Bog ne prima... Malo niže vide se grablje ili Tri kralja (Orion). To je naš sat. Sad kad ih gledam, znam da je ponoć prošla. Još malo niže, sve dublje prema jugu, krijesi se Ivan Milanski, bakljonoša zvijezda (Sirius). Evo, što pričaju pastiri o toj zvijezdi. Jedne noći Ivan Milanski sa Tri kralja i Vlašićima (Plejade) bijahu pozvani u svatove nekoj zvijezdi, njihovoj prijateljici. Vlašići u velikoj hitnji krenuše, kako se pripovijeda, prvi, te se popeše visoko. Pogledajte ih tamo gore. Tri kralja pođoše prijekim putem, te ih dostigoše, a lijenčina Ivan Milanski, koji je predugo spavao, zaostao je daleko za njima i u bijesu da ih zaustavi, baci na njih svoj štap. Zato se Tri kralja zovu i štap Ivana Milanskog... No najljepša od svih zvijezda, gospođice, to je naša, Pastirska zvijezda, koja nam svijetli u praskozorje, kad izgonimo stado, i uvečer, kad se s njim vraćamo. Mi je zovemo još i Maguelonne, lijepa Maguelonne, koja bježi za Petrom iz Provanse (Saturn), te se svake sedme godine za njega udaje.

– Kako, pastiru, zar i među zvijezdama ima vjenčanja?

– Dakako, gospođice!

I dok sam se trudio da joj objasnim kakvi su to svatovi, osjetio sam nešto svježije i ugodno, kako mi se lagano spušta na rame. Bila je to njezina glavica, savladana snom, koja se naslonila na mene s ugodnim šuštanjem vrpca, čipaka i kovrča. Ovako nepomična ostala je do časa kad su nebeske zvijezde počele blijedjeti, zamirujući pred danom koji je svitao. A ja sam je gledao kako spava, malo uzbuđen u duši, no pod svetom zaštitom one jasne noći, koja me je nadahnula samo lijepim mislima. Oko nas su zvijezde nastavljale svoj tihi put, poslušne kao kakvo veliko stado, a meni se na trenutke činilo kao da je jedna od tih zvijezda, ona najljepša i najblještavija, zalutala na svom putu i spustila se na moje rame...

Arležanka

Kad se iz mog mlina silazi u selo, prolazi se pokraj seljačke kuće, sagrađene na dnu velikog dvorišta zasađena brijestovima. To je prava kuća provansalskog gospodara sa crvenim crjepovima, tamnim pročeljem, nepravilno probijenim prozorom s vjetrokazom na vrh krova, stupom za dizanje snopova i nekoliko porazbacanih stručaka pocrnjeloga sijena.

Zašto me je ta kuća toliko dirnula? Zašto mi se srce stegnulo kad sam pogledao zatvorena vrata? Ne bih mogao na to odgovoriti, a ipak sam osjećao neku zebnju kad bih onuda prolazio. Bilo je oko nje previše tišine... Dok sam prolazio, psi nisu lajali, a biserke bi se bez glasa razbježale... U kući gluha tišina! Ništa se ne čuje, pa ni praporang mazge... Kad na prozorima ne bi bilo bijelih zavjesa, a iz dimnjaka se ne bi dizao dim, mislio bih da tu nitko ne stanuje.

Jučer ravno u podne vraćao sam se iz sela i da bih se uklonio suncu, išao sam uza zidove majura, u hladu brijestova... Na cesti pred majurom upravo su momci šuteći tovarili sijeno u kola... Vrata su bila otvorena. Letimice bacih pogled u dvorište i vidjeh na dnu dvorišta, za širokim kamenim stolom, sijedoga starca u prekratkom kaputu i odrpanih hlača, kako se podlaktio i rukama prekrilo glavu... Zastadoh. Jedan od ljudi reče mi sasvim tiho:

– Pst! To je gospodar. Takav je otkad se sinu dogodila nesreća.

U taj mah prođoše mimo nas jedna žena i malen dječak u dubokoj crnini, s velikim pozlaćenim molitvenicima, te uđoše u kuću.

Sluga nastavi:

– To je gospodarica i mali, koji se vraćaju iz crkve. Svaki dan idu u crkvu otkad se mladić ubio... Ah, gospodine, kakve li nesreće! Otac još uvijek nosi pokojnikovo odijelo, nitko ga ne može nagovoriti da ga skine... Hio, hej, kljusino!

Kola krenuše. A ja, želeći da što više doznam, zamolim kočijaša da sjednem kraj njega i tu gore, u sijenu, doznao sam ovu žalosnu priču.

Zvao se Jan. Bio je divan mladić devetnaestogodišnjak, čedan kao djevojka, umjeren i otvoren. Kako je bio vrlo lijep sve su ga žene gledale, no za njega je postojala samo jedna – neka mala Arležanka, koju je jednom vidio, svu u baršunu i čipkama, na proštenju u Arlesu... U majuru su u početku nerado gledali na tu vezu. Djevojka je bila na glasu kao prevrtljivica, a njezini roditelji nisu bili iz istoga kraja. No Jan je silom htio samo svoju Arležanku. Govorio je:

– Umrijet ću ako mi je ne daju. Njegova se želja ispunila. Odlučeno je da svadba bude iza žetve.

Jedne nedjelje bila je obitelj na dvorištu upravo pri kraju večere. Bila je to gotovo svadbena večera. Zaručnica, doduše nije bila prisutna, ali neprestano se pilo u njezino zdrav-

lje... Uto se na vratima pojavi neki čovjek i drhtavim glasom zamoli, da govori sa samim gazdom Stjepanom. Stjepan ustane i izađe na cestu.

– Gazdo – reče mu čovjek – vi ženite sina s nevaljalicom, koja je dvije godine bila moja ljubavnica. Što rekoš, mogu i dokazati: evo vam pisama! Njezini roditelji sve znadu i oni su je meni obećali, no otkad je vaš sin prosi, neće oni, baš kao ni djevojka, da o meni čuju... No ja ipak mislim da nakon svega toga ne može poći za drugoga.

– Dobro! – reče gazda Stjepan, pregledavši pisma; – Dođite da ispijete čašu vina.

Čovjek odgovori:

– Hvala vam! Ja sam više bolan, negoli žedan.

I ode. Otac se vrati, naoko miran, zauze svoje mjesto i večera se veselo svrši...

Iste večeri pođoše gazda Stjepan i njegov sin zajedno u polja. Dugo su se zadržali vani, a kad se vratiše, majka ih je još čekala.

– Ženo – reče gazda privodeći joj sina, – poljubi ga! Nesretan je...

Jan nije više govorio o Arležanki. Još ju je uvijek ljubio, pa i više nego ikad otkad je vidje u naručju drugoga... No bio je previše ponosan da išta o tom govori i to je nesretnoga mladića ubilo... Često bi provodio cijele dane sam u nekom kutu, ne mičući se. Ponekad bi pak radio kao mahnit te obavio posla za desetoricu nadničara... Uvečer bi se uputio prema Arlesu i išao tako dok ne bi ugledao gradske zvonike u rumenilu sunca na zalazu. Tada bi se vratio. Nikad ne bi išao dalje.

Ljudi u majuru, gledajući ga ovako tužna i samotna, nisu znali što da učine. Bojali su se nesreće... Jednog dana za stolom, majka mu reče gledajući ga suznih očiju:

– Čuj Jan, ako je ipak hoćeš, mi ćemo ti je dati... Otac, sav crven od stida, obori glavu...

Jan dade znak da neće i izađe...

Od toga je dana promijenio način života, te se pretvarao da je veseo kako bi umirio roditelje. Išao je na plesove, u krčme, na sajmove. Na proštenju u Fontvieilleu vodio je kolo.

Otac reče:

– Ozdravio je.

No majka se još uvijek bojala i više nego ikad pazila na sina... Jan je spavao s mlađim bratom u sobi kraj svilare; jedna majka dade namjestiti krevet uz njihovu sobu... Možda bi je svilari mogli noću trebati.

I dođe blagdan svetoga Ilije, dan zaštitnika svih gospodara.

Veliko veselje u majuru... Svi su pili châteauneuf, a kuhano se vino pilo kao voda. Zatim rakete, vatrometi, šareni lampioni po brijestovima... Živio sveti Ilija! Plesalo se do iznemoglosti. Mlađi je brat pripalio svoj novi haljetak... Pa i Jan se činio zadovoljan; htio je čak da majka zapleše, jedna žena plakala je od sreće. Oko ponoći pođoše na počinak. Svi su osjećali potrebu za snom... Jan, međutim, nije spavao. Mlađi je brat pripovijedao da je cijelu noć jecao... Ah, vjerujte, bio je vrlo nesretan...

Sutradan u zoru začuje majka kako je netko protrčao kroz njezinu sobu. Kao da je nešto slutila:

– Jan, jesi li ti?

Jan ne odgovori, već potrči stubama. Majka ustane što je brže mogla.

– Jan, kamo ćeš?

On se popne na tavan, a ona za njim.

– Sinko, za ime Boga!

On zatvori vrata i povuče zasun.

– Jane, Jane moj, odgovaraj! Što si naumio? Pipajući svojim starim drhtavim rukama potraži kvaku...

Prozor se otvori, začuje se udar tijela o ploče na dvorištu i ništa više...

Nesretni je mladić odlučio: – Previše je ljubim... Odlazim... Ah, kako su bijedna ova naša srca! Ipak je strašno da čak ni prezir ne može ubiti ljubav...!

Tog su jutra ljudi pitali tko tako plače dolje kraj Stjepanova majura...

Bila je majka, koja je u dvorištu za kamenim stolom, oblivenim rosom i krvlju, stajala sva naga i naricala držeći u naručju svoje mrtvo dijete.

Papina mazga

Od svih lijepih priča, poslovice i rečenica, kojima naši provansalski seljaci počinju svoje razgovore, ne znam ni jedne koja bi bila slikovitija i osobitija od ove. Na petnaest se milja okolo moga mlina kaže, kad se govori o čovjeku zlobnom i osvetoljubivom: "Čuvajte se toga čovjeka! On je kao papina mazga koja se sedam godina pripremala za osvetu".

Dugo sam se raspitivao kako je nastali ta poslovice i kakva je to papina mazga i kakva osveta. Nitko mi to nije znao protumačiti, pa ni moj svirač, stari Francet Mamai, koji je imao sve provansalske priče u malom prstu. Francet misli kao i ja da je to neka stara dogodovština iz avinjonskog kraja, no ni on o tome nije čuo ništa više osim te izreke...

– To ćete moći naći samo u knjižnici "Cvrčak" – reče mi sa smiješkom stari svirač. Misao mi se svidjela, pa kako je knjižnica "Cvrčak" baš uz moja vrata, zatvorih se u nju osam dana. To je krasna knjižnica, odlično opskrbljena, a otvorena pjesnicima danju i noću. U njoj poslužuju mali knjižničari, koji neprestano sviraju na cimbalima... Tu sam proveo nekoliko lijepih dana i nakon jednog tjedna istraživanja, otkrih napokon, ono što sam želio – onu pripovijest o mazgi i o njezinoj glasovitoj osveti za koju se pripremala sedam godina. Priča je dražesna, iako pomalo naivna, a ja ću je pokušati ispričati onako kako sam je jučer čitao u nekom starom požutjelom rukopisu, koji je sav mirisao po nekoj metvici, a paučina babljeg ljeta služila mu kao vrpce za obilježavanje stranice.

Tko nije vidio Avignon za vrijeme papa, nije ništa vidio. Nijedan grad nije bio tako veseo, živ, pun zabave i svečanosti kao tada Avignon. Od jutra do mraka procesije, hodočašća, ulice okićene cvijećem i pokrivenne sagovima; kardinali dolaze Rhonom, barjaci vijore na vjetru, brodovi iskićeni vrpcama; po trgovima papini vojnici pjevaju latinske pjesme, fratri prosjaci nariču; svuda oko papine palače načičkale se kuće iz kojih se čuli zvukovi nalik na zujanje pčela u košnici, pa vika trgovaca čipkama, pokretanje čunaka što su tkali zlatne niti za misna odijela, lupa malenih čekića izrađivača kaleža, glasovi instrumenata iz glazbenih radionica, pjesme tkalja..., a povrh svega brujanje zvona tamo na mostu je poneki bubnjar udarao u bubanj. Jer kod nas, kad je narod zadovoljan, želi plesati, on mora plesati, pa kako su u ono vrijeme ulice bile pretijesne za farandolu, to su se svirači i bubnjari razmjestili na avinjonskom mostu i ondje na svježem zraku Rhone plesali dan i noć, uvijek samo plesali... Oh, sretnih li vremena, sretnog li grada! Koplja koja nisu sjekla, a u državnim tamnicama hladilo se vino! Nikad oskudice, nikad rata! Eto kako su pape znali upravljati svojim narodom, eto zašto je narod toliko žalio za njima...!

* * *

Posebno se među njima isticao jedan dobar starac, koji se zvao Bonifacije... Oh, koliko li se suza prolilo u Avignonu kad je on umro! Bio je tako ljubazan, tako dobrostiv vladar;

on bi ti se tako blago smiješio sa svoje mazge, a kad si prošao mimo njega — pa bio ti siromašni tkalac ili gradski načelnik — on bi ti tako ljubazno dao svoj blagoslov! Bio je to pravi provansalski papa, s nečim profinjenim u osmijehu, s grančicom majorana na svom kardinalskom klobuku, bez trunke oholosti. Jedino čime se ponosio bio je njegov vinograd, mali vinograd što ga je sam zasadio tri milje od Avignona, među mirtama Châteauneufa.

Svake je nedjelje poslije večernje išao taj vrijedni čovjek u vinograd, i kad bi stigao gore sjeo bi na suncu, s mazgom kraj sebe, okružen kardinalima koji bi posjedali pod lozu i tada bi naredio da se otvori boca vina rubinove boje, koje su poslije prozvali "papinskim vinom iz Châteauneufa" — pa bi ga pomalo pijuckao, gledajući sav blažen svoj vinograd. A kad bi bocu ispraznio, vraćao bi se u sumrak veselo u grad, a za njim sav njegov kaptol. Kad bi prelazio preko avinjonskog mosta, usred svirke i farandole, njegova bi mazga, zanešena svirkom počela skakutati, a on bi mahao svojom kapom u taktu. Doduše, zbog toga su se kardinali zgražali, ali je zato cijeli narod govorio: "Ah, dobrog li vladara! Ah, dobrog li pape!"

* * *

Poslije svoga vinograda u Châteauneufu, papa je najviše volio svoju mazgu. Taj dobri čovjek upravo je ludovao za tom životinjom. Svaku večer prije spavanja išao bi gledati je li staja dobro zatvorena, je li u jaslama sve što treba i nikad ne bi ustao od stola a da ne bi naredio da se, pod njegovim nadzorom, pripremi vrč vina na francuski način, s dosta šećera i mirodija, pa bi onda sve to sam odnio u staju unatoč prigovorima svojih kardinala. No valja priznati i to da je mazga zaslužila taj trud. Bila je lijepa, crna, s riđim pjegama, čvrsta hoda, sjajne dlake, širokih i punih sapi, gordo je držala svoju malu glavu svu urešenu nakitima, vrpčama, kićankama i srebrnim praporcima... Uz to mila kao anđeo, bezazlena pogleda i dugih ušiju koje su se uvijek micale, što joj je davalo dobroćudan izgled. Cijeli ju je Avignon štovao, te kad bi prolazila ulicom, svi bi je častili i mazili, jer svatko je znao da je to najbolji način da se dođe do milosti na dvoru te da je papina mazga svojim bezazlenim izgledom mnoge usrećila, kako to dokazuje i slučaj Tisteta Vedene i njegov neobičan doživljaj.

Taj Tistet Vedene bio je zapravo nevaljalo derište koje je otac, zlatar Guy Vedene, morao otjerati od kuće jer nije htio raditi i samo je kvario šegrte. Šest mjeseci skitao se Avignonom, a najviše su ga viđali oko papinske palače, jer taj je nevaljalac već dulje vremena namjeravao nešto s papinom mazgom, a odmah ćete doznati da je to bila drska namjera...

Jednoga dana, kad se njegova svetost šetala sama po bedemima s mazgom, evo ti našega Tisteta, pristupi papi, sklopi ruke te reče pun divljenja:

— Ah, Bože moj! Veliki sveti oče, kako imate dobru ću! Dopustite da je malo pogledam. Ah, sveti oče, divne li mazge! Ni njemački car nema slične.

I on je pomilova, te joj uze govoriti slatko kao kakvoj gospođici:

— Hajde ovamo, dragulju moj! Zlato moje, biseru moj divni...!

A dobri papa, sav ganut, pomisli u sebi: "Dobrog li dječaka! Kako je nježan s mojom mazgom."

I znate li što se sutra dogodilo? Tistet Vedene zamijetio je svoj stari žuti kaput čipkastom misnom haljinom, ogrtačem od ljubičaste svile, cipelama s kopčama, te ušao u papinsku

dvorsku službu, u koju su inače primali samo plemićke sinove ili nećaka kardinala... Eto što može lukavština...! No Tistetu to bijaše malo.

Kad se već našao u papinoj službi, nastavi obješenjak igru koja mu je tako dobro pošla za rukom. Bezobziran prema svakomu, bio je pažljiv i obziran samo prema papinoj mazgi i uvijek su ga mogli sresti u dvorištima palače sa šačicom zobi ili stručkom djeteline, pa mašući rumenim cvjetovima i gledajući balkon svetoga oca, kao da želi reći: "Hej, za koga je ovo...?" I tako dobri papa, koji je osjećao da stari, odluči da njemu povjeri brigu i nadzor nad stajom, kao i to da nosi mazgi vrč s vinom, priređenim na francuski način, što baš nije oduševljavalo njegove kardinale.

* * *

A ni mazga nije bila time oduševljena... Sada, kad bi došlo vrijeme za njezino vino, vidjela bi kako u njenu staju dolazi pet-šest dječaka iz dvora, koji bi se brzo zavukli u slamu sa svojim ogrtačima i čipkama; malo zatim napunila bi se staja ugodnim, toplim mirisom prženog šećera i mirodija, te se pojavio Tistet Vedene noseći oprezno posudu s vinom, priređenim na francuski način. Sad bi započelo mučenje jadne životinje.

To mirisavo vino, koje je ona toliko voljela, koje ju je grijalo i davalo joj krila, to bi vino oni okrutno prinostili njezinim jaslama da ga omiriše. A kad bi joj se nozdrve napunile mirisom, nestalo bi to divno, rujno i žarko piće u grlima tih nevaljalaca... Ne samo da su joj krali vino, nego su ti dječaci bili pravi vragovi kad bi se ponapili... Jedan ju je vukao za uši, drugi za rep; Quiquet bi joj se popeo na leđa, Belugnet bi joj stavljao svoju kapu, a ni jedan od tih derana nije pomislio kako bi ih uboga životinja, samo da hoće, mogla sve jednim udarcem kopita poslati do polarne zvijezde, a možda i dalje. Ali ne! Ona nije uzalud bila papina mazga, mazga blagoslova i oprosta... Dječaci su mogli raditi što su htjeli, ona se nije ljutila; ona je mrzila samo Tisteta Vedena... Kad bi ga osjetila iza sebe, zasvrbljelo bi je kopito, a imalo je i zašto. Taj nitkov Tistet poticao je na te nedostojne igre. Kad bi se napio, na um su mu padale tako okrutne misli!

Tako mu je jednog dana palo na um da je odvede na dvorski zvonik, sasvim gore, navrh palače... A ovo što vam pripovijedam, nije priča, to je vidjelo dvjesta tisuća Provansalaca. Zamislite kakav je užasan strah mazga doživjela kad se najprije čitav sat okretala po mraku zavojitim stubama i prošla ne znam koliko stepenica, pa se odjednom našla na suncem obasjanu krovu i kad je tisuću stopa pod sobom ugledala dotad neviđeni Avignon: tezge i šatore na trgu, malene kao lješnjak, papine vojnike pred svojom vojarnom kao crvene mrave, a tamo dolje na srebrnoj niti mali mikroskopski most, na kojem se igralo, plesalo... Ah, jadna životinja kako li se prestrašila! Od njezine rike potresoše se svi prozori na palači.

- Što je to? Što su joj učinili? – poviče dobri papa, poletjevši na balkon.
- Tistet Vedene već je bio na dvorištu, pretvarao se da plače i čupao kosu.
- Ah, sveti oče, evo, što je... Vaša se mazga... Bože moj, što će biti s nama? Vaša se mazga popela na toranj...
- Sasvim sama?
- Da, veliki sveti oče, sasvim sama. Eto, pogledajte je ondje gore... Vidite li uši kako joj vire...? Čovjek bi rekao da su dvije lastavice!
- Smiluj mi se Bože! – zavapi jadni papa, gledajući – Je li poludjela? Ubit će se... Odmah silazi, nesretnice.

– Dakako, ona bi vrlo rado sišla, ali kako? Na stepenice nije smjela ni pomisliti; uz njih se još može popeti, ali pri silaženju mogla bi stoput polomiti noge... Sirota je mazga očajavala i u vrtoglavici izbuljenih očiju lutala po krovu i mislila na Tisteteta Vedena:

– Ah, razbojnice, ako se odavde izbavim..., kako ću te sutra ujutro opaliti kopitom.

Pomisao na udarac kopitom vrati joj malo snage, inače se ne bi mogla održati... Napokon dođoše da je skinu s tornja, ali to je bio golem posao. Morali su je spuštati strojevima, konopcima, nosilima. Možete misliti koliko li je to poniženje bilo za papinu mazgu kad je morala visjeti, plivajući nogama po zraku, kao hrušt na koncu. A gledao ju je cijeli Avignon.

Uboga životinja nije cijelu noć spavala. Neprestano joj se činilo da se vrti na onom prokletom krovu, a čitav joj se grad dolje smije. Mislila je na onog nitkova Tisteteta Vedene i na onaj udarac kopitom što će mu ga sutra ujutro odvaliti... Ah, prijatelju, kakav će to biti udarac! Dimit će se sve... No dok mu se u staji pripremao ovako lijep doček, znate li što je radio Tistet Vedene? Spuštao se Rhonom, pjevajući na papinom brodu i putujući na napuljski dvor sa četom mladih plemića, koje je grad svake godine slao kraljici Ivani da se uvježbaju u diplomaciji i lijepim manirama. Tistet nije bio plemić, ali ga je papa htio nagraditi za brigu oko životinje, a posebno za njegovu revnost koju je pokazao na dan njezina spašavanja.

Mazga je sutradan vidjela kako je prevarena!

"Ah, razbojnik! Zacijelo je nešto posumnjao!", mislila je i bijesno tresla svojim praporcima. "Ali ništa zato, lupežu! Dobit ćeš ti svoj udarac kad se vratiš..., ja ću ti ga sačuvati!"

I doista, sačuvala ga je.

Kad je Tistet otišao, papina se mazga vratila nekadašnjem mirnom načinu života. Quiquet i Belugnet nisu više dolazili u staju. Vratit će se lijepi dani s vinom priređenim na francuski, a s njima i dobro raspoloženje i poigravanje uz glazbu kad bi prelazila preko mosta. Ipak, poslije one njene pustolovine u gradu su je nekako hladno susretali. Kad bi prolazila, ljudi su nešto šaputali, starci mahali glavama, a djeca se smijala, upirući prstom u toranj. I sam dobri papa nije više imao toliko povjerenja u svoju prijateljicu, te bi se, kad bi se nedjeljom vraćao iz vinograda i malo zadrijemao na njenim leđima, uvijek trgnuo i pomislio: "A što ako se probudim gore na krovu?" Mazga je to vidjela i trpjela. Jedino kad bi pred njom spomenuli Tisteteta Vedenea, njene bi duge uši zadrhtale i ona bi s blagim smiješkom oštrila na pločniku kopito...

Tako prođe sedam godina, a kad se navršila sedma, vratio se Tistet Vedene s napuljskoga dvora. Još nije bio završio studije, no čuo je da je u Avignonu umro prvi papin priređivač slačice, pa kako mu se činilo da je to mjesto dobro, pohita ne bi li ga dobio.

Kad je taj lukavac ušao u dvoranu palače, sveti ga je otac jedva prepoznao, tako je narastao i razvio se. Doduše, i papa je ostario te nije dobro vidio bez naočala. Tistet se nije dao smesti:

– Kako, veliki sveti oče, vi me ne prepoznajete? Ja mi Tistet Vedene!

– Vedene?

– Da..., znate me dobro... onaj koji je nosio vino vašoj mazgi.

– Ah, zbilja... sjećam se. Dobar dječak, taj Tistet Vedene... A što sad želi od nas?

– Oh, malenkost, veliki sveti oče... Došao sam vas zamoliti... Zbilja, imate li još uvijek svoju mazgu? Kako joj je? Dobro?... E pa tim bolje! Došao sam vas zamoliti za mjesto prvog priređivača slačice koji je nedavno umro.

– Prvog slačićara? Ti...? Ta ti si za to premlad. Koliko ti je godina?

– Dvadeset godina i dva mjeseca, svijetli papo, ravno pet godina više nego vašoj mazgi... Kako je to dobra životinja! Da znate kako sam volio tu mazgu... kako sam za njom čeznuo u Italiji! Hoćete li mi dopustiti, da je vidim...?

– Dobro, drago dijete, vidjet ćeš je, – reče dobri papa ganut. – A kad toliko voliš tu dobru životinju, neću dopustiti da i dalje živiš daleko od nje. Od danas te uzimam u službu i bit ćeš prvi slačićar... Moji će se kardinali, doduše, zbog toga ljutiti, ali navikao sam na to... Dođi sutra poslije večernje k nama da ti predamo znakove toga dostojanstva u nazočnosti cijelog dvora, a zatim ću te odvesti da vidiš mazgu, pa ćeš s nama poći u vinograd... A sada odlazi...

Ne trebam vam reći da je Tistet Vedene bio vrlo zadovoljan izlazeći iz velike dvorane i da je jedva čekao sutrašnju svečanost. A ipak je u palači bio netko još nestrpljiviji i sretniji: bila je to mazga. Otkad se Vedene vratio, pa sve do večernje idućeg dana, strašna je životinja jela zob i udarala o zid svojim stražnjim kopitima. I ona se pripremala za svečanost...

I tako sutradan poslije večernje uđe Tistet Vedene u dvorište papinske palače. Tu je bio na okupu sav visoki kler, kardinali u crvenim talarima, "advocatus diaboli" u crnom baršunu samostanski opati sa svojim malim mitrama, predstojnici svetoga Agrikole, dječaci pjevačkog zbora u ljubičastim plaštevima zatim niže svećenstvo, papini vojnici u svećanim odorama, tri reda pokajnika, pustinjaci s brda Ventour, divljeg izgleda, i onaj mali đak što ide za njima sa zvonom u ruci, zatim braća flagelanti, nagi do pojasa, šareni sakristani u sudačkim odorama, svi, svi, pa i oni što dodavaju svijeće, kao i oni što ih gase – svi su ti bili ovdje, nitko nije izostao... Oh, to je bila veličanstvena svečanost! Zvona, mužari, sunce, glazba, pa uvijek oni pomamni bubnjevi, uz koje se plesalo tamo dolje na avinjonskomu mostu...

Kad se Vedene pojavio među tim skupom, njegova dostojanstvenosti ljepota izazvaše žamor divljenja. Bio je to krasan Provansalac, plav, s dugom kovrčavom kosom, s malom bradicom koja je izgledala kao da je posuta prahom plemenite kovine što otpada pod dlijetom njegova oca zlatara. Pronosili su se glasovi da su se prsti kraljice Ivane često igrali tom plavom bradom, a gospodin Vedene doista je imao dostojanstveno držanje i onaj rastreseni pogled poput ljudi koji su kraljicu ljubili. Da oda počast svomu narodu, zamijenio je danas napuljsko odijelo provansalskim haljetkom, što je bio obrubljen ružičastom svilom, a na kapi vijorilo mu se veliko pero ibisa sa Camargue.

Čim je ušao, prvi se slačićar otmjeno nakloni, pa se zaputi prema povišenom mjestu gdje ga je čekao papa, da mu preda znakove njegova dostojanstva: žlicu od žutog šimšira i odijelo šafranove boje. Mazga je već stajala podno stubišta, spremna za polazak u vinograd... Kad prođe pokraj nje, Tistet Vedene se nasmiješi i zaustavi da se prijateljski potapše po leđima, gledajući ispod oka papu da li ga vidi. Položaj je bio dobar... Mazga se ritnu:

– Evo ti, zlikovče! Već sedam godina čuvam ovo za tebe!

I ona ga udari tako žestoko kopitom da se prašina vidjela čak iz Pamperigustea, kao i oblak modrikastog dima u kojem se vidjelo jedno ibisovo pero, sve što je ostalo od nesretnog Tisteta Vedenea...

Mazgini udarci kopitom nisu obično tako žestoki, ali ovo je bila papina mazga. A onda, imajte na umu da mu je ona taj udarac pripremala sedam godina... Nema ljepšeg primjera popovske osvetoljubivosti.

Svjetionik Sanguinaires

Noćas nisam mogao spavati. Bjesnio je mistral i njegovo mi hućanje nije dalo da zaspim sve do zore. Drmajuci strašno svojim polomljenim krilima, koja su zviždala poput kono-pa broda u oluji, cijeli je mlin škripao. S krova su letjeli crjepovi. U daljini su se svijali gusti borovi, koji prekrivaju brežuljak i šumjeli u tami. Činilo se da smo na morskoj pu-čini...

To me je podsjetilo na lijepe besane noći što sam ih prije tri godine provodio u svjetioni-ku Sanguinaires, tamo na korzikanskoj obali, kraj ulaza u zaljev Ajaccio.

I to je bio divan kutak što sam ga pronašao da sanjarim i budem sam.

Zamislite crvenkast otok divljeg izgleda. Na jednom kraju svjetionik, a na drugom neki stari đenovški toranj u kojem se u moje doba ugnijezdio orao. Dolje, na samoj obali, razvalina nekog lazareta, obrasla korovom, zatim jaruge, šikare, goleme litice, nekoliko divokoza, korzikanskih konjića, koji kaskaju, a vjetar im leluja grive i napokon, gore vi-soko, sasvim na vrhu, u vrtlogu morskih ptica, kuća svjetionika s bijelo obzidanom tera-som po kojoj se gore-dolje šeću čuvari. Zelena, nadsvođena vrata, mali željezni toranj, a iznad svega velika uglasta svjetiljka koja se ljeska na suncu, te čak obdan svijetli...

Eto, to je otok Sanguinaires, onakav kakvog sam ga te noći vidio slušajući šum borova. Na tom sam začaranom otoku, dok još nisam imao mlin, ponekad tražio utočište, kad sam imao potrebu za svježim zrakom i samoćom.

Što sam tamo radio?

Isto što i ovdje, možda još i manje. Kad mistral ili tramontana ne bi prejako puhali, uvu-kao bih se između dvije stijene, među galebove, kosove, lastavice, i tu bih ostajao po cijeli dan u nekoj obamrlosti i ugodnom zamoru, što se javlja od dugog gledanja u more. I vi, nesumnjivo, poznajete tu slatku opojnost duše? Tada čovjek ni o čemu ne misli, ne sanjari. Cijelo se vaše biće gubi, udaljava, rasplinjuje. Kao da ste onda galeb što roni, vo-dena prašina i pjena što titra na suncu između dva vala, bijeli dim broda koji se udaljuje, onaj mali brod koraljaš s crvenim jedrima, morski biser, pahuljica oblaka, sve, samo ne ono što jeste... Oh, koliko sam lijepih sati proboravio na tom otoku u polusnu i zaboravu!

Kad bi pak bjesnila oluja, te žal nije bio pristupačan, zatvorio bih se u dvorište lazareta, maleno, tužno dvorište, mirisavo od ružmarina i divljega pelina i tu bih se, prislonjen uz stari zid, predavao opojnomu valu sjete i osame, koji je lebdio sa suncem iz kamenih udubina razbacanih unaokolo i poput starih grobova. S vremena na vrijeme lupnula bi vrata, ili bi se začuo lak skok u travi... Bila je to koza, koja je došla brstiti u zavjetrini. Opazivši me, naglo bi se zaustavila i ostala kao ukopana preda mnom, veselog uzdignu-tih rogova, gledajući me bezazleno...

Oko pet sati čuvarska truba pozivala me na večeru. Tada bih krenuo uskom stazom koja se kroz šiprag strmo pela iznad mora i vraćao se polako prema svjetioniku, osvrćući se

pri svakom koraku da pogledam golemo obzorje mora i svjetla, koje kao da se proširivalo što sam se više uspinjao.

Gore je bilo divno. Još mi je i sada pred očima ona lijepa blagovaonica, popločena kamenom i obložena hrastovinom, riblja juha što se puši nasred stola, vrata širom otvorena prema bijeloj terasi i zalazak sunca, koje prodre... Čuvari su me čekali da sjednemo za stol. Bila su trojica, jedan Marseljac i dva Korzikanca, sva trojica maleni, bradati, svi preplanula i ispucala lica, u kožusima, ali po držanju i naravi sasvim različiti.

Po načinu života tih ljudi odmah se mogla vidjeti razlika između dviju rasa. Marseljac vrijedan i pun života, uvijek zaposlen i uvijek u pokretu, trčao je otokom od zore do mraka, radio u vrtu, lovio ribu, skupljao jaja morskih ptica, zavlacio se u grmlje da usput pomuze koju kozu, i uvijek je spremao riblju juhu ili kakvo drugo jelo. Korzikanci, naprotiv, nisu izvan službe upravo ništa radili; oni su se smatrali činovnicima, te su cijele dane sjedili u kuhinji i igrali beskrajne partije karata koje su prekidal samo onda, kad je trebalo pripaliti lulu ili rezati škarama velike listove zelenog duhana...

Sva su trojica bili dobri, jednostavni i naivni ljudi, puni pažnje prema svomu gostu, iako su me u duši smatrali velikim čudakom. Zamislite samo, tko bi se zatvorio u svjetionik? Njima su ondje dani bili dugi i bili su sretni kad bi došao na njih red da idu na kopno... Za lijepa vremena ta im se sreća ukazivala svakog mjeseca. Deset dana na kopnu, a trideset u svjetioniku – tako je glasio propis: no zimi i za burna vremena nema propisa koji bi im to mogao osigurati. Vjetar puše, valovi se propinju, otok Sanguinaires sav pobijeli od pjene i čuvari ostaju blokirani dva – tri mjeseca, katkad u očajnim prilikama.

– Slušajte, gospodine, što se meni dogodilo, – pripovijedao mi je jednog dana stari Bartoli dok smo objedovali. – Slušajte što mi se dogodilo prije pet godina za ovim stolom, za kojim sada sjedimo, jedne zimske večeri kao što je ova. U svjetioniku smo bili samo nas dvojica, ja i jedan drug kojega su zvali Tcheco... Ostali su bili na kopnu, bolesni ili na dopustu, ne sjećam se više... Upravo smo u miru završavali večeru... Odjednom me moj Tcheco, koji je prestao jesti, nekako čudnovato pogleda i tup... prevali si preko stola ispruženih ruku. Priđoh mu počeh ga drmati i zvati: – Ej Tche! Ej Tche...! – Ni glasa! Bio je mrtav... Možete misliti kako sam se osjećao! Ostao sam više od jednog sata kao ukopan, dršćući pred mrtvim tijelom, a onda sam se sjetio: A svjetionik?! Imao sam još toliko vremena da se popnem do fenjera i da ga upalim. Noć je već pala... Ali kakva noć, gospodine! Ni more, ni vjetar nisu imali više svoj prirodan glas. Svaki mi se čas činilo da me netko na stubama zove... A uz to drhtavica, žeđ! No ipak me ne biste bili mogli natjerati da siđem... previše sam se bojao mrtvacu. U zoru mi se vrati hrabrost. Odneseh Tcheca u krevet, prekrih ga plahtom, kratko se pomolih, a onda brzo krenem da dam znak za uzunu.

– Na nesreću, more je bilo previše burno, uzalud sam zvao, no nitko se ne javi... Evo me sad sama u svjetioniku sa svojim jadnim Tchecom, i tko zna dokad... Nadao sam se da ću ga moći čuvati dok ne dođe brod, ali poslije tri dana nije se više moglo izdržati... Što da učinim? Da ga iznesem i pokopam? Stijene su bile tvrde, a na otoku ima toliko gavrana! Bio bi grijeh da im taj kršćanin postane plijen. Odlučio sam napokon da ga snesem i pokopam u jednoj od onih udubina nekadašnjeg lazareta. Taj mi je pogreb oduzeo cijelo jedno poslijepodne, a vjerujte, trebalo mi je hrabrosti... Vidite, gospodine, još i danas, kod kojega burnog popodneva silazim na onu stranu otoka, čini mi se da još uvijek nosim mrtvacu na ramenima...

Jadni, stari Bartoli! Već pri samoj pomisli na to oblio bi ga znoj.

* * *

Tako su naši objedi prolazili u dugim razgovorima o svjetioniku, moru, brodolomima i korzikanskim razbojnicima... Čim bi se počelo smrkavati, pripalio bi čuvar prve četvrti svoju malu svjetiljku, uzeo lulu, bocu, debeli svezak Plutarha sa crvenim rubom – svu knjižnicu na svjetioniku – te bi nestao. Malo poslije čulo bi se po cijelom svjetioniku škripanje lanaca, kotača i teških utega sata koji se navijao.

Za to vrijeme ja bih sjedio vani, na terasi. Sunce, koje je već bilo vrlo nisko, silazilo je sve brže prema vodi, povlačeći za sobom cijeli nebosklon. Vjetar je bivao sve hladniji, a cijeli otok poprimio ljubičastu boju. Iznad mene letjela je tromo velika ptica: to se orao vraćao u đenoveški toranj... Malo-pomalo, spusti se morska magla. Duskora se još vidjela samo bijela pjena što obrubljuje otok... Odjednom mi iznad glave bljesne veliki mlaz blage svjetlosti. Svjetiljka u svjetioniku bila je zapaljena. Ostavljajući cijeli otok u tami, svijetla je zraka pala široko na pučinu, a ja ostadoh skriven u noći, pod onim velikim valovima svjetla koji su me na svom putu jedva doticali...

No vjetar je bivao sve hladniji. Trebalo se povući. Pipajući u zraku zatvarao sam velika vrata, pričvrstio gvozdene zasune, te stalno pipajući dospio sam na vrh svjetionika malim stubama koje su drhtale i škripale pod mojim koracima. Tu je, dakako bilo svjetla.

Zamislite golemu Carcelovu svjetiljku sa šest redova fitilja, oko kojih se polako vrte svjetiljke, jedne s golemim kristalnim lećama, druge okrenute prema velikom nepomičnom staklu što zaštićuje plamen od vjetra. Kad sam ušao, svjetlost me zablješti. Onaj bakar, onaj kositar, oni reflektori od bijele kovine, one kristalne strane koje se okreću stvarajući modrikaste krugove, sav taj sjaj i blijesak izazva u meni načas vrtoglavicu.

No pomalo oči mi se privikoše, te se smjestih podno same svjetiljke, pokraj čuvara, koji je glasno čitao Plutarha, bojeći se da ne bi zadrijemao.

Vani noć, beskonačnost! Na malom balkonu, koji okružuje okna, bjesni i urla vjetar kao mahnit. Svjetionik škripi, more buči... Na grebenima na rubu otoka lome se valovi kao da pucaju topovi... Katkad neki nevidljivi prst lupne po oknu: neka noćna ptica koju privlači svjetlo i koja je udarila glavom o staklo... U blistavoj i vrućoj svjetiljci čuje se samo pucketanje plamena, šum ulja koje se cijedi, zveket lanca koji se odvija i jednoličan glas što pjeva psalme o životu Demetrija Falerskog.

U ponoć ustaje čuvar, baca posljednji pogled na fitilje i obojica silazimo. Na stubama susrećemo čuvara druge smjene, koji se uspinje trljajući oči; sad ovaj dobiva bocu Plutarha... Zatim prije nego što ćemo u krevet, ulazimo načas u stražnju prostoriju nakrcanu lancima, teškim utezima, kositrenim spremnicima, konopima, i tu bi, na svjetlosti svoje male svjetiljke, čuvar upisao u veliku, uvijek otvorenu knjigu svjetionika:

"Ponoć. Nemirno more. Oluja. Brod na pučini."

Agonija "Semillante"

Budući da nas je mistral prošle noći bacio na korzikansku obalu, dopustite, da vam ispričam jedan strašan događaj koji se zbio na moru, o kojem tamošnji ribari često govore u društvu i o kojem sam slučajno doznao vrlo zanimljivih pojedinosti.

... Bilo je to prije dvije ili tri godine.

Plovio sam Sardinskim morem u društvu sedmorice ili osmorice carinskih mornara. Težak je to put za neiskusna čovjeka: cijeloga ožujka nismo imali nijedan lijep dan. Na nas se okomio istočnjak, a more se nije smirivalo.

Jedne večeri, bježeći pred olujom, naš se brod zaklonio na ulazu u Bonifacijev tjesnac, usred skupine malih otoka... Nisu bili nimalo privlačni: velike gole hridi prekrivene pticama... nekoliko žbunova pelina; poneki grmičak mastike i tu i tamo u glibu pokoji panj što trune. No vjere mi da bi se bolje noć provela na tim mračnim stijenama nego u kabini stare, upola otkrivene barke, u koju su valovi ulazili kao u svoju kuću, i mi smo se time zadovoljili.

Tek što smo se iskricali i dok su mornari potpaljivali vatru da skuhaju riblju juhu, zovne me kapetan i pokaza mi prostor ograđen bijelim zidom, koji se gubio u magli na kraju otoka.

– Hoćete li sa mnom na groblje? – reče mi.

– Na groblje, kapetane Lionetti? Ta gdje smo to?

– Na otočju Lavezzi, gospodine! Ovdje je pokopano šest stotina ljudi sa "Semillante", na istomu mjestu, na kojem je brod stradao prije deset godina... Jadni ljudi! Malo im tko dolazi; kad smo već ovdje, možemo im se barem mi se pokloniti...

– Vrlo rado, kapetane!

* * *

Kako li je bilo tužno to groblje "Semillante...!" I sada ga vidim ograđena malim niskim zidom, sa željeznim zardalim vratima, koja su se teško otvarala, s tihom kapelicom i nekoliko stotina crnih križeva što su zarasli u travi... Nigdje ni jednoga zimzelenovog vijenca, nikakva spomena, ništa... Ah, kako li je hladno tim jadnim zaboravljenim pokojnicima, u njihovu slučajnom grobu!

Neko vrijeme ostadosmo ondje klečeći. Kapetan je mislio na glas: Veliki galebovi, jedini čuvari groblja, kružili su nad našim glavama; njihovi tužni krici stapali su se s uzdasima mora.

Poslije molitve, vratismo se rastuženi na kraj otoka, gdje nam je barka bila usidrena. Dok smo mi bili odsutni mornari nisu gubili vrijeme. Nađosmo veliku vatru kako plamsa u zaklonu jedne stijene i na njoj lonac koji se pušio. Posjedasmo oko vatre s nogama prema

plamenu i uskoro smo svi imali na koljenima u zemljanoj zdjeli, dva komada kruha dobro natopljena. Blagovalo se tiho; bili smo mokri i gladni, a osim toga, blizina groblja... Ipak kad se zdjele isprazniše, zapalismo lule, te polako poče razgovor. Govorilo se, dakako o "Semillanti."

– Ali zapravo, kako se to dogodilo? – zapitam kapetana, koji je s glavom naslonjenom na ruke zamišljeno gledao u plamen.

– Kako se dogodilo – odgovori mi dobri Lionetti, duboko uzdahnuvši – e, gospodine, to vam nitko na svijetu ne bi mogao reći. Znamo samo da je "Semillanta", sa četama upućenim na Krim, krenula predvečer, po lošem vremenu iz Toulona. Noću se vrijeme još pogoršalo. Puhalo je i kišilo, a more se uzburkalo kao nikad... Ujutro se vjetar malo stišao, no more je još uvijek bjesnilo, a osim toga, spustila se prokleta magla, te se svjetlo nije moglo vidjeti ni na dva koraka. Nitko ne bi vjerovao, gospodine, kako su te magle podmukle... Uostalom, ja mislim da je "Semillanta" ujutro izgubila kormilo, jer magla, i nije mogla biti u pitanju; da nije bilo kvara, kapetan ne bi dopustio da mu se razbije brod. Bio je to iskusan pomorac, svi smo ga poznavali. On je zapovijedao tri godine korzikanskom postajom, te je poznavao njene obale jednako dobro kao i ja, koji drugo i ne znam.

– A što se misli, u koliko je sati stradala Semillanta?

– Po svemu sudeći u podne; da, gospodine, baš oko podne... No kako je bila magla, nije to podne bilo ništa bolje od noći, crne poput vučjega ždrijela... Jedan mi je ovdašnji carinski stražar pripovijedao da je onoga dana oko jedanaest i pol izišao iz svoje kućice pričvrstiti kapke na prozorima. Kako mu je vjetar odnio kapu, izlažući se opasnosti, da i njega valovi odnesu, četvoronoške jurio je za njom. Znae, gospodine, da carinari nisu bogati i da su kape skupe. Čini se da je čovjek, u času kad je podigao glavu, opazio u neposrednoj blizini, u magli, velik brod sa spuštenim jedrima koji je vjetar tjerao uz obalu otočja Lavezzi. Taj je brod tako brzo jurio da ga stražar nije imao kad dobro pogledati. Po svemu sudeći to je bila Semillanta, jer pol sata poslije začuo je pastir s otoka trijesak na ovim stijenama... No evo, gospodine, pastira o kojem govorim; on će vam sam pripovjediti kako se dogodilo... Dobar dan, Palombo..., dođi da se malo ugriješ, ne boj se!

Zakukuljen čovjek, kojega sam malo prije vidio kako se šulja oko naše vatre i kojega sam smatrao za nekog od posade, jer nisam znao da na tom otoku ima pastira, bojažljivo nam priđe.

Bio je to stari gubavac, gotovo potpuni idiot. Bolovao je od neke skorbutne bolesti od koje su mu usne zadebljale pa ga je bilo strašno pogledati. Teškom su mu mukom objasnili o čemu je riječ. Tada nam starac, podižući prstom svoju bolesnu usnu, ispriča kako je uistinu toga dana oko podneva začuo iz svoje kolibice strašan prasak na stijenama. Kako je otok bio prekriven vodom, nije mogao izići i tek sutradan, kad je otvorio vrata, vidio je obalu punu ostataka broda i mrtvih tijela koje je more ondje ostavilo. Zaprepašten, otrčao je prema svome čamcu da u Bonifaciju potraži pomoć.

* * *

Umorivši se od tolika govora, pastir zašuti, a kapetan nastavi:

– Da, gospodine, taj nam je jadni starac dojavio nesreću. Gotovo je šenuo od straha i od tog događaja pamet mu je poremećena. A imao je bogme i od čega... Zamislite samo šest stotina mrtvih tijela u gomili na pijesku, izmiješanih s ostacima broda i krpama od jeda-

ra... Jadna Semillante...! More ju je jednim udarcem smrvilo u nekoliko sitnih komadića da je pastir Palombo od svih tih ostataka jedva uspio ograditi svoju kolibicu... A ljudi, svi iznakaženi, strašno izobličeni... Bila je prava strahota pogledati ih onako nagomilane... Kapetana nađosmo u svečanoj odori, duhovnika sa štolom oko vrata; u jednom krilu među dvjema stijenama ležao je malen mornar otvorenih očiju... Čovjek bi rekao da je još živ, ali ne! Bilo je suđeno da ni jedan ne umakne.

Tu kapetan prekine svoje pripovijedanje:

– Pazi, Nardi – poviče – vatra se gasi!

Nardi baci na žeravicu dvije – tri nakatranjene daske i vatra planu, a Lionetti nastavi:

– Evo što je najžalosnije u cijelom tom događaju... Tri tjedna prije nesreće na isti način i gotovo na istom mjestu stradala je mala lađa, koja je, poput Semillante, plovila na Krim! Samo što smo tada uspjeli spasiti lađu i dvadeset vojnika koji su bili na brodu... Možete zamisliti kako je bilo tim jadnim vojnicima trupne komore koji ne poznaju more. Odveli smo ih na Bonifacio i njegovali ih dva dana... Pošto su se oporavili i okrijepili, zbogom, dobra vam sreća! I oni se vratiše u Toulon, gdje ih, malo zatim, opet ukrcaše na brod za Krim. Pogodite na koji brod...? Na Semillantu, gospodine... Našli smo ih svih dvadeset među mrtvima, na ovom istom mjestu... Sâm sam podigao jednoga podčasnika finih brkova, plavokosoga Parižanina, koji je noćio kod mene i sve nas vrijeme toliko nasmijavao svojim veselim pričama... Kidalo mi se srce kad sam ga vidio... Ah, Santa Madre!

Tu dobri Lionetti, sav potresen, otrese pepeo iz svoje lule, uvuče se u kabanicu i poželi mi laku noć... Mornari su još neko vrijeme poluglasno razgovarali... Zatim su se, jedna za drugom, lule počele gasiti... Razgovor prestade... Stari je pastir otišao, a ja ostadoh sam, sanjareći među zaspalim mornarima.

* * *

Pod dojmom tužne pripovijesti, što sam je čuo, pokušao sam u mislima oživjeti taj potopljeni brod i razvoj ove agonije, kojoj su galebovi bili jedinim svjedocima. Neke pojedinosti, koje su sve posebno uzbudile; kapetan u svečanoj odori, štola duhovnikova, dvadeset vojnika, pomogoše mi da zamislim sve dijelove drame... Vidio sam brod kako noću odlazi iz Toulona... Izlazi iz luke. More je uzburkano, vjetar bjesni, ali kapetan je iskusan pomorac i svi su na palubi mirni...

Ujutro se spusti magla na more. Nastaje uznemirenost. Cijela je posada na palubi. Kapetan ne silazi sa svoga mosta... U potpalublju, gdje su vojnici, mrak, zagušljivo... Neki su bolesni, leže na svojim vrećama. Brod se strašno ljulja, ne možeš stajati na nogama. Ljudi sjede na podu u grupama i razgovaraju, hvatajući se za klupe; moraju vikati da im se čuje riječ. Neki se počinju bojati... Slušajte, u ovom se kraju često događaju brodolomi, to potvrđuju komoraši i što oni govore nije nimalo utješno. Posebno njihov podčasnik, neki Parižanin, neprestano se šali, a od tih se šala koža ježi:

– Brodolom!... To je vrlo veselo! Barem ćemo se malo okupati u ledenoj vodi, a onda će nas otpremiti na Bonifacio i jest ćemo kosove kod kapetana Lionettija.

A komoraši se smiju...

Odjednom prasak... Što je to? Što se dogodilo...? – Ode kormilo – reče jedan mornar, sav mokar, i protrča palubom.

– Sretan mu put! – dovikuje onaj mahnuti podčasnik, no tomu se više nitko ne smije.

Veliki metež na palubi. Magla je tako gusta da se ništa ne vidi. Mornari uplašeni idu ta-mo-amo... Nema više kormila! Ne može se upravljati brodom... "Semillante" bez cilja juri kao vjetar... U tom ju je trenutku vidio onaj carinski stražar – u jedanaest i pol sati... Ispred broda nešto grunu, kao iz topa... Grebeni! Grebeni!... Svršeno je, nema više nade, brod juri prema obali... Kapetan silazi u svoju sobicu... Začas se vraća na svoj most – u svečanoj odori... Htio je svečano dočekati smrt.

Ispod palube vojnici se bojažljivo i bez riječi pogledavaju... Bolesnici se pokušavaju uspraviti... Mali se podčasnici više ne smije... I tada se otvaraju vrata, a na pragu se ukazuje duhovnik sa svojom štolom:

– Na koljena, djeco!

Svi ga slušaju. I zvonkim glasom počinje svećenik samrtničku molitvu.

Odjednom strašan udarac, krik, samo jedan krik, ali strašan, ispružene ruke, stisnute šake, prestravljeni pogledi u kojima vizija smrti sijevnu poput bljeska...

Smiluj nam se, Gospodine!

Tako sam u sanjarenju proveo cijelu noć, oživljujući poslije deset godina uspomenu na brod, ostaci kojega su me okruživali... Daleko u zaljevu bjesnjela je oluja; plamen u logoru povijao se na vjetru, a ja sam slušao naš brodić kako se ljulja kraj stijena i kako škripe konopi.

Carinici

Brod "Emilija" iz Porto-Vecchija, na kojem sam prevalio taj tužan put do otoka Lavezzi, bio je stari carinski brod upola prikriven, na kojem je jedina zaštita od vjetra, valova i kiše bila jedna mala, katranom premazana kabina u koju su stali stol i dva ležaja. Zato je žalosno bilo vidjeti naše mornare za nevremena! S lica im se cijedila voda, mokre košulje pušile su se na njima kao rublje u sušionici, i ti jadnici provodili su tako dane, pa i noći, i po najvećoj zimi dršćući u toj nezdravoj vlazi, zgrčeni na vlažnim klupama, jer vatru nisu mogli naložiti na brodu, a često je bilo teško stići do obale. Pa ipak nitko se od njih nije žalio. I za najvećeg nevremena vidio sam ih uvijek jednako mirne i dobro raspoložene. A kako je ipak tužan život tih mornara carinika!

Gotovo svi bili su oženjeni, žene i djecu morali su ostavljati na kopnu, a oni su mjesec provodili na moru ploveći duž tako opasnih obala. Jeli su samo pljesnivi kruh i divlji luk. Nikad vina, nikad mesa, jer su meso i vino skupi, a oni zaslužuju samo pet stotina franaka na godinu! pet stotina franaka na godinu! Možete zamisliti kako su im kućice tamo na kopnu bile bijedne, a djeca im hodala bosa. Svejedno! Svi su ti ljudi izgledali zadovoljno. Na stražnjem dijelu broda, ispred kabine, stajala je velika bačva puna kišnice, iz koje su mornari pili vodu i sjećam se kako je svaki od tih jadnika, kad bi se napio, otresao svoj vrč uz zadovoljni "ah!" sa smiješnim izrazom blaženima na licu, koji se doimao u isti mah i smiješno i dirljivo.

Najveseliji, najzadovoljniji od svih bio je jedan mladić iz Bonifacija, preplanula lica, zdepast – zvao se Palombo. Uvijek je pjevao, čak i za najvećeg nevremena. Kad bi se dizali teški valovi, kad bi se tamno i nisko nebo prekrilo oblacima koji su prijetili tučom, kad bi se svi našli na okupu digli pogled i s rukom na uhu osluškivali odakle će doći nalet vjetera, u tišini i tjeskobi, na palubi bi odjeknuo miran Palombov glas:

Ne, gosparu moj,
Na časti ti hvala toj,
Lizeta je mudra gla-ava,
Koja voli da doma spa-ava...

I ma kako da je vjetar bjesnio, zviždao konopima i jedrima, bacao i dizao barku, carinikova se pjesma i dalje razlijevala ljuljajući se poput galeba na valovima. Kadikad bi je prejakopratio vjetar, pa se riječi više ne bi čule, no između svakog udarca valova uvijek bi se u zapljuskivanje vode upletao mali pripjev:

Lizeta je mudra gla-ava,
Koja voli da doma spa-ava.

No jednoga dana, kad je vrlo žestoko puhalo i padala kiša, nisam ga čuo. Bilo je to tako neobično da sam pomolio glavu iz kabine i zapitao:

– Ej, Palombo, zar nema više pjesme? Palombo ne odgovori. Ležao je nepomično na svojoj klupi. Priđoh mu. Zubi su mu cvokotali, a cijelo se tijelo treslo u groznici.

– Ima punturu – rekoše mi tužno njegovi drugovi.

To što oni zovu punturicom nije drugo, nego upala porebrice. Tmurno i olovno nebo, brod preko kojega se slijevala voda, taj jadnik u groznici umotan u staru gumenu kabanicu koja se blistala na kiši poput tuljanove kože, sve to bilo je tako tužno da nikad nisam vidio ništa tužnije. Uskoro hladnoća, vjetar, udari valova, pogoršaše njegovo stanje. Počeo je buncati; trebalo je pristati.

Poslije mnogo vremena i muke prispjesmo predvečer u malu, pustu i tihu luku, bez ikakva života, osim što je kružilo nekoliko galebova. Posvuda oko obale uzdizale se visoke strme stijene i neprohodno žbunje, zeleno grmlje, za nevremena tamno zeleno. Dolje na obali bila je mala, bijela kuća sa sivim kopcima – carinarnica. Usred te pustoši, to je državno zdanje, označeno brojem kao kakva službena kapa, ostavljalo je jeziv dojam. U tu su kuću smjestili jadnog Palomba. Tužno sklonište za bolesnika! Carinika zatekosmo pri večeri kraj ognjišta sa ženom i djecom. Svi su ti ljudi imali ispijena, žuta lica, te velike oči s podočnjacima od groznice. Majka, još mlada, s djetetom na rukama, cvokotala je zubima dok je s nama govorila.

– Ovo je užasno mjesto! – reče mi tiho nadglednik. – Svake dvije godine moramo smjenjivati carinike. Izjeda ih močvarna groznica...

Trebalo je, međutim, naći liječnika. Najbliži je bio u Serteni, a to znači šest do osam milja daleko. Što da se učini? Naši su ljudi bili strašno izmučeni. Da se pošalje dijete, bilo je predaleko. Tada žena proviri van i poviče:

– Cecco...! Cecco!

Pojavi se visok, vitak momak, prava slika i prilika zvjerokradice ili bandita, sa smeđom vunenom kapom i kabanicom od kozje dlake. Opazio sam ga kad smo se iskrcavali – sjedio je pred vratima s crvenom lulom u ustima, a s puškom među nogama, no ne znam zašto je pobjegao kad smo mu se približili. Možda je mislio da su došli oružnici. Kad je ušao, carinikova žena malo porumeni.

– To je moj rođak – reče nam. – Za njega se ne treba bojati da će se izgubiti u guštari.

Zatim mu je sasvim tiho govorila, pokazujući na bolesnika. Čovjek kimne glavom, bez riječi iziđe, zazviždi svomu psu i krenu s puškom na ramenu skačući svojim dugim nogama sa stijene na stijenu.

Za to vrijeme djeca, koja kao da su se prestrašila zbog dolaska nadzornika brzo dovršiše večeru, koja se sastojala od kestena i "brucia" (svježi sir). A na stolu uvijek voda, samo voda. A kako bi dobro činila toj djeci čašica vina! O bijedo! Zatim ih majka spremi u krevet, otac pripali svjetiljku i krene u obilazak obale. Mi smo ostali u kutu kraj ognjišta uz našega bolesnika, koji se premještao na svom ležaju kao da ga još tresu valovi na pučini. Da mu malo ublažimo "punturu" grijali smo kamenje i cigle koje smo mu stavljali na križa. Jedanput ili dvaput kada sam se približio njegovu krevetu, jadnik me je prepoznao, i da bi mi zahvalio, pružio mi je s naporom ruku, vruću, poput cigli što smo ih vadili iz vatre.

Tužno bješe to bdjenje! Poslije zalaska sunca vrijeme se još više pogoršalo, čula se buka, tutnjava, zapljuskivanje valova, borba stijena i vode. S vremena na vrijeme provalio bi vjetar s otvorena mora u luku i zahujao oko naše kuće. Tada bi se plamen naglo razbuktao i rasvijetlio sumorna lica mornara, koji su bili sakupljeni oko ognjišta, gledajući vatru s onim mirnim izrazom ljudi koji su navikli na široke prostore i jednolične vidike. Katkad bi se Palombo tiho potužio. Tada bi se sve oči okrenule prema tamnomu kutu gdje je jedan drug umirao, daleko od svojih, bez pomoći. Prsa su mu se nadimala i čuli su se teški uzdasi. I to je sve čime su ti morski patnici, strpljivi i blagi odavali svoju nesreću. Nikakve pobune, nikakvih štrajkova. Jedan uzdah — i ništa više...! No možda se ipak varam. Jedan mi od njih, prolazeći pokraj mene da baci granja u oganj, reče sasvim tiho, plačna glasa:

— Vidite, gospodine... ima i mnogo patnje u našem poslu!...

Župnik iz Cucugnana

Svake godine na Svijećnicu provansalski pjesnici objavljuju veselu knjižicu, punu lijepih stihova i krasnih priča. Baš sam dobio takvu ovogodišnju knjižicu, te u njoj našao prekrasnu pričicu koju ću pokušati da vam prevedem, malo skraćenu... Parižani, pripremite košare! Ovaj ćete put biti posluženi najfinijim provansalskim brašnom...

* * *

Opat Martin bio je župnik u Cucugnanu. Bio je dobar kao kruh, čestit kao zlato, a očinski je volio svoje Kikinjance. Za njega bi Cucugnan bio pravi raj na zemlji samo da su mu Kikinjanci pružali malo više radosti. Na žalost, u njegovoj su ispovjedaonici pauci pleli mreže, a na lijepi uskrсни blagdan ostala je sveta pričest na dnu kaleža. Dobromu pastiru kidalo se srce od žalosti, te se uvijek molio Bogu, da mu ne da umrijeti prije nego što dovede u tor svoje raspršeno stado.

I vidjet ćete kako mu je Bog uslišao molitvu. Jedne nedjelje poslije evanđelja pope se opat Martin na propovjedaonicu.

– Braćo moja – reče im – vjerujte mi ako hoćete: noćas sam se ja, ubogi grješnik, našao pred rajskim vratima.

Zakucam i sveti mi Petar otvori.

– A ti si to, dobri oče, Martine, – reče mi – a koje te dobro nosi...? Čime ti mogu služiti?

– O, dobri sveti Petre, koji čuvaš veliku knjigu i ključ od raja, bi li mi mogao reći – ako nisam previše radoznao – koliko imate u raju Kikinjanaca?

– Tebi ne mogu ništa odbiti, oče Martine. Sjedi, pa ćemo zajedno pogledati.

I sveti Petar uze svoju knjižurinu, otvori je i natakne naočale.

– Da vidimo... Cucugnan veliš. Cu-cu-Cucugnan. Evo ga... Cucugnan... Dragi moj oče Martine, evo vidite: stranica je sasvim prazna. Ni jedne duše... Nema tu tvojih iz Cucugnana ni koliko ribljih kostiju u purana.

– Što? Zar nema nikoga iz Cucugnana? Ni jedne duše? To nije moguće! Pogledaj bolje!

– Nikoga, časni oče! Ako misliš da se šalim, a ti pogledaj sam!

Od muke stadoh udarati nogama, sklopkih ruke i počeh se moliti da nam se Bog smiluje. Tada mi sveti Petar reče:

– Čuj me, oče Martine! Nemoj se zbog toga toliko uzbuđivati, jer bi te mogla udariti kap. Uostalom, ti nisi ništa kriv. Tvoji Kikinjanci moraju zacijelo biti neko vrijeme u čistilištu.

– Ah smiluj se, veliki sveti oče! Pomozi mi da ih mogu barem vidjeti i utješiti.

– Drage volje, prijatelju! Evo, navuci brzo ove sandale, jer putovi nisu baš najbolji... Tako... A sad samo idi pravo naprijed, i tamo na kraju, na uglu, naići ćeš na srebrna vrata, sva pokrivena crnim križevima... desno... Pokucaj, pa će ti otvoriti... Zbogom! Ostaj mi zdravo i veselo.

* * *

I ja sam išao..., išao! Strašna li puta! Koža mi se ježi kad na to samo pomislim. Jedna uska staza, sva u trnju, puna nekakvog crvenog kamenja i zmija što sikću, dovede me do srebrnih vrata.

– Kuc! Kuc!

– Tko kuca? – zapita promukao, umoran glas.

– Župnik iz Cucugnana!

– Iz...?

– Iz Cucugnana.

– Ah!... Uđi!

Uđoh. Velik krasan anđeo s krilima crnim kao noć, u haljini sjajnoj kao sunce, s dijamantnim ključem o pojasu, sjedi i piše..., kvrc... kvrc..., škripi mu pero, po velikoj knjizi, debeljoj od one svetoga Petra...

– Što tražiš i želiš?

– Dobri anđele Božji, htio bih znati – možda sam i previše radoznao – ima li ovdje Kikinjanaca?

– Koga?

– Kikinjanaca, ljudi iz Cucugnana, ja sam njihov župnik.

– Ah, opat Martin, zar ne?

– Na službu, gospodine anđele!

– Kažeš, dakle, Cucugnan...

I anđeo otvori i poče prelistavati svoju debelu knjigu, vlažeći prst slinom da bi se listovi lakše prevrtali...

– Cucugnan, – na posljetku reče i duboko uzdahnu. – Oče Martine, ni u čistilištu nemamo baš nikoga iz Cucugnana.

– Isuse, Marijo, Josipe! Nikoga iz Cucugnana u čistilištu! Oh, veliki Bože, pa gdje su onda?

– Gdje? U raju su, časni oče! Gdje bi mogli biti?

– Ali ja baš dolazim iz raja...

– Iz raja?... Pa što?

– Pa nisu tamo! Oh, dobra majko anđeoska!

– Pa što onda hoćeš, velečasni župniče?! Ako nisu ni u raju ni u čistilištu, onda su u...

– Oh, sveti Križu! Isuse, sine Davidov! Jao! Jao! Jao! Je li to moguće? Da mi nije sveti Petar slagao? Ali nisam čuo pijetla da kukuriče! Oh, jao si ga nama! Kako ću onda i ja u raj kad mi tamo nisu Kikinjanci?

– Slušaj, jadni oče Martine, kad se baš želiš rođenim očima uvjeriti, a ti pođi ovom stazom, pa trči ako možeš trčati... S lijeve strane naići ćeš na velika vrata, tamo ćeš sve doznati. Zbogom!

I anđeo zatvori vrata.

* * *

Bio je to dug put, sav posut žeravicom. Posrtao sam kao pijan, na svakom se koraku spoticao, sav sam bio moker, svaka dlaka na tijelu bijaše mi se oznojila, umirao sam od žeđi... Nego vjere mi, noge nisam opržio, pomogle mi sandale što mi ih je dao dobri sveti Petar.

Dugo sam tako posrtao, ovamo-onamo a onda opazim na lijevoj strani vrata..., ne vrata, već snom otvoreno ždrijelo, kao otvor velike peći. Oh, djeco moja, kakav strašan prizor! Tu me nitko ne upita za ime, tu nisu imali knjiga ni popisa. Tu se ulazi u gomilama kroz širom otvorena vrata, u vrevi, kao što vi nedjeljom idete u krčmu.

Obljevao me znoj, a ipak sam drhtao od hladnoće. Kosa mi se dizala na glavi. Osjećao sam miris paljevine, pečenoga mesa, nešto kao miris koji se osjeća u Cucugnanu kad potkivač Eloy peče kopito potkivajući nekog starog magarca. Stade mi dah u tom vrelom i zagušljivom zraku. Slušao sam groznu viku, jecaje, urlike i psovke.

– No hoćeš li ući ili ne? – zapita me rogati jedan đavo i bocne me svojim vilama.

– Ja? Ja neću unutra. Ja sam prijatelj Božji.

– Ti si prijatelj Božji!... Pa što onda tražiš ovdje?

– Došao sam... Ali ne pitaj me, jedva se držim na nogama... Došao sam... došao sam izdaleka... da te zamolim... ponizno... nemate li možda..., slučajno, ovdje koga... iz Cucugnana...?

– Ah, gade, što se pretvaraš kao da ne znaš da je ovdje cijeli Cucugnan. Pogledaj samo, gadni gavrane, pa ćeš vidjeti kako mi ovdje postupamo s tim tvojim Kikinjancima!

* * *

I vidjeh u strašnom plamenom vihoru dugonju Coq-Galineia, svi ste ga dobro znali, braćo moja, Coq-Galineia, koji se tako često opijao i tukao jednu Clairone.

Vidio sam Catarinetu... onu malu nevaljalicu... s prćastim nosom, koja je uvijek sama spavala na sjeniku... Sjećate se vi nje, obješenjaci... Ali idemo dalje, već sam i previše rekao.

Vidio sam Pascala Dugoprstića, koji je pravio svoje ulje od maslina gospodina Julienu.

Vidio sam Babetu, koja je pabirčeći klasje, da bi što brže vezala svoj snop, grabila čitave rukoveti iz snopova što su već bili složeni.

Vidio sam majstora Grapasja, koji je tako dobro uljem podmazivao točkove na svojim kolicima.

Pa Dauphineu, koja je tako skupo prodavala vodu iz svoga bunara.

I Tortillarda, koji je, kad bi me sreo gdje nosim svetu pričest, prolazio mimo mene s kapom na glavi i s lulom u ustima..., napuhan kao Artaban..., kao da je sreo psa.

Pa Couleana s njegovom Jettom, i Jacquesa, i Pierrea, i Tonija...

* * *

Uzbuđeni, blijedi od straha, slušaoci su uzdisali, videći u paklu, širom otvorenom, tko svoga oca, tko majku, baku, sestru...

– Vi svakako osjećate, braćo moja – nastavi dobri župnik Martin – da tako dalje ne može. Meni su povjerene duše i ja hoću, ja vas moram spasiti od ponora u koji srljate. Sutra ću se dati na posao. Odmah sutra! A posla će biti napretek! Evo, kako ću raditi. Da bi se sve dobro svršilo, mora biti reda. Ići ćemo, dakle, po redu, kao ono u Jonquieresu kad je ples.

Sutra, u ponedjeljak, ispovjedit ću starce i starice. To je lako.

U utorak djecu. Bit ću brzo gotov.

U srijedu momke i djevojke. To bi moglo dulje potrajati.

U četvrtak muškarce. To ćemo brzo svršiti.

U petak žene. Reći ću: samo bez velikih priča.

U subotu mlinara...! Za njega samoga nije previše jedan cijeli dan.

Ako do nedjelje sve obavimo bit ćemo zadovoljni.

Vidite, djeco moja, kad je žito zrelo, treba ga žeti; kad je vino natočeno, treba ga piti. U nas se nakupilo dosta prljava rublja, treba ga oprati, i to dobro.

Želim da na Vas siđe milost Božja. Amen!

* * *

Rečeno, učinjeno! Svi dospješe u praonicu. Od te znamenite nedjelje na deset milja unakolo osjeća se miris kikinjanskih vrlina.

A dobri pastir, župnik Martin, sav blažen i veseo snivao je jedne noći kako se sa cijelim svojim stadom, u sjajnoj procesiji usred zapaljenih voštanica, u oblaku mirisna tamjana i s dječjim zborom, koji pjeva "Te Deum" – uspinje osvijetljenim putem Božjega kraljevstva.

Eto, to vam je priča o kikinjanskom župniku, onakva kakvu mi je poručio da vam je ispričam onaj veliki obješenjak Roumanille, koji ju je opet čuo od nekog svog poznanika.

Starci

– Zar pismo, dobri Azane?

– Da, gospodine... iz Pariza.

Bio je sav ponosan taj dobričina Azan, što mi donosi pismo iz Pariza. Ali ja nisam. Nešto mi je govorilo da će ta poruka iz Pariza, iz ulice Jean-Jacques, što je nenadano, u ranu zoru, pala na moj stol, pokvariti cijeli dan. I nisam se prevario. Prosudite sami:

"Moraš mi, prijatelju, učiniti jednu uslugu. Zatvori svoj mlin na jedan dan i odmah otiđi u Eyguieres... Eyguieres je veliko trgovište udaljeno tri-četiri milje od tvoga mjesta – samo jedna šetnja. Kad stigneš tamo, upitaj gdje je samostansko sirotište. Prva kuća iza samostana onisko je zdanje sa sivim kopcima i s malim vrtom straga. Ući ćeš bez kucanja – vrata su uvijek otvorena – a kad uđeš, glasno ćeš viknuti: 'Dobar dan, dobri ljudi! Ja sam Mauriceov prijatelj...' Onda ćeš vidjeti dvoje staraca, starih i prastarih, koji će ti pružiti ruke iz svojih dubokih naslonjača, a ti ćeš ih u moje ime poljubiti, od svega srca, kao da su tvoji. Zatim ćete razgovarati i oni će ti govoriti o meni, samo o meni; pričat će ti mnoge ludosti, ali ti se nemoj smijati... Nećeš se smijati, zar ne...? Ti su starci moj djed i baka, dva bića kojima sam ja sve na svijetu, a koji me već deset godina nisu vidjeli... Deset godina, to je mnogo! Ali što ćeš! Mene Pariz drži, a njih dvoje starost... Toliko su stari da bi putem umrli, kad bi krenuli, da me posjete... Srećom, ti si ondje, dragi moj mlinaru, a kad zagrlje tebe, ti će se jadni starci osjećati kao da su zagrlili mene... Često sam im pripovijedao o nama i o našem toplom prijateljstvu, koje..."

K vragu i prijateljstvo! Toga je jutro bilo prekrasno vrijeme, ali ne za duge šetnje: previše mistrala i previše sunca, pravi provansalski dan. Prije nego što je stiglo ovo prokletno pismo, već sam bio izabrao jedan zaklon između dviju stijena te sam se nadao da ću ondje moći ostati cijeli dan, poput gušterice, upijati svjetlo i slušati pjesmu borova... No što da sad učinim? Gundajući zaključah mlin i stavih ključ pod vrata. Uzeh štap, lulu i krenuh.

Oko dva sata stigao sam u Eyguieres. Selo je bilo pusto, sav svijet u poljima. Na brijestovima, bijelim od prašine, cvrčci se raspjevali. Na trgu pred općinom sunčao se jedan magarac, oko crkve letjelo je jato golubova. Nigdje nikoga da mi pokaže sirotište. Srećom, opazim neku staru vješticu kako prede pred vratima; rekoh joj što tražim i kako je ta vještica bila vrlo moćna, ona samo podiže svoju preslicu i sirotište se kao nekom čarolijom stvorilo preda mnom... Bila je to velika, turobna i mračna zgrada, koja kao da se ponosi što iznad vrata ima stari križ od crvenoga kamena pješčanika s malo latinskih slova oko njega... Kraj te kuće opazim drugu, manju. Sivi kapci, straga vrt... Odmah je prepoznah i bez kucanja uđoh.

Cijelog života, sjećat ću se onog dugog, hladnog i tihog hodnika, s ružičastim zidovima, malog vrta koji se nazirao iza svijetlih zavjesa na kraju hodnika, a po svim zidovima bješe naslikano cvijeće i violine – sve već izbljedjelo. Činilo mi se kao da sam došao u kuću kakva starog načelnika iz Sedaineova vremena... Na kraju hodnika, s lijeve strane, kroz odškrinuta vrata čulo se tiktakanje velikoga sata i glas djeteta, nekog đaka koji je

čitao, slog po slog: Ta. — da... sve — ti. I — re — nej... po — više... Ja — sam... pše — ni — ca... Gos — pod — nja... Tre — ba... da... me... sa — me — lju... zu — bi — ma... o — vih... ži — vo — ti — nja...

Tiho priđoh vratima i pogledah...

U tišini i polumraku male sobe drijemao je u naslonjaču jedan starac ružičastih obraza, rastvorenih usta, s rukama na koljenima. Pokraj njegovih nogu jedna djevojčica odjevena u modro — široka pelerina i kapica, odjeća pitomica sirotišta — čitala je život svetog Ireneja iz knjige koja je bila veća od nje. Ta priča o čudesima utjecala je na cijelu kuću. Starac je spavao u svom naslonjaču, muhe na stropu, kanarinci u svojem kavezu na prozoru. I veliki je sat hrkao: tik-tak, tik-tak. U cijeloj sobi bješe budna samo jedna široka zraka svjetlosti, koja je bijela i ravna padala kroza zatvorene kapke, puna živih iskrica i sićušnih treptaja... Usred tog općeg drijemeža dijete je i dalje ozbiljna lica čitalo: U... is — ti... mah... dva... se... la — va... obo — ri — še... na... nje — ga... te... ga... raz — de — ra — še... U taj sam čas ušao... Da su lavovi svetoga Ireneja provalili u sobu, ne bi izazvali veće komešanje! Neočekivani preokret! Djevojčica vrisnu i ispusti knjigu, kanarinci i muhe se probudiše, sat zazvoni, starac skoči sav uplašen, a ja, također malo zbunjen, zastadoh na pragu i viknuh glasno:

— Dobar dan, dobri ljudi! Ja sam Mauriceov prijatelj. Oh, da ste sada vidjeli, tog jadnog starca, da ste ga vidjeli kako mi raširenih ruku prilazi, kako me grli, kako mi steže ruku, kako zbunjeno trčkara po sobi uzvikujući:

— Bože moj, Bože!...

Svaka se bora na njegovu licu smiješila. Bio je sav crven. Mucao je:

— Ah, gospodine... ah, gospodine...

Zatim pođe prema izlazu te poviče:

— Majčice!

Vrata se otvore i u hodniku se začu kao da miš prolazi... Bila je to Majčica! Ništa draže od te sitne starice s kapicom i vrpcama, u karmelićanskoj haljini i s izvezenim rupčićem, koji je držala u ruci, meni u čast, po starom običaju... Dirljivog li prizora! Dvoje staraca nalikovalo je jedno na drugo. Sa suknjom i žutim vrpcama i on bi se mogao nazvati Majčicom. Samo prava se Majčica zacijelo u životu mnogo više naplakala, jer joj je lice bilo naboranije... Poput starca, imala je i ona kraj sebe jedno dijete iz sirotišta, djevojčicu s velikom, modrom pelerinom, koja je nikad nije ostavljala. Gledati to dvoje staraca pod zaštitom siročadi bilo je nešto najdirljivije što se može zamisliti.

Ulazeći, Majčica se počela duboko klanjati, ali je starac prekine u klanjanju riječima:

— To je Mauriceov prijatelj!

Na to je ona počela odmah drhtati, plakati, izgubila je rupčić, pocrvenjela, postala još crvenija od njega... Dobri starci! U njihovim je žilama samo kap krvi, i ona im pri najmanjem uzbuđenju udari u lice.

— Brzo, brzo, stolicu — reče starica svojoj maloj.

— Otvori kapke... — poviče starac svojoj.

I starac me uze za jednu, a starica za drugu ruku te me odvedoše sitnim korakom do prozora koji su širom otvorili da me bolje vide. Primaknuše naslonjače, ja sjedoh između njih na stolicu, modre djevojčice iza nas i sad je započelo ispitivanje:

— Kako mu je? Što radi? Zašto ne dolazi? Je li zadovoljan?

I tako čitave sate.

Odgovarao sam što sam bolje mogao na sva pitanja, iznosio o prijatelju pojedinosti koje sam znao, a izmišljao one koje nisam pazeći da ne priznam kako nisam nikad opazio da li se njegovi prozori dobro zatvaraju i kakve su boje tapete u njegovoj sobi.

– Tapete u njegovoj sobi?... One su plave, gospođo, svijetlo plave s vjenčićima.

– Zaista? – raznježi se starica i doda obraćajući se mužu:

– To je tako dobar dječak!

– O da, vrlo dobar dječak! – potvrdi starac oduševljeno.

I za sve vrijeme dok sam govorio, oni su kimali glavom, smiješili se, žmirkali očima, pogledavali se s izrazom razumijevanja, ili bi mi se starac primaknuo da mi kaže:

– Govorite malo glasnije... Ona je tvrda na ušima. A ona sa svoje strane:

– Molim vas samo malo glasnije...! On ne čuje dobro...

Tada bih ja podigao glas i oni mi smiješkom zahvaljivali. U tim staračkim osmijesima koji su bili upućeni meni kao da su željeli u dnu mojih očiju naći sliku svoga Mauricea, i ja, sav raznježen, ugledah taj njegov lik, nejasan prikriven, gotovo nevidljiv, kao da gledam svoga prijatelja kako mi se smiješi negdje daleko u magli.

* * *

Odjednom se starac uspravi u svome naslonjaču.

– Ali, Majčice... možda on još nije ručao.

A Majčica uplašeno podigne ruke prema nebu.

– Nije ručao... Bože dragi!

Ja sam pak mislio da je još riječ o Mauriceu, te htjedoh reći kako taj dobar dječak ne čeka dulje od podneva da sjedne za stol. Ali ne, o meni je bila riječ i trebalo je vidjeti kako su se uskomešali kad sam priznao da sam još natašte.

– Brzo prostrite stol, djevojčice! Stol na sredini sobe, nedjeljni stolnjak, tanjure s cvjetovima. I ne smijte se toliko, požurite!

I djevojčice su se požurile! Ne bi razbio ni tri tanjura, a ručak je već bio na stolu.

– Skroman ručak – reče mi Majčica vodeći me za stol, – samo što ćete biti sami za stolom. Mi smo već ručali.

Jadni starci! Kad god da dođete, reći će da su jeli...

Taj skromni ručak sastojao se od dva prsta mlijeka, datulja i jedne "barquette", nešto poput pogače, od čega bi se hranili ona i njezini kanarinci barem osam dana... A ja sam sve to sam pojeo...! I kakva negodovanja oko stola! Kako su se djevojčice smijale, gurkale laktovim, a kanarinci u svojim kavezima kao da šaputahu: "Oh, taj gospodin, koji je pojeo cijelu "barquetu"!"

A ja sam je uistinu slistio a da to nisam ni opazio jer sam bio zaokupljen promatranjem one tihe i svijetle sobice, u kojoj se osjećao miris starina...

S dva mala kreveta nisam mogao skinuti oka. Izgledali su ko dvije kolijevke, i ja sam ih zamislio kao izgledaju u ranu zoru, kad ih još zastiru velike zavjese s resama. Odbija treći sat. U to se vrijeme svi starci bude:

– Spavaš li, Majčice?

- Ne spavam, prijatelju!
- Zar ne da je Maurice vrlo dobro dijete?
- Jest, on je dobro dijete.

I zamislio sam tako cijeli razgovor gledajući ta dva mala kreveta, što su stajali jedan kraj drugoga...

Za to se vrijeme odigravala strašna drama na drugom kraju sobe, pred ormarom. Trebalo je naime s posljednje police dohvatiti veliku bocu s trešnjama u rakiji, koja je deset godina čekala Mauricea, a danas su je htjeli otvoriti za mene. Unatoč majčinim molbama, starac je htio sam dohvatiti trešnje; popet se na stolac, na strah i trepet svoje žene, i pokušavao dohvatiti bocu... Možete li zamisliti tu sliku: starac dršće i propinje se, djevojčice drže stolac iza njega Majčica bojažljivo širi ruke, a nad svim tim širi se blag miris naranče, koji navire iz otvorenog ormara i naslagana požutjela rublja... Bila je to dražesna slika.

Na posljatku, nakon silne muke skinuše s ormara tu slavnu staklenku, a s njom staru srebrnu čašu, Mauriceovu čašu, kad je bio malen. Napuniše mi je trešnjama do vrha; Maurice je toliko volio trešnje. A poslužujući me, šapnuo mi je u uho starac s pohlepnim pogledom:

- Vi ste vrlo sretni što ih možete okusiti. Moja ih je žena pripremila... Kušat ćete nešto vrlo fino!

Jao, njegova ih je žena pripremila, ali je zaboravila staviti šećer. Što ćete, stari su ljudi zaboravljivi. Bile su kisele, te vaše trešnje, jadna moja majčice! Pa ipak, pojeo sam ih sve i ne trepnuvši.

* * *

Pošto sam završio objed, ustadoh, da se oprostim sa svojim domaćinima. Oni bi me bili rado još malo zadržali da razgovaramo o dobrom djetetu, ali dan je odmicao, a mlin je bio daleko. Trebalo je krenuti.

Starac je ustao kad i ja.

- Majčice, moj kaput!... Otpratit ću ga do trga.

Zacijelo je i majčica smatrala kako je vani hladno, da bi me otpratio do trga, ali ništa nije rekla. Tek, dok mu je pomagala da navuče kaput, lijepi smeđi kaput s pucetima od sedefa, čuo sam kako mu je to drago stvorenje nježno šapnulo:

- Nećeš se prekasno vratiti, zar ne? A on joj obješenjački odgovori:
- Eh! Eh...! Ne znam... moglo bi se dogoditi.

Na to su se jedno drugom nasmiješili, a i djevojčice se počеше smijati kad su vidjele starce kako se smiju, a i kanarinci u svom kutu smiješili se na svoj način... Među nama rečeno, mislim da ih je miris trešanja sve malko omamio.

... Spuštala se noć kad smo izišli. Jedna nas je djevojčica izdaleka slijedila, kako bi ga vratila kući ali on je nije vidio i bio je sav ponosan što ide sa mnom pod ruku kao potpun čovjek. Majčica je, raznježena, sve to gledala s praga, te je i ona, gledajući nas, dražesno kimala glavom, kao da želi reći: "Pa ipak, moj jadni muž još može lijepo hodati!"

Balade u prozi

Kad sam jutros otvorio vrata, oko mlina se prostirao sag od bijelogainja. Trava se svjetlucala i pucketala, kao da je od stakla, a cijeli je brežuljak drhtao od studeni... Za jedan dan moja se draga Provansa pretvorila u sjevernu zemlju i među borovima, okićenim injem i žbunjem lavande koje se rascvalo u kristalne kite cvijeća, napisao sam ove dvije balade s pomalo njemačke mašte, dok mi je mraz slao svoje bijele iskre, i dok su se gore, pod vedrim nebom, velika jata roda, što dolaze iz zemlje Heinrcha Heinea, spuštala prema Camargui kriješteći: "Hladno je hladno..."

Dauphinova smrt

Mali je Dauphin bolestan, umire mali Dauphin... U svim je crkvama u kraljevini izložen sveti sakrament i danju i noću, a velike svijeće gore za ozdravljenje kraljevskoga djeteta. Ulice stare prijestolnice tužne su i šutljive; zvona više ne zvone, kočije voze polako... Radoznali građani oko dvora gledaju kroz ogradu u gardiste s pozlaćenim vrpcama kako važno razgovaraju na dvorištu.

Cijeli je dvor uzbuđen... Komornici i dvorski upravitelji trče gore-dolje mramornim stubama... Galerije su pune paževa i dvorjanika u svilenim odorama, koji idu od skupine do skupine da čuju novosti koje se tiho pričaju... U velikom trijemu uplakane dvorske gospođe duboko se klanjaju jedne drugima brišući oči lijepim vezenim rupčićima.

U ostakljenom vrtu okupili se mnogi liječnici u togama. Vide se kroz stakla kako mašu dugim crnim rukavima i učeno kimaju svojim vlasuljama... Odgojitelj i štitonoša Dauphinov šeću se pred vratima i čekaju odluke profesora. Nekoliko slugu prolazi mimo njih, ne pozdravljajući ih. Gospodin štitonoša kune kao bezbožnik, a gospodin odgojitelj recitira stihove iz Horacija... Za to vrijeme, dolje kod staja, čuje se dugo, žalosno rzanje. To šarac maloga Dauphina, kojega su konjušari zaboravili žalosno doziva pred praznim jaslama.

A kralj? Gdje je kralj...? Kralj se zatvorio sam u sobu na kraju dvora... Veličanstva ne vole da ih drugi vidi kad plaču... Kraljica – to je nešto drugo... Ona sjedi na krevetu maloga Dauphina, lijepo joj je lice obliveno suzama, ona plače pred svima, kako bi to učinila svaka obična žena.

U čipkastom krevetiću leži mali Dauphin zatvorenih očiju, bjelji od jastuka na kojima leži. Misle da spava, ali ne – mali Dauphin ne spava... On se obraća majci i, videći je kako plače, izusti:

– Zašto plačete, gospođo kraljice? Zar uistinu mislite da umirem?

Kraljica htjede odgovoriti, ali od jecaja nije mogla doći do riječi.

– Ne plačite, gospođo kraljice! Vi zaboravljate da sam ja Dauphin i da Dauphini ne umiru samo tako...

Kraljica još jače zajeca i mali se Dauphin uplaši.

– Polako – reče on – neću dopustiti da dođe smrt i da me uzme; ja ću je već znati spriječiti, da ovamo uđe... Neka odmah dođe četrdeset najjačih kopljanika, da čuvaju stražu pokraj moga kreveta... Neka stotinu teških topova s upaljenim fitiljima danju i noću budno pazi pod našim prozorom! I jao si ga smrti ako se drzne da nam se približi...!

Da ugodi kraljevskomu djetetu, kraljica dade znak. Odmah se začuje u dvorištu kotrljanje teških topova, a četrdeset se kopljanika s kopljem u ruci postroji po sobi. To su stari vojnici sa sijedim brkovima. Kad ih je ugledao mali Dauphin pljesne rukama. Jednoga prepozna i pozove:

– Lorrain! Lorrain!

Vojnik učini jedan korak prema krevetu.

– Mnogo te volim, stari moj Lorrain... Pokaži mi malo svoju veliku sablju... Ako smrt dođe po mene, trebat će je ubiti, zar ne?

Lorrain odgovori:

– Da, gospodaru.

A dvije mu suze kliznuše niz naborano lice.

U tom času svećenik pristupi malomu Dauphinu te mu je dugo govorio tihim glasom, pokazujući mu raspelo. Mali ga je Dauphin začuđena lica slušao i odjednom prekinuo:

– Dobro razumijem što mi govorite, velečasni, no ne bi li moj mali prijatelj Beppo mogao umrijeti umjesto mene kad bismo mu dali mnogo novca...?

Svećenik nastavi govoriti tihim glasom, a mali se Dauphin sve više i više čudio.

Kad je svećenik svršio, mali Dauphin duboko uzdahne i nastavi:

– Sve što mi govorite, velečasni gospodine, vrlo je tužno, ali me tješi jedno: da ću ondje gore, u zvjezdanom raj, još uvijek biti Dauphin... Znam da mi je dobri Bog rođak, te će zacijelo sa mnom postupati prema mome dostojanstvu.

Zatim se okrene prema majci i doda:

– Neka mi donesu najljepše odijelo, moj plašt od bijelog hermelina i cipele od baršuna! Želim se lijepo urediti za susret s anđelima i ući u raj u odjeći Dauphina.

I treći se put svećenik naginje prema malom Dauphinu i dugo mu je govorio tihim glasom... Usred njegova govora kraljevsko ga dijete ljutito prekine i poviče:

– Ali onda ne znači ništa biti Dauphinom!

I ne želeći više ništa čuti, mali se Dauphin okrene prema zidu i gorko zaplače.

Predstojnik u polju

Gospodin je predstojnik na putovanju. S kočijašem sprijeda i slugom straga, kočija kotarskog predstojništva dostojanstveno juri na skupštinu u Combe-aux-Fees. Za taj dan gospodin predstojnik obukao je svoj lijep vezeni frak, hlače sa srebrnom vrpcom, stavio na

glavu cilindar i pripasao svoj svečani mač s drškom od sedefa... Na koljenima drži veliku torbu od šagrenske kože, koju tužno gleda.

Gospodin predstojnik tužno gleda svoju torbu i misli na svečani govor, što će ga uskoro održati pred stanovnicima Combe-aux-Feesa... "Gospodo i dragi sugrađani..." Ali uzalud je vrtio svoje plave zaliske i ponavljao dvadeset puta uzastopce: "Gospodo i dragi sugrađani..." nije mogao smisliti nastavak.

Nikako da smisli nastavak govora... Tako je vruće u toj kočiji...! Na kraju, dokle seže vidik, cesta Combe-aux-Feesa praši se pod južnim suncem... Zrak je usijan... a na brijestovima uz rub ceste, pokrivenim prašinom, tisuće cvrčaka dozivaju se s jednog stabla na drugo... Odjednom gospodin predstojnik zadrhta. Dolje, podno brežuljka on opazi hrastovu šumicu koja kao da ga doziva.

Kao da ga hrastova šumica doziva:

– Dođite ovamo, gospodine predstojniče, sastaviti svoj govor. Pod mojim ćete se krošnjama osjećati bolje...

Gospodin predstojnik dao se zavesti; on skoči iz svoje kočije i reče ljudima neka ga pričekaju, jer da će svoj govor sastaviti u hrastovoj šumici.

Tu ima ptica, ljubica i izvora pod mekanom travom... Opazivši gospodina predstojnika u njegovim lijepim hlačama, s kožnom torbom, zamuknuše preplašene ptice, izvori prestađoše žuboriti, a ljubice se posakrivaše u travi... Sav onaj mali svijet nije nikad vidio predstojnika, pa se tihim glasom pita tko bi mogao biti taj krasni gospodin koji hoda u srebrnim hlačama.

Tihim glasom pod lišćem pitaju se tko bi mogao biti taj lijepi gospodin u srebrnim hlačama... Za to je vrijeme gospodin predstojnik, očaran tišinom i svježinom šumice, podigao svoj frak, postavio cilindar u travu, te sjeo u mahovinu podno velikoga hrasta; zatim otvori na koljenima svoju veliku kožnu torbu i izvuče iz nje velik list ministarskog papira.

– To je neki umjetnik – kaže grmušica.

– Ne – reče žuna – to nije umjetnik kad ima srebrne hlače; to je zacijelo kakav princ.

– Da, to je zacijelo princ – reče žuna.

– Nije ni umjetnik ni princ – upadne im u riječ stari slavuj, koji je cijelu jednu sezonu pjevao u vrtovima kotarskog predstojništva... – Znam, tko je to – to je kotarski predstojnik.

I cijelom se šumicom razliježe šapat:

– To je kotarski predstojnik! To je predstojnik!

– Kako je ćelav! – reče kukuljava ševa.

Ljubice pitaju:

– Je li to zlo?

– Je li to zlo? – pitaju ljubice.

Stari slavuj odgovara.

– Ni najmanje!

I poslije tih uvjerljivih riječi ptice opet počinju pjevati, vrela žuboriti, ljubice mirisati, kao da onoga gospodina i nema... Ne mareći za taj ugodan žamor, gospodin predstojnik doziva u srcu muzu poljoprivrednih skupština i s uzdignutom olovkom počinje govoriti svečanim glasom:

–Gospodo i dragi sugrađani...

–Gospodo i dragi sugrađani... – govori predstojnik svojim svečanim glasom...

Prekida ga grohotan smijeh; on se okrene i opazi velikog djetlića kako ga promatra s njegova šešira, smiješeći se... Predstojnik slegne ramenima i htjede nastaviti govor, ali ga djetlić opet prekida:

– Čemu to?

–Kako čemu to? – pita se predstojnik, pocrvenjevši i otjeravši jednim pokretom tu drsku pticu, počinje još svečanije:

–Gospodo i dragi sugrađani...

–Gospodo i dragi sugrađani... – nastavi predstojnik još svečanije, ali evo opet malih ljubičica kako se naginju prema njemu na vrhovima svojih peteljki, te mu slatko šapuću:

–Gospodine predstojnice, osjećate li kako lijepo mirišemo?

A izvori pod mahovinom priređuju mu božansku glazbu; u granama iznad njegove glave mnogo grmušica pjeva mu svoje najljepše pjesme i cijela se šumica urotila da ga spriječi da sastavi svoj govor.

Cijela se šumica urotila da ga spriječi da sastavi svoj govor... Gospodin predstojnik, omamljen mirisom, opijen glazbom, uzalud se pokušava oduprijeti novomu čaru što ga je obuzeo. On se naslanja na travu, raskapča svoj lijepi kaput i promrmlja još dva-tri puta:

–Gospodo i dragi sugrađani... Gospodo i dragi sugra..., Gospodo i dragi...

Zatim posla sugrađane do vraga i muzi poljoprivrednih skupština ne preosta drugo nego da lice zastre koprenom.

Zastri lice, muzo poljoprivrednih skupština...! Kad su za jedan sat ljudi iz kotarskog predstojništva, zabrinuti zbog svog gospodara, došli u šumicu, ugledali su prizor koji ih je prožeo stravom... Gospodin predstojnik ležao je potrbuške u travi, razvalivši se kao kakav skitnica. Svukao je svoj kaput i, žvačući ljubice, gospodin je predstojnik sastavljao stihove.

Bixiouova lisnica

Jednog jutra u listopadu, nekoliko dana prije mog odlaska iz Pariza, posjetio me dok sam doručkovao – neki starac u otrcanom odijelu, grbav, prljav, poguren, dršćući na dugim nogama kao kakav očerupani noj. Bio je to Bixiou. Da, Parižani, vaš Bixiou, nemilosrdni i šarmantni Bixiou, taj bijesni podrugljivac koji vas je petnaest godina uveseljavao svojim pamfletima i karikaturama... Jadnik, kako je propao! Nikad ga ne bih prepoznao da ga nije odala jedna njegova grimasa.

Priklonivši glavu na rame i držeći štap u zubima kao neki klarinet, dođe slavni i tužni šaljivac do sredine sobe, baci se pred moj stol i reče bolnim glasom:

– Smilujte se jadnom slijepcu...!

To je bilo tako dobro odigrano, da sam se morao nasmijati. No on reče vrlo hladno:

– Mislite da se šalim... Pogledajte mi u oči.

I on okrene prema meni dvije velike bijele očne jabučice bez pogleda.

– Slijep sam, dragi moj, slijep za cio život... Eto što znači pisati vitriolom. U tom sam lijepom zanatu izgorio oči, ali sasvim, sve do mrežnice! – doda, pokazujući mi izgorjele vjeđe, na kojima nije bilo trepavica.

Bio sam tako dirnut da nisam mogao progovoriti ni riječi.

Moja ga šutnja uznemiri:

– Radite li?

– Ne, Bixiou, doručkujem. Hoćete li i vi sa mnom?

On ne odgovori, ali po podrhtavanju njegovih nosnica razabrah da umire od želje da prihvati ponudu. Uzeh ga za ruku i posadih pokraj sebe.

Dok su mu stavljali jela, mirisao je po stolu i smiješio se.

– To mora da je dobro. Pogostit ću se; već tako dugo ne doručkujem. Svakog jutra samo komad kruha – to je sve što uzmem i bjež po ministarstvima...

Jer, znate, ja sada idem od ministarstva do ministarstva – to je moje jedino zanimanje. Nastojim dobiti trafikku... Što ćete! Čovjek mora jesti, a ja ne mogu više slikati ni pisati... Da diktiram...? Ali što...? Nemam ništa u glavi, sam ne mogu ništa izmisliti. Moj se zanat sastojao u tome da gledam ono što je smiješno u Parizu, sada to više ne mogu... I tako sam pomislio na trafikku, dakako, ne na bulevarima. Na toliku milost nemam prava; jer nisam majka plesačice ili udovica višeg činovnika. Ne! Ja trebam samo malu trafikku, negdje daleko, na kraju svijeta, možda negdje u Vogezi. Imat ću lijepu porculansku lulu, zvat ću se Hans ili Zebedej i tješit ću se što više ne pišem, zamatajući duhan u djela svojih suvremenika.

Eto, to je sve što želim. Nije mnogo, zar ne...? Pa ipak, kako je to teško dobiti... Imao bih i preporuke. Nekad sam bio vrlo popularan. Ručavao sam kod maršala, princa, ministara;

svi su me pozivali jer sam ih zabavljao ili zato što su me se bojali. Sada me se više nitko ne boji. Oh moje oči! Jadne moje oči!

Sad me više nitko ne zove. Vrlo je žalosno gledati slijepca za stolom. Dodajte mi, molim, kruha... Ah, lupeži, kako im skupo plaćam tu nesretnu trafikku. Već šest mjeseci obijam pragove svih ministarstava sa svojom molbom. Dolazim ujutro kad se lože peći i kad konje njegove preuzvišenosti izvode u šetnju po pijesku u dvorištu, a odlazim uvečer, kad se pale svjetiljke i kad iz kuhinja počinje lijepo mirisati.

Cijeli mi život protječe na drvenim klupama u čekaonicama. Svi me vratari već dobro poznaju. U ministarstvu unutarnjih poslova nazivaju me "onaj dobri gospodin". A ja im, da bi im pomogli, ispričam ponešto šaljivo ili crtam na njihove bugačice velike brčine, kojima se oni smiju... Eto, kamo sam dospio poslije dvadeset godina uspjeha, evo kako svršava život umjetnika...! A u Francuskoj ima četrdeset tisuća mladića kojima pomisao na naš zanat izaziva vodu na usta. Svakog se dana loži jedna lokomotiva da nam donese iz provincije gomile glupaka koji žude za književnošću i tiskarskom bukom...! Ah, romantična pokrajina, kad bi ti Bixiouova nesreća mogla biti opomenom!

Zatim zabode nos u tanjur i bez riječi počne lakomo jesti. Bilo je tužno gledati ga. Svaki bi čas gubio kruh, vilicu, pipao da nađe čašu. Jadnik! Nije se još navikao.

* * *

Malo kasnije nastavi:

– Znete li što mi je najstrašnije? To što ne mogu čitati novine. Samo čovjek od naše struke može me razumjeti... Ponekad uvečer, vraćajući se kući, kupim novine, samo da osjetim onaj miris vlažnoga papira i svježih vijesti... Kako li je to ugodno! A nikoga nemam da mi ih pročita. Moja bi žena mogla, ali neće: tvrdi da među tim vijestima ima i neprirodnih... Ah, te bivše ljubavnice, kad se jednom udaju, postaju najveće svete! Otkad je postala gospođa Bixiou, misli da mora biti pobožna do krajnosti! Čak mi je htjela trljati oči vodom iz Salette! Zatim blagoslovljeni kruh, milodari, post i što ti ja znam...! Već smo do vrata utonuli u dobra djela... A dobro bi djelo bilo da mi čita novine. Ali ona neće... Da mi je kći u kući, ona bi mi ih čitala, no otkad sam oslijepio, poslao sam je u Našu Gospu umjetnosti da je ne moram hraniti.

I ona mi je utjeha! Još nema ni devet godina, a već je preležala sve bolesti... A k tome, ružna je, ružnija od mene, ako je to moguće... Pravo strašilo...! Što ćete, uvijek sam pravio samo karikature...! Ali što vam to pričam obiteljske probleme? To vas ne zanima. Dajte mi još malo rakije. Moram krenuti. Odavde idem u ministarstvo prosvjete, a ondje nije lako zabavljati vratare. Sve su to nekadašnji profesori.

Natočih mu rakije. Odjednom – ne znam što mu je palo na um – ustane sa čašom u ruci, zavrti svojom slijepom glavom i osmjehnu se kao gospodin koji želi govoriti na gozbi pred barem dvjesta uzvanika:

– Za umjetnost! Za književnost! Za tisak!

I desetak je minuta držao zdravicu, najluđu i najdivniju improvizaciju koju je ikad izveo taj lakrdijaš.

Zamislite godišnjak s naslovom: O književnosti u 186., sve naše takozvane književne skupove, naše brbljarije, naše prepirke, sve te zgode ekscentričnih ljudi, smetište od tinte, pakao bez veličina gdje se ljudi dave, ubijaju, ponižavaju, gdje se govori o novcu više nego među kramarima a ipak se umire od gladi više nego igdje drugdje, sve naše pod-

losti, sve naše nevolje, zatim staroga baruna T. de la Tombole, kako ide u Tuilerije sa svojom zdjelicom za milostinju u modrom odijelu, pa umjetnike umrle u ovoj godini, sjajne pogrebe, svečane govore gospodina izaslanika koji uvijek počinju: "Naš mili i ne-prežaljani", a da siromahu ipak neće da plate grob; zatim one koji su počinili samoubojstvo ili sišli s uma! Zamislite da vam sve to potanko priča s grimasama, jedan genijalni lakrdijaš, pa ćete donekle shvatiti kakva je bila Bixiouova improvizacija.

* * *

Pošto je izrekao svoju zdravicu i iskapio čašu, zapita me koliko je sati i ode bijesan ne rekavši mi ni zbogom... Ne znam kako su ga toga jutra primili vratari gospodina Duruya, ali znam da nikad u životu nisam bio tako tužan i neraspoložen kao poslije odlaska toga strašnog slijepca. Tintarnica mi se gadila, a pera sam se užasavao. Želio sam otići nekamo daleko, trčati, gledati drveće i osjećati nešto ugodno... Bože, koliko mržnje, koliko gorčine? Neodoljiva potreba da na sve pljune, da sve okalja! Ah, strašnog li čovjeka...!

I dok sam bijesno koračao po sobi, činilo mi se da još uvijek čujem podrugljivi glas kojim je govorio o svojoj kćeri.

Odjednom, pokraj stolice na kojoj je slijepac sjedio, osjetim kako mi je nešto zapelo o nogu. Prignem se i opazim njegovu lisnicu, debelu, otrcanu, na uglovima poderanu, od koje se nikad nije odvajao i koju je u šali nazivao svojim džepom otrova. Taj je njegov džep bio čuven u našem svijetu, kao i slavni blok g. Girardina. Govorilo se da u njemu ima nešto strašno... Sad mi je bila dobra prilika da se u to uvjerim. Ta stara lisnica, suviše nabijena, otvorila se kad je pala i svi papiri rasuli se po sagu; morao sam ih kupiti jedan po jedan...

Svežanj pisama, pisanih na ružičastom papiru, a koja su sva započinjala: "Dragi moj oče!" i svršavala potpisom: "Celine Bixiou, Zavod sv. Marije".

Zatim stari recepti za dječje bolesti: hripavac, fras, šarlah, ospice... (malu siroticu nijedna nije mimoišla!)

Na posljetku velika omotnica, iz koje su virila, kao iz kapice, dva-tri žuta uvojka kovrčave kose, a na omotnici velikim, drhtavim slovima – rukom slijepca napisano:

Celinina kosa, odrezana 13. svibnja, na dan njezina ulaska u Zavod.

Eto, što je Bixiou imao u lisnici!

Parižani, svi ste vi jednaki! Gnušanje, ironija, paklenski smijeh, surove šale, a onda, na kraju: Celinina kosa, odrezana 13. svibnja.

Legenda o čovjeku sa zlatnim mozgom

Gospođi, koja želi vesele pripovijetke

Čitajući vaše pismo, gospođo, osjetio sam nešto poput grižnje savjesti. Prebacivao sam sebi što su mi pripovijesti ponekad previše crne i odlučio da vam danas ispričam nešto veselo, vrlo veselo.

Napokon, zašto bih bio tužan? Živim tisuću milja od pariških magluština, na sunčanu brežuljku, u zemlji bubnjeva i vina muškata. Oko mene samo sunce i glazba, imam orkestre ptica, korove sjenica; ujutro slušam šljuke kako cvrkuću, u podne cvrčke, zatim pastire koji sviraju u frulu i lijepe tamnopusite djevojke, čiji se smijeh razliježe vinogradima... Doista, ovo mjesto nije za mračne misli, i prije bih morao slati odavde gospođama ružičaste poeme i košarice pune ljubavnih priča.

Ali ne! Još sam suviše blizu Parizu! Svakog dana, sve do mojih borova, dopiru valovi njegovih nevolja... Upravo dok pišem ove retke doznajem za bijednu smrt jednoga Charlesa Barbare i moj se mlin zavio u duboku crninu. Zbogom šljuke i cvrčci! U srcu mi više nema mjesta za veselje... Eto zašto ćete, gospođo, umjesto lijepe vesele priče, dobiti samo sjetnu legendu.

Bio jednom čovjek koji je imao zlatan mozak, da, gospođo, mozak sav od zlata. Kad se rodio, liječnici su mislili da dijete neće poživjeti, jer mu je glava bila teška, a lubanja velika. No on je ipak poživio i rastao na suncu kao zdrava maslina, samo ga je stalno zanosila velika glava, te ga je bilo tužno gledati kako se u hodu spotiče o svaki komad namještaja u sobi... Često je padao. Jednog dana skotrlja se niza stube i udari čelom o mramornu stubu, a glava mu zazvoni kao da je od mjedi. Mislili su da je mrtav, ali kad ga podigoše, nađoše samo laku ranu s dvije ili tri kapljice zlata, što se zaustaviše u njegovoj plavoj kosi. Tako su roditelji doznali da im dijete ima zlatan mozak.

Držali su to u tajnosti, pa ni samo jedno dijete nije ništa o tome znalo. Katkad bi zapitalo zašto ga ne puštaju da se pred vratima igra s ostalom djecom.

– Mogu te ukrasti, zlato moje! – odgovarala mu majka...

Sad se i dijete prestraši da bi ga mogli ukrasti, te se igralo sasvim samo, ne govoreći ništa i teško se vuklo od sobe do sobe.

Tek u osamnaestoj godini otkriše mu roditelji kakvim ga je čudesnim darom obdarila sudbina, pa kako su ga dotad odgajali i hranili, zatražiše od njega za uzdarje malo njegova zlata. Dijete nije oklijevalo, već odmah – legenda ne kazuje kako – otkinulo iz lu-

banje komad čistoga zlata, velik kao orah pa ga ponosno bacilo majci u krilo... Zatim, zasljepljen bogatstvom što ga nosi u glavi, opijen svojom moći, ostavi roditeljsku kuću i pođe u svijet, rasipajući svoje blago.

* * *

Gledajući ga kako živi kraljevski i rasipajući zlato bez računa, mislio bi čovjek da mu je mozak bio neiscrpljiv... No on se iscrpljivao, te se postupno opažalo kako mu se oči gase, a lice vene. A jednog jutra, poslije jedne lude pijanke kad se nesretni mladić ujutro našao sam među ostacima gozbe i svjetilkama, koje su se gasile, uplašio se velike rupe koju je učinio na svome zlatu. Bilo je vrijeme da prestane.

Otad promijeni način života. Čovjek sa zlatnim mozgom počeo je mirno živjeti, od svoga rada; postao je sumnjičav i plašljiv kao škrtica, izbjegavajući kušnje i nastojeći da zaboravi kobno blago koje više nije htio ni dirnuti... Na nesreću, jedan ga je prijatelj pratio u samoći, a on je znao za njegovu tajnu.

Jedne noći, trgne se jadni čovjek iza sna, probudila ga je strašna glavobolja; on skoči na noge i ugleda na mjesecini prijatelja kako bježi krijući nešto pod ogrtačem.

Opet su mu odnijeli malko mozga...!

Neko vrijeme poslije toga zaljubio se čovjek sa zlatnim mozgom i sad sve bijaše svršeno... Svom dušom svojom volio je neku malu plavojku, a i ona njega, ali još je više voljela nakit, bijela pera i lijepe crvenkaste rese na cipelama.

U rukama tog ljupkog stvora – napol ptice, napol lutke – topilo se zlato da je bila prava milina, a on joj ništa nije mogao uskratiti, što više, da je ne rastuži, on joj nikad nije odao tajnu svoga bogatstva.

Mi smo, dakle, vrlo bogati? – pitala bi ona. Jadni čovjek odgovori:

– O da, vrlo bogati!

I s ljubavlju se smiješio maloj ptičici koja mu je bezazleno zobala mozak. Ponekad ga je obuzimao strah, pokušavao je biti škrtica, no onda bi mu ženica pala u naručje i rekla:

– Mužiću moj, kad si tako bogat, kupi mi nešto vrlo skupo...

I on bi kupio nešto vrlo skupo.

Tako to potraja dvije godine; a onda, jednog jutra, ženica umre, kao ptica a nitko nije znao zašto... Blago se primaklo kraju; s onim što mu je ostalo, udovac priredi svojoj miloj pokojnici lijep pogreb. Brujanje svih zvona, teške karuce zastrte crninom, konji s perjanicama, srebro i baršun, sve mu se to nije činilo dovoljno lijepim. Ta što će mu sada njegovo zlato... On ga razdijeli crkvi, nosačima, prodavačima vijenaca; na sve je strane davao bez pogađanja... I tako kad se vratio s groblja, nije mu od onog čudesnog mozga ostalo gotovo ništa, jedva nekoliko mrvica po stijenkama lubanje.

Zatim su ga ljudi gledali, kako hoda ulicama sav izgubljen, obješenih ruku, posrćući kao pijan. Jedne večeri, kad se u dućanima pale svjetla, on zastane pred velikim izlogom u kojem je bilo mnogo tkanina i nakita, te dugo ustade tu gledajući dvije modre svilene cipelice, optočene labudovinom. "Znam nekoga koga bi ove cipelice razveselile", pomisli on sa smiješkom i ne sjećajući se više da mu je ženica mrtva, uđe da ih kupi.

Iz stražnjega dijela dućana začu odjednom prodavačica vrisak; ona dotrča i ustuknu od straha kad ugleda čovjeka koji se naslonio na tezgu i gleda je žalosnim i tupim pogle-

dom. U jednoj ruci držao je modre cipelice obrubljene labuđim paperjem, a drugu ruku, svu krvavu sa zlatnim tragovima na noktima, bijaše ispružio...

To vam je, gospođo, legenda o čovjeku sa zlatnim mozgom.

Iako izgleda kao fantastična priča, ova je legenda istinita od početka do kraja... Ima na svijetu jadnika koji su osuđeni da žive od svoga mozga, koji najmanje potrebe u životu plaćaju suhim zlatom, svojom srži i svojom snagom. To je za njih svakidašnja bol, a kad se umore od patnje...

Pjesnik Mistral

Kad sam prošle nedjelje ustao, mislio sam da sam se probudio u ulici Faubourg-Montmartre. Kišilo je, nebo je bilo sivo, a mlin tužan. Bojao sam se da taj hladni, kišni dan provedem kod kuće, te odmah zaželjeh otići malko se ogrijati kod Frederica Mistrala, tog velikog pjesnika koji živi tri milje od mojih borova u malom selu Maillaneu.

Kako sam naumio, tako sam i učinio: uzeh štap od mirtova drva, kabanicu, i put pod noge!

Nigdje u poljima ni žive duše... Naša lijepa katolička Provansa pušta nedjeljom zemlju da se odmori. Po kućama samo psi, majuri zatvoreni... Ovdje-ondje susretne kola pokrivena ceradom s koje curi voda, poneku staricu uvijenu u tamni ogrtač, mazge svečano opremljene, pokrivena bijelim i modrim pokrivačima, sa crvenim vrpčama i srebrnim zvončićima kako lagano voze u crkvu kola puna seljana, a malo dalje, kao u magli, jedan čamac, a na njemu stoji ribar i baca mrežu...

Toga dana nisam mogao čitati putem. Bio je pljusak a tramontana me šibala kišom po licu... Cijeli sam put prevalio bez predaha i napokon, nakon trosatnog hoda, opazio sam pred sobom čempresove šumarke usred kojih se od vjetra sklonio Maillane.

U selu ni mačka na ulici; svi su bili na misi. Kad sam prolazio pokraj crkve, orgulje su brujale, a kroz šarena stakla opazih svjetlucanje svijeća.

Pjesnik je stanovao na kraju sela; u posljednjoj kući s lijeve strane na cesti prema Saint-Remyju – jednokatnoj kućici s malim vrtom... Lagano uđem... Nigdje nikoga! Vrata blagovaonice su zatvorena, ali čujem kako unutra netko hoda i glasno govori... Te korake i taj glas dobro poznajem... Zaustavili se u malom hodniku obojenu u bijelo. Sav uzbuđen, položih ruku na bravu. Srce mi lupa. On je tu. Radi. Da pričekam dok završi strofu...? Svejedno, ulazim!

Ah, Parižani, kad je pjesnik iz Maillanea došao k vama, da svojoj Mireilli pokaže Pariz, kad ste u svojim salonima sretali tog Indijanca u gradskom odijelu, s krutim ovratnikom i pod velikim šešišom koji mu je jednako smetao kao i njegova slava, vjerovali ste, da gledate Mistrala. Ne, to nije bio on! Samo jedan je Mistral na svijetu, i to baš onaj kojega sam ja prošle nedjelje iznenadio u njegovu selu. Imao je na glavi filcani šešir, nataknut do ušiju, bio je bez prsluka, u dugačkom kaputu opasan katalonskim pojasom, blistavih očiju, s izrazom nadahnuća na licu, s blagim osmijehom, lijep poput grčkog pastira; koraćao je velikim koracima, držeći ruke u džepovima i sastavljajući stihove...

– Gle! Ti si! – poviče Mistral, zagrlivši me. – Dobro da si došao. I baš je danas, svetkovina u Maillaneu. Imamo glazbu iz Avignona, borbe s bikovima, procesiju, farandolu, bit će divno... Majka će se odmah vratiti iz crkve, pričat ćemo pa hajd' van da gledamo djevojke kako plešu.

Dok mi je govorio, gledao sam uzbuđeno onaj mali salon sa svijetlim tapetama koji odavno nisam vidio a u kojem sam proveo toliko lijepih trenutaka. Ništa se nije promijenilo. Isti divan sa žutim kockama, dva slamna naslonjača, Venera bez ruku, Venera iz Arlesa na kaminu, pjesnikov portret od Heberta, njegova fotografija od Etienea Carjata, a u kutu, kraj prozora njegov pisaći stol – običan mali pisaći stol, kao za vođenje protokola, sav prekriven starim knjižurinama i rječnicima... Nasred stola opazim otvorenu bilježnicu... To je Calendal, nova poema Frederica Mistrala, koja bi trebala izaći potkraj godine, na sam Božić. Na tom djelu radi pjesnik već sedam godina; prije sedam mjeseci napisao je posljednji stih, a ipak se ne usuđuje odvojiti od njega. Zna, uvijek treba koju kiticu još uljepšati, pronaći neki zvučniji stih... Iako Mistral piše na provansalskom, on svoje stihove tako dotjeruje kao da će ih cijeli svijet čitati na tom jeziku i biti mu zahvalan na trudu dobra majstora. Ah, vrijedan pjesnik, i doista bi Montaigne za njega mogao reći: "Sjetite se onoga koji je, kada ga upitaše zašto se toliko trudi oko umjetničkog djela koje samo malo njih može shvatiti, odgovorio: 'Dovoljno mi je ako ih je malo. Dovoljan mi je samo jedan; čak nijedan'."

* * *

Držao sam u ruci svezak Calendala i listao ga s uzbuđenjem... Odjednom odjeknuše frule i bubnjevi na ulici, pred prozorom, i evo već Mistrala kako trči prema ormaru, izvlači čaše, boce, vuče stol na sredinu sobe i otvara vrata glazbenicima, govoreći mi:

– Nemoj se smijati... Dolaze da mi sviraju... ja sam općinski odbornik.

Mala se prostorija ispuni svijetom. Bubnjeve ostaviše na stolice, staru zastavu prsloniše u kut i počеше piti kuhano vino. Zatim, pošto su nekoliko boca ispraznili u zdravlje gosp. Fredericu, vrlo ozbiljno raspravljahu o svetkovini, hoće li farandola biti lijepa, kao prošle godine, hoće li se bikovi dobro boriti, pa glazbenici odoše pozdraviti druge odbornike. U taj čas uđe Mistralova majka.

Začas je stol postavljen: lijepi bijeli stolnjak i dva pribora za jelo. Poznavao sam običaje u kući; znao sam da majka ne sjeda za stol kad Mistral ima goste... Jadna starica zna samo svoj provansalski i neugodno bi se osjećala kad bi morala govoriti s Francuzima... Uostalom potrebna je u kuhinji.

Bože, kako sam dobar ručak imao tog dana: komad pečene jaretine, planinski sir, pekmez, smokve, grožđe muškat. A sve to zaliveno onim dobrim papskim châteauneufom, koje se tako lijepo crveni u čašama...

Kada smo bili pri desertu, uzeh svezak s poemom te je odnesoh i stavih na stol pred Mistrala.

– Rekli smo da ćemo izići, – nasmiješi se pjesnik.

– Ne, ne! Calendal! Calendal!

Mistral pristade i poče svojim slatkim i zvonkim glasom čitati prvo pjevanje, udarajući rukom ritam: – *D'une fille folle d'amour, a présent que j'ai dit la triste aventure, je chanterai, si Dieu vent, un enfant de Cassis, un pauvre petit pécheur d'anchois...*

Vani su zvona zvala na večernju, praskale su rakete na trgu, a frulaši i bubnjari šetkali se ulicama. Rikali su bikovi s Camargue, koje su vodili u borbu, A ja sam, nalakćen na stol, sa suzama u očima slušao priču o malom provansalskom ribaru.

* * *

Calendal je bio običan ribar kojega je ljubav načinila junakom... Da bi osvojio srce svoje mile – lijepe Esterelle – on čini velika djela i dvanaest Herkulovih čuda nije ništa prema onome što on čini.

Jednom pošto je uvratio sebi u glavu da se mora obogatiti, izmislio je strahovitu ribarsku mrežu i pohvatao svu morskiju ribu. Drugi je put strašnog razbojnika Ollioulskih klanaca, grofa Severana, satjerao u njegovu jazbinu među ostale razbojnice i ljubavnice... Kakav junak taj mali Calendal! Jednog dana, naiđe on u Sainte-Baumeu na dvije grupe ljudi koji su došli da toljagama završe svađu na grobu majstora Jacquesa, Provansalca koji je, zamislite, sagradio krovšte za Salamonov hram. Calendal se baci među zavađene strane i umiri ih riječima...

Nadljudska djela! Visoko gore, među stijenama Lure, bila je nepristupačna cedrova šuma, kamo se nijedan drvosječa nije usudio uspeti. Samo je Calendal otišao tamo. Ostao je u njoj sam samcat trideset dana. Trideset dana odzvanjali su udarci njegove sjekire, koja je zasijecala u stabla. Šuma stenje; stara divovska stabla padaju i ruše se u ponor a kad je Calendal sišao s planine, u njoj nije ostalo ni jedno cedrovo drvo...

Napokon, kao nagradu za tolika junačka djela, mali ribar srdela zadobiva ljubav Esterelle a građani Cassisa imenuju ga svojim konzulom. Eto to je priča o Calendali... Ali nije u pitanju Calendal! Ono najljepše u toj poemi jest Provansa – Provansa mora, Provansa planina, sa svojom poviješću, običajima, legendama, krajolicima, cijeli jedan narod, čestit i slobodan, koji je našao svog velikog pjesnika prije nego što će nestati. A sada gradite željeznice, postavljajte brzobjavne stupove, izbacujte provansalski jezik iz škola! Provansa će živjeti vječno u Mireilli i Calendalu.

* * *

– Dosta poezije! – reče Mistral i zatvori svoj svezak. – Treba da pođemo na svečanost. Iziđosmo; cijelo je selo bilo na ulicama, jači nalet vjetera razvedrio je nebo i sunce je veselo svjetlucalo po pokislom crvenim krovovima. Stigosmo na vrijeme da vidimo povratak procesije. Bila je to beskonačna povorka pokajnika u kukuljicama pokajnika bijelih, plavih, pokajnika sivih, djevojaka s koprenama, promicali ružičasti barjaci, sa zlatnim cvjetovima, veliki drveni sveti s kojih je otpala pozlata, a nosila ih četvorica na ramenima, svetice od porculana, obojene poput idola s velikim kitama cvijeća u rukama, zatim plaštevci, baldahini od zelenog baršuna, raspela uokvirena bijelom svilom – sve se to leluja na vjetru u sjaju sunca i voštanica, uz pjev psalama, litanija i snažan bruj zvona.

Pošto je procesija završila, a svece smjestili u svoje kapelice, pođosmo gledati borbu s bikovima, zatim igre na gumnu, rvanje skakanje i druge igre što prate provansalsku svetkovinu. Već se spustila noć kad smo se vratili u Maillane. Na trgu pred malom kavanom, u koji Mistral obično odlazi odigrati partiju karata sa svojim prijateljem Zidorom, zapalili su veliku vatru... Obavljale su se pripreme za farandolu... Svuda po mraku palili se lampioni od papira i malo zatim, na znak bubnjeva, počeo je oko vatre mahnuti ples, koji će trajati cijelu noć.

* * *

Poslije večere previše umorni da bismo ponovo izišli, popesmo se Mistralovu sobu. To je skromna seljačka soba s dva kreveta. Na zidovima nema tapeta, na stropu se vide grede... Prije četiri godine, kad je Akademija autoru spjeva Mireille dala nagradu od tri tisuće franaka, gospođa Mistral dođe na misao.

– Kako bi bilo da stavimo tapete i uredimo strop u tvojoj sobi? – rekla je sinu.

– Ne, ne! – odgovori joj Mistral... – To je pjesnički novac, ne treba ga trošiti.

I tako soba ostade golih zidova, ali dok je bilo pjesničkog novca, za one koji bi pokucali na Mistralova vrata uvijek je njegova kesa bila otvorena...

Ponio sam u sobu svezak Calendala da čujem još koji odlomak prije spavanja. Mistral mi odabere epizodu o fajansi. Evo kratkog sadržaja:

Događa se na svečanom ručku, ne znam gdje. Na stol donose prekrasno posuđe od fajanse iz Moustiersa. Na dnu svakog tanjura, u modroj caklini, naslikan je neki provansalski motiv; tu je prikazana čitava povijest Provanse. Treba samo vidjeti, s kolikom je ljubavlju opisana ta lijepa fajansa; za svaki tanjur jedna strofa, koliko tanjura, toliko pjesmica, jednostavno i umješno napisanih savršenih poput Teokritovih sličica.

Dok mi je Mistral kazivao svoje stihove na lijepom provansalskom jeziku, u kojemu ima više od tri četvrtine latinskog, kojim su nekad govorile kraljice, a danas ga razumiju samo pastiri divio sam se u sebi tom čovjeku i misleći na ruševine u kojima je zatekao svoj materinski jezik i što je od njega stvorio, zamišljao sam jednu od onih starih palača kneževa od Bauxa kakve se još danas viđaju po Alpama: bez krova, bez stupova na trijemu, bez okana na prozorima, s razbijenim ukrasima na lukovima, s grbovima nad vratima koje je izjela mahovina; kokoši ključaju po svečanom dvorištu, prasci se valjaju ispod finih stupova, magarac pase u kapelici obrasloj travom, a golubovi piju vodu iz velikih škropionica i, na posljjetku, među tim razvalinama dvije-tri seljačke obitelji sagradile su svoje kolibice uza zid stare palače.

A onda, jednog lijepog dana, sin jednog od tih seljaka zavoli te velike ruševine i razljuti se što su tako ponižene; brzo istjera blago iz svečanog dvorišta i, pošto su mu vile došle u pomoć, on sam obnovi veliko stubište, ponovo obloži zidove drvetom, stavi stakla na prozore, diže kule, ponovo pozlati prijestolnu dvoranu i tako iz temelja obnovi tu veliku, drevnu palaču u kojoj su nekad stolovale pape i carice.

Ta obnovljena palača, to je provansalski jezik.

Taj seljački sin, to je Mistral.

Tri tihe mise

Božićna priča

I.

– Dva punjena purana, Garrigou?

– Da, prečasn, dva purana, nadjevena jelen-gljivama. Ja znam ponešto o tome jer sam pomagao pri nadijevanju. Činilo se kao da će im koža popucati dok se peku toliko je bila napeta.

– Isuse i Marijo! Jelen-gljive, moje najdraže jelo! Daj mi brzo misnu košulju, Garrigou..., a što si osim purana vidio u kuhinji?

– O, mnogo dobrih stvari... Od podneva smo samo čistili fazane, tetrijebe, jarebice i kokoši – perje je letjelo na sve strane. Zatim su iz ribnjaka donijeli jegulje, zlatne šarane, pastrve...

– A kako su velike te pastrve, Garrigou?

– Ovolike, velečasni, goleme!

– Oh, Bože, čini mi se da ih vidim... Jesi li natočio vina u kaleže?

– Jesam, velečasni, natočio sam, ali to vino nije ništa prema onome što ćete ga piti poslije polnočke! Da samo vidite kako se u blagovaonici dvorca vino u punim bocama prelijeva u svim bojama... I srebrno posuđe, izrezbareni stalci, cvijeće, svijećnjaci! Nikad neće biti takve Badnje večeri! Gospodin je markiz pozvao sve plemiće iz susjedstva. Za stolom će biti barem četrdeset ljudi, ne računajući načelnika i bilježnika. Zaista ste sretni, velečasni što ćete se ondje naći. Mene već cijeli dan progoni miris onih lijepih purana i jelen-gljiva!

– Da, da, dijete moje... Čuvajmo se grijeha lakomosti i neumjerenosti, makar je i božićna noć. Pripali brzo svijeće i daj znak za misu; ponoć je blizu i ne smijemo zakasniti.

Ovaj se razgovor vodio jedne Badnje večeri godine tisuću šest stotina i neke između velečasnog don Balaguerea, nekadašnjega priora Barnabita, a tada kućnog kapelana markiza Trinquelagea, i njegova malog sakristana Garrigoua. Velečasni je barem mislio da govori s malim Garrigouom, jer te je večeri sam vrag poprimio okruglo lice i neodređene crte maloga sakristana da bi lakše velečasnoga uveo u napast i naveo ga na strašan grijeh lakomosti. I dok je dakle, taj Garrigou zvonio iz sve snage u vlastelinskoj kapeli, velečasni je u maloj sakristiji navlačio svoje misno odijelo, a kako mu je duh već bio pomućen opisom svih onih divnih jela, neprestano je u sebi ponavljao:

– Pečeni purani..., zlatni šarani..., goleme pastrve...!

Vani je zavijao noćni vjetar, raznoseći zvuk zvona i na obroncima brda Ventoux, na čijem su se vrhu uzdizali tornjevi dvora Trinquelage počela se pojavljivati svjetla. Bile su to

obitelji napoličara koji su dolazili na polnoćku; u skupinama od petero-šestero pele su se pjevajući strmim obroncima; otac je išao naprijed sa svjetiljkom za njim, žene uvijene u velike, smeđe ogrtače pod kojima su se tiskala i zaklanjala djeca. Iako je bilo već kasno i hladno, koračali su veselo, nošeni mišlju da će ih poslije mise, kao i svake godine, dolje u kuhinjama dočekati postavljen stol. Katkad bi se na strmoj cesti pojavila kočija kojeg vlastelina, ispred koje su išle sluge s bakljama i prozori na kočiji zablistali bi na mjesecini, ili bi, pak, kaskala neka mazga zveckajući zvončićima i pri svjetlosti svjetiljaka, obavijenih maglom, napoličari bi prepoznali svoga načelnika i pozdravili ga:

– Dobra večer, dobra večer, gazda Arnotone! – Dobra večer, dobra večer, djeco!

Noć je bila vedra, zvijezde su zbog hladnoće jače sjale, vjetar je bio oštar a fino inje padalo je po odjeći ne vlažeći je, kao da vjerno čuva tradiciju bijelog, snježnog Božića. Gore, na vrhu brda bio je njihov cilj zamak s brojnim tornjevima, crkveni zvonik što se uzdizao prema nebu a po svim prozorima zamka svjetlucalo se mnoštvo malih svjetiljki koje su na tamnoj pozadini zgrade izgledale kao iskre što tinjaju u pepelu sagorjela papira. Pošto su prešli most na ulazu, na putu u kapelicu morali su proći prednje dvorište, puno kočija, slugu, nosiljaka, osvijetljeno buktinjama i plamenom iz kuhinje. Čulo se okretanje raznjeva, lupa bakrenih posuda i zveckanje kristala i srebra što su ga pripremali za svečanu gozbu, a ugodan miris pečenoga mesa, jakih začina i dobrih umaka navodio je napoličare, kapelana, načelnika, i sve ostale da pomisle:

– Kako nas dobra večera očekuje poslije mise!

II.

Dindili-din...! Dindili-din...!

Ponoćna je misa počela. U dvorskoj kapeli, pravoj maloj katedrali sa svodovima i zidovima obloženim hrastovinom, prostrti su sagovi, i sve svijeće upaljene. Koliko je tu bilo svijeta, koliko raskoši! Oko oltara, na izrezbarenim stolcima sjedili su markiz Trinquelage, u prekrasnoj žutoj odjeći od svile, uz njega svi pozvani plemići. Sučelice, na baršunastom klecalu, zauzela je mjesto stara markiza u crvenoj brokatnoj haljini i mlada gospođica od Trinquelage, s visokom kapom ukrašenom čipkama, izrađenoj po posljednjoj modi francuskoga dvora. Malo niže smjestili su načelnik, Thomas Arnoton i bilježnik Ambroy, odjevni u crno, sa šiljatim vlasuljama i obrijana lica – dvije tamne spodobe u blještavilu svile i brokata. Zatim su dolazili debeli upravitelji paževi lovci, nadglednici pa gospođa Barb sa svim svojim ključevima obješenim o pasu na srebrnom lancu. Na dnu, u klupama, sjedi običan svijet, služavke i napoličari s obiteljima, a sasvim kraj vrata, koja se nečujno otvaraju i zatvaraju, kuhari koji dolaze, da između dvaju umaka zavire na misu, pa donose sobom miris jela u kapelu, tako svečanu i osvijetljenu nebrotjenim svijecama.

Zbunjuju li te bijele kapice svećenika? Ili možda prije Garrigouovo zvonce, ono pobjesnulo, što paklenom brzinom zvoni podno oltara i kao da neprestano govori:

– Požurimo, požurimo... što prije završimo, to ćemo prije biti za stolom.

I doista, svaki put kad se oglasi to zvonce, velečasni zaboravi na misu i misli samo na večeru. Zamišlja kuhare u žurbi, peći u kojima buktu jaka vatra, paru koja se diže ispod poklopaca, a u toj pari dva krasna purana, mekana, nadjevena s jelen-gljivama...

Ili pak vidi kako prolaze paževi: koji nose u velikim zdjelama jela zamamna mirisa, a on s njima ulazi u veliku dvoranu, spremnu za gozbu. Oh, koje li slasti! Eto golema stola, krcata i blistava; pauni u perju, fazani šire tamnocrvena krila, boce boje rubina, voće poslagano u piramidama koje blista među zelenim grančicama, i one divne ribe, o kojima je govorio Garrigou (da, baš Garrigou!), poslagane po komoraču, s ljuskama poput sedefa, kao da su upravo izišla iz vode, s kitom mirisnih trava u nozdrvama. To priviđenje bilo je tako živo da se don Balaguereu učinilo kako sva ta čudesna jela stoje već pred njim na vezenom pokrivaču na oltaru, i on je dva-tri puta mjesto Dominus vobiscum rekao Benedicite. Osim tih sitnih pogrešaka, časnici je čovjek vrlo savjesno služio misu, ne ispustivši ni jednog retka i ne propustivši ni jednom da klekne. Sve je išlo prilično dobro do svršetka prve mise, jer zna se, da na Božić isti svećenik mora služiti tri uzastopne mise.

– Jedna je gotova! – reče u sebi kapelan s uzdahom olakšanja. Zatim ne gubeći ni trenutak dade znak svomu ministrantu, ili onomu kojega je smatrao svojim ministrantom i...

Dindili-din!... Dindili-din!

Počinje druga misa, a s njom i grijeh don Balaguerea.

– Brzo, brzo – viče mu Garrigouovo zvonce i ovaj put se sluga Božji, sav opsjednut demonom lakomosti, baca na misal i počinje gutati njegove stranice. Bijesno se klanja, uspravlja, površno se križa, te skraćuje sve pokrete, samo da što prije završi. Jedva raširi ruke kad dođe do Evanđelja jedva se udario u prsa kod Confiteor. Ne zna se tko brže mrmlja – on ili ministrant; stavci i odgovori ubrzano se isprepliću i sudaraju. Riječi, napol izgovorene, bez otvaranja usta, da se ne bi gubilo vrijeme, završavaju nerazumljivim mrmljanjem.

– Oremus ps... ps... ps...

– Mea culpa... pa... pa...

Poput berača što na brzinu muljaju grožđe u kaci, obojica mrmljaju na latinskom misu prskajući na sve strane.

– Dom... scum...! – kaže don Balaguere.

– Stutuo...! – odgovara Garrigou, i to prokletu zvonce neprestano im zvoni u ušima, poput praporaca na poštanskim konjima, kad jure najbržim kasom. Dakako, služena takvom brzinom, tiha je misa vrlo brzo završena.

– I druga je gotova! – reče kapelan, sav zadihan, žalim bez predaha, sav crven i znojan skotrlja se niz stube oltara i...

Dindili-din!.. Dindili-din!

Počinje i treća misa. Treba načiniti još samo nekoliko koraka do svečane dvorane, no što se više približavala večera, to nesretnog Balaguerea sve više obuzimala nestrpljivost i lakomost. Priviđenje mu se pojačava: zlatni šarani, pečeni purani su pred njim... On ih dodiruje..., on ih... Oh, Bože...! Jela se puše, vino miriše, a malo mu zvonce kao mahnitno viče:

– Brzo, brzo, još brže...!

No kako da bude još brži? Usne mu se jedva miču. Riječi više i ne izgovara... ta prevarit će dobrog Boga i oštetiti ga za njegovu misu... I on to, nesretnik, i čini...! Ganjan napašću, izostavlja on po jedan, zatim po dva retka. Poslanica mu je preduga i on izostavlja kraj, u Credo i ne ulazi, preskače Pater i u skokovima i zaletima srlja u vječno proklet-

stvo, a stalno ga prati onaj bezbožni Garrigou (Vade retro, Satanas!), koji mu spretno pomaže, pridiže mu plašt, prevrće u misalu po dvije stranice, gura stalak, prevrće kaleže i neprestano, sve jače i brže zvoni zvoncem.

Da ste vidjeli zapanjena lica prisutnih! Prisiljeni da po svećenikovim pokretima prate misu, u kojoj ni jednu riječ nisu razumjeli, jedni ustaju, kad drugi klecaju, neki sjedaju, dok drugi stoje i svi dijelovi te čudnovate mise odražavaju se na klupama u različitim kretanjima vjernika. Božićna zvijezda, putujući nebom prema štalici, blijedi od užasa gledajući tu zbrku.

– Opat se previše žuri... Ne možemo ga pratiti, – mrmlja stara markiza, kimajući nezadovoljno svojom kapicom.

Gazda Arnoton s naočalima na nosu traži u molitveniku, na kojem se mjestu, do đavola, nalaze. Ali se zapravo nitko od tih čestitih ljudi u duši ne ljuti što misa tako brzo teče... I kad se don Balaguere ozarena lica okrenuo prema vjernicima, vičući iz svega grla: *Ite, missa est*,¹ svi mu u kapeli odgovoriše "*Deo gratias*",² tako radosno i zanosno kao da su već svi za stolom pri prvoj zdravici.

III.

Pet minuta kasnije sjedila su sva ta gospoda s kapelanom na čelu u velikoj dvorani. Dvor, sav rasvijetljen, orio se pjesmom, vikom, smijehom... Časni je don Balaguere zabadao svoju vilicu u krilo tuste kokoši, utapajući grižnju savjesti u papinskom vinu i soku od pečenja. Toliko je pio i jeo taj sveti čovjek da je iste noći umro od kapi, a nije se dospio pokajati. Ujutro je stigao u nebo, još sasvim omamljen od noćne gozbe, i možete zamisliti kako su ga tamo primili.

– Gubi mi se s očiju, grijesni čovječe! – reče mu Veliki Sudac, gospodar sviju nas. Tvoj je grijeh toliko velik, da poništava sve kreposti tvoga života...! Ukrao si mi jednu polnočku... E pa dobro, za nju ćeš mi platiti tri stotine drugih i nećeš ući u nebo dok ne odslužiš u svojoj kapelici tih tri stotine polnočki u prisutnosti svih onih koji su grijesili s tobom i tvojom krivnjom...

* * *

... Eto, to vam je legenda što se o don Balaguereu pripovijeda u kraju maslina. Danas više nema dvorca Trinquelage, ali se kapelica još uzdiže na brdu Ventoux, okružena zelenim hrastovima. Vjetar drma rasklimanim vratima, ulaz je zarastao u travu, ptice su savile gnijezda po kutovima oltara i okvirima prozora, iz kojih su odavna ispala šarena stakla. Ipak, kao da svake godine o Božiću neko natprirodno svjetlo luta tim razvalinama i seljaci, kad idu na polnočku i gozbu, zapažaju u toj kapelici svjetlo nevidljivih svijeća, unatoč snijegu i vjetru. Možete se tome smijati, ali meni je neki vinogradar iz okolice, imenom Garrigou, bez sumnje jedan od Garrigouovih potomaka, pričao da je jedne Badnje večeri malo pripit zalutao u planini blizu Trinquelagea, i evo što je vidio... Do jedanaest

---

¹ *Idite*, misa je završena (lat.)

² *Bogu hvala* (lat.)

sati ništa. Vladala je grobna tišina, pustoš i mrak. Od jednom, oko ponoći oglasilo se na vrhu zvonika staro, vrlo staro zvono, koje kao da je zvonilo iz velike udaljenosti. Malo poslije toga opazi Garrigou, na putu što vodi uzbrdo, svjetiljke i nejasne sjene. Pred ulazom u crkvicu čuo je šum koraka i šaputanje:

– Dobra večer, gazda Arnoton!

– Dobra večer, dobra večer, djeco!...

Kad su svi ušli, moj vinogradar, koji je bio odvažan čovjek, polako priđe razvaljenim vratima i ugleda čudnovat prizor: svi oni koji su prije prolazili sjedili su sad oko oltara, u crkvenoj lađi, baš kao da još postoje stolice i klupe. Lijepe dame u brokatu, sa čipkama na glavi, plemići uređeni od glave do pete, seljaci u šarenim kaputima kakve su nosili naši djedovi, a svi su izgledali vrlo stari, umorni, prašni. Kadikad bi noćne ptice, redoviti gosti kapele, probuđene svjetlom, zalepršale oko svijeća, kojih se plamen uzdizao pravo i nejasno, kao da je ovijen koprenom. No najviše je Garrigoua zabavljala časna ličnost s velikim naočalama na nosu, koja je stalno tresla svojom velikom crnom vlasuljom na kojoj je stajala jedna od tih ptica, što se u nju zaplela pandžama i uzalud mahala krilima.

U dnu crkve klečao je starac djetinjeg uzrasta i očajno drmao zvoncem koje nije davalo zvuka, a svećenik u izbljedjelu zlatnom plaštu kretao se pred oltarom i izgovarao molitve kojih se ni jedna riječ nije čula... Bio je to zacijelo don Balaguere, koji je upravo služio svoju treću tihu misu.

Naranče

Fantazija

U Parizu naranče imaju žalostan izgled voća što je popadalo na tlo i pokupljeno ispod drveća. U vrijeme kad stižu, usred kišne i hladne zime, njihova se sjajna kora i miris prejak za ove krajeve blagih okusa, doimaju čudnovato, pomalo boemski. U maglovitim večerima vuku se tužno po pločnicima, nagomilane u kolicima, osvijetljene slabom svjetlošću svjetiljke od crvenog papira. Prati ih jednoličan i slab glas, što se gubi u truskanju kola i omnibusa:

– Naranče iz Valencije! Komad dva sua!

Tri četvrtine Parižana misle da to voće, ubrano u dalekim krajevima, jednostavno po svojoj oblini, na kojem je od stabla ostala samo jedna zelena peteljka, spada među slatkiše, u slastičarnicu. Svileni papir u koji su umotane, to što ih ima o blagdanima, pridonose tome dojamu. Osobito kad se bliži siječanj, a na tisuće naranača pojavi se na ulicama, te se njihove kore vuku blatnjavim ulicama, lako da izgleda kao da neko golemo božićno drvo trese iznad Pariza svoje grane pune tih umjetnih plodova. Nema kuta u kojem ih nema. U rasvijetljenim izlozima trgovina, i zabrane i ukrašene, pred vratima tamnica i bolnica, u paketima sa biskvitom, u gomilama jabuka, na ulazima u plesne dvorane, na nedjeljnim zabavama. A njihov se fini miris miješa s mirisom plina, zvukovima violina, prašinom klupa na četvrtoj galeriji. Zaboravlja se da je potrebno narančino drvo da bi se rodile naranče, jer zrelo voće dolazi izravno s juga u punim sanducima, a narančino drvo, podrezano sitno i zakržljalo pojavljuje se samo nakratko u botaničkom vrtu kad ostavlja tople staklenike, u kojima provodi zimu.

Tko želi dobro upoznati naranču, mora je vidjeti u njenoj domovini, na Sardiniji, Korzici, na Balearima, u Alžiru, u zlatnoplavom zraku blagog sredozemnog podneblja. Sjećam se male šumice naranača u predgrađu Blide; ah, kako su naranče tamo bile lijepe! Među tamnim, sjajnim lišćem zreli su se plodovi prelijevali kao šarene staklene kugle i pozlačivali okolni zrak sjajem koji zrači iz, čarobnog cvijeća. Ovdje-ondje kroz granje mogli su se vidjeti bedemi maloga grada, minaret džamije, kupola kapele, a visoko iznad toga golemi masiv Atlasa, zelen u podnožju i okrunjen snijegom kao bijelim krznom, od samih pahuljica.

Jedne noći, dok sam bio tamo, ne znam kakvim čudom koje se ne pamti već trideset godina, jedan hladni val spusti se na usnuli grad te se Blida probudila promijenjena, sva u bijelom. U tom laganom čistom alžirskom zraku snijeg je izgledao poput sedefne prašine. Prelijevao se kao paunovo perje. No najljepša je bila šuma naranača. Na čvrstom lišću sačuvao se snijeg netaknut i gladak poput sladoleda na lakiranim poslužavnicima, a voće je, posuto bijelim pahuljicama, bilo blistavo i nježno kao zlato pokriveno prozirnom bijelom koprenom. To je izgledalo poput neke crkvene svečanosti i crvene mantije prikrivene čipkom, pozlate oltara, prekrivene koprenom...

No najljepša uspomena na naranče ostala mi je iz Barbicaglie, velikog vrta kraj Ajaccia, gdje sam se odmarao, a bila je velika vrućina. Tu se narančino drvo, više razgranatije nego u Blidi, spuštalo do ceste, koja je od vrta bila odijeljena samo živicom i jarkom. Odmah iza njega pružalo se more, golemo modro more... Kako li sam lijepe trenutke proveo u tom vrtu! Iznad glave širile su naranče svoj opojni miris. S vremena na vrijeme poneka bi zrela naranča pala kraj mene, kao da ju je omamila žega, te muklo, bez odjeka, udarila o zemlju. Trebalo je samo da pružim ruku. Bilo je to izvrsno voće, purpurnocrveno iznutra. I vidik je bio divan! Između lišća plavili se krajičci mora, i svjetlucali poput komadića stakla u morskoj magli. Zatim ono gibanje, valova koje bi s vremena na vrijeme uskomešalo zrak, onaj melodični šum koji vas ljulja kao da ste u nevidljivoj barci, ona vrućina, miris naranača... Ah, kako se slatko spavalo u vrtu Barbicaglie!

Katkad bi me naglo budili iz najslađeg sna zvuci bubnja, Bili su to nesretni bubnjari koji su dolazili vježbati ondje na cesti. Kroza živicu opazio bih bubnjeve i velike bijele pregače preko crvenih hlača. Da bi se malo zaštitili od blještave svjetlosti koja se odbijala od prašine s ceste, stisnuli se jadni ljudi u usku sjenu što ju je živica bacala uza cestu. I sad su bubnjali da se sve treslo, a bilo im je tako vruće! Onda, trgnuvši se iz uspavanosti, zabavljao sam se bacajući im nekoliko tih lijepih crvenozlatnih naranača, koje su mi visjele nadohvat ruke. Bubnjar u kojega sam ciljao zaustavio bi se. Malo bi se kolebao, gledao oko sebe, da vidi odakle dolazi ta divna naranča, a onda bi je brzo podigao i zagrizao u nju, ne ljušteći je.

Sjećam se kako je odmah pokraj Barbicaglie, odvojen samo niskim zidom, ležao prilično čudan vrtić, koji sam mogao gledati sa svoje visine. Bio je to malen komad zemlje uređen kao u gradovima. Puteljci, posuti pijeskom, obrubljeni zelenim grmljem i dva čempresa kraj ulaza podsjećali su me na marseljske ljetnikovce. Ni trunke hlada. U pozadini zdanje od bijelog kamena s prizemnim prozorima. U prvi mah pomislio sam, da je to ljetnikovac, no kad sam bolje pogledao, te opazio križ na krovu i u kamenu uklesan natpis, koji sam izdaleka vidio, ali nisam mogao pročitati ni riječi, prepoznao sam grobnicu neke korzikanske obitelji. U okolici Ajaccia ima više takvih grobnica, podignutih u posebnim vrtovima. Obitelji svake nedjelje dolaze obići svoje pokojnike. Smrt tako nije bolna, kao u metežu groblja.

Sa svog sam mjesta vidio i jednog starca kako mirno korača putovima. Čitav dan obrezivao je voćke, kopao, zalijevao, pažljivo uklanjao uvelo cvijeće, a kad bi sunce zašlo, ušao bi u kapelicu, u kojoj su počivali pokojnici iz njegove obitelji i ondje ostavio lopatu, grablje i velike kante. Sve to radio je s mirom i vedrinom poput grobljanskog vrtlara. A taj je čestiti čovjek, i ne primjećujući, sve to radio pribrano i tiho, i vrata polako zatvarao, kao da se bojao, da koga ne probudi. U dubokoj sunčanoj tišini rad u tom malenom vrtu nije uznemiravao ptice, a njegova okolina nije bila nimalo tužna. Samo se more činilo još beskonačnijim, nebo još višim, a ovaj beskrajni počinak izazivao je u toj uzbudljivoj prirodi, otežalaj od života, misao o vječnom miru.

Dvije gostionice

Jednog popodneva u srpnju vraćao sam se iz Nîmesa. Bila je nepodnošljiva vrućina. Bijelom cestom unedogled uzvitlala se prašina između maslinika i malih hrastova, a jako sunce, raširilo se po cijelom nebu. Nigdje oblačka, ni daška vjetra. Samo titranje vreloga zraka i pjesma cvrčaka, luda, ubrzana, i zaglušna glazba; čini se da je to odjek toga usijanog titranja zraka... Hodao sam već dva sata tom pustinjom, kad se odjednom iz prašine ceste preda mnom ukazalo nekoliko bijelih kućica. Bila je to stanica Saint-Vincent: pet ili šest kuća, nekoliko dugih ambara sa crvenim krovovima, jedno pojilo bez vode među sasušanim stablima smokava i sasvim na kraju dvije velike gostionice, jedna sučelice drugoj s obje strane ceste.

Blizina tih gostionica bila je vrlo čudnovata. S jedne strane velika nova zgrada, puna života, na njoj sva vrata otvorena, pred njom poštanska kola; isprežu se konji što se puše, putnici silaze s kola da nešto popiju u uskoj sjeni zidova; dvorište puno mazgi, kola; kočijaši polijegali ispod ambara čekajući da malo zahladni. Unutra buka, psovke udaranje šakama po stolu, zveket čaša, sudaranje biljarskih kugla, prasak čepova i kroza svu tu buku veseo prodoran glas, od kojega su se prozori tresli:

Lijepa Margareta
Rano uranila,
Srebrni vrč uzela,
Na vodu otišla...

... Gostionica preko puta, naprotiv, sva je utonula u tišinu i kao napuštena. Trava iznikla oko vrata, prozori razbijeni, na vratima visi uvela grančica, prag poduprt kamenjem s ceste... Sve to bilo je tako jadno i siromašno, da bi se čovjek samo iz samilosti zaustavio i ušao onamo štogod popiti.

* * *

Kad sam ušao unutra, našao sam se u dugoj dvorani, pustoj i sumornoj, koju je jaka svjetlost, što je prodirala kroz tri velika prozora bez zavjesa, činila još pustijom i sumornijom. Nekoliko nakrivljenih stolova s prašnim čašama, jedan razvaljeni biljar, što je pružajući svoje četiri rupe kao prosjak kapu, žuti divan i stari poslovni stolić — sve je to spavalo u nezdravoj i teškoj zapari. A muhe! Nikad nisam vidio toliko muha: na stropu, po prozorima, na čašama, po zidovima... Kad sam otvorio vrata, začulo se zujanje, treperenje krila, kao da sam ušao u košnicu.

Na dnu prostorije, kraj prozora, stajala je neka žena i sa zanimanjem gledala van. Pozvah je dva puta:

– Ej, krčmarice!

Ona se lagano okrene i pokaza mi svoje seljačko lice, puno bora ispucalo, zemljane boje, obrubljeno velikim čipkanim rupcem riđe boje, kakve kod nas nose stare žene. Međutim ona nije bila stara, samo uvela od suza.

– Što želite? – zapita me otirući oči.

– Malo se odmoriti i štogod popiti...

Ona me sva u čudu pogleda, ne mičući se sa svog mjesta, kao da me ne razumije.

– Zar ovo nije gostionica? Žena uzdahne:

– Jest... gostionica, ako baš hoćete... No zašto ne idete preko, kao i drugi? Tamo je vese-
lije...

Tamo je za mene previše... Radije ostajem ovdje.

I ne čekajući odgovor, sjedoh za stol.

Kad joj je bilo jasno, da ozbiljno govorim, poče užurbano trčkarati: otvarala je pretince, pomicala boce, brisala čaše, tjerala muhe... Opažalo se da joj je dolazak jednog putnika u gostionicu čitav događaj. Kadikad bi zastala i hvatala se rukama za glavu, kao da očajava hoće li to sve moći.

Zatim pođe u stražnju sobu, čuo sam kako zvecka ključevima, kako se muči oko brave, kako čeprka po košarici za kruh, te čisti i pere tanjure, a uz to sad jače sad lakše, uzdiše i prigušeno jeca...

Za četvrt sata imao sam pred sobom tanjur suhog grožđa, kruh iz Beaucairea, tvrd kao kamen, i bocu vina.

– Izvolite – reče mi ta čudna žena i brzo se vrati na svoje mjesto kraj prozora.

* * *

Dok sam pijuckao vino, pokušavao sam je navesti na razgovor.

– Vi nemate baš mnogo gostiju, jedna uboga žena?

– Oh, ne, gospodine, nikad nikoga... Kad smo bili sami u selu, bilo je drukčije: tada smo ovdje imali poštansku postaju, lovačke večere u vrijeme lova na divlje patke, a kočije pristajale cijele godine... No otkad su došli susjedi, sve smo izgubili... Svi vole ići onamo. Kod nas im je suviše tužno... A naša kuća i nije vesela. Ja nisam lijepa, patim od groznice, a moje su obje male umrle... A tamo je uvijek veselo... Gostionicu drži neka Arležanka, lijepa žena sa čipkama i trostrukim zlatnim lancem oko vrata. Poštar, koji joj je ljubavnik, dovodi joj poštansku kočiju, Uz to, ima nekoliko ljupkih sobarica... Zato joj posao dobro ide. Onamo dolazi sva mladež iz Bezoucesa, Redessana i Jonquieresa. Kočijaši voze obilaznim putem samo da bi prošli ovuda. A ja sjedim ovdje cijeli dan sama, bez igdje iko-
ga...

To je govorila rastreseno, nemarno, ne skidajući čela s prozora. Očito je preko u gostionici bilo nešto zanimljivo...

Odjednom se na drugoj strani ceste sve uskomeša. Poštanska su kola krenula. Čulo se pucketanje biča, glas trube, a djevojke koje su istrčale na vrata, vikale su:

– Zbogom!... Zbogom! – a povrh svega, onaj jaki glas iznova zapjeva:

Srebrni vrč uzela,
Na vodu otišla
Na vodi vidjela
Tri lijepa vojnika...

... Kad ču taj glas, gostioničarka zadrhta cijelim tijelom, okrene se prema meni, i reče tiho:

– Čujete li? To je moj muž... Lijepo pjeva zar ne? Zapanjeno je pogledah.

– Kako? Vaš muž?... Zar i on ide onamo? Sad mi ona reče tužno, ali s mnogo blagosti:

– Što ćete, gospodine! Takvi su, eto, muškarci; oni ne vole plač, a ja uvijek plačem, otkad su mi male umrle... Pa i ova naša kućerina, uvijek je tužna, nikad nikoga nema... I tako moj jadni José, kad mu ovdje dosadi, ide preko piti, a kako ima lijep glas, Arležanka ga tjera da pjeva. Pst... evo opet počinje.

I sva uzdrhtala, ispruženih ruku, s krupnim suzama u očima koje su je činile još ružnijom, stajala je kao u zanosu pred prozorom i slušala kako njezin José pjeva Arležanki:

Prvi je pozdravi:
"Zdravo ljepotice!"

U Miliani

Bilješke s puta

Ovaj ću vas put povesti, u lijepi mali alžirski grad, dvije ili tri stotine milja od mlina... Ne moraju se uvijek slušati tamburini i cvrčci.

... Bit će kiše, nebo je sivo, vrhovi planine Zaccar prekriveni su maglom... Tužne li nedjelje...! U sobici u svratištu, kraj otvorena prozora koji gleda na arapske utvrde, nastojim se smiriti pušeći cigarete... U svratištu su mi stavili na raspolaganje cijelu knjižnicu; između nekog vrlo potankog prikaza kolonijalne uprave i nekoliko romana Paula de Kocka, otkrivam prastari svezak Montaignea... Listajući po knjizi, otvorio sam prekrasno pismo o smrti La Boetiea... I sad sam još više utonuo u sjetu... Prve kapi kiše već padaju. Svaka kap, koja pada na prozorsku dasku pretvara se u široku zvijezdu usred prašine, koja se tu nagomilala još od prošlogodišnje kiše... Knjiga mi pada iz ruku i ja se zadubljujem u promatranje ove tužne zvijezde...

Dva sata izbijaju na gradskom satu što se nalazi na staroj džamiji – odavde razaznavam njene bijele zidine. Jadna džamija? Tko bi joj bio prije trideset godina proreкао da će jednoga dana nositi na pročelju gradski sat i da će svake nedjelje u dva sata davati crkvama u Miliani znak da zvone na večernju. Din-don! Evo, zvana već zvone. I sad neće tako brzo prestati... Soba je tužna. Po svim kutovima ispleli su svoju mrežu veliki pauci... Idemo van!

* * *

Dolazim na veliki trg. Glazba treće pukovnije, kojoj malo kiše ne smeta, poredala se oko svoga kapelnika. Na jednom prozoru divizijske zgrade pojavio se general, okružen kćerima; na trgu se gore-dolje šeće nadstojnik s gradskim sucem. Nekoliko malih Arapa, napol golih, igra se sa strane uz veliku buku. Samo dolje neki stari Židov dolazi potražiti zraku sunca koju je jučer ondje ostavio, te se čudi što je više ne nalazi... "Jedan, dva, tri, naprijed!" Glazba zasvira neku staru mazurku od Talexyja, koju su cijele prošle zime svirali ariston³ ispod mojih prozora. Ta mi je mazurka inače smetala, danas me je dirnula do suza.

Oh, kako su sretni glazbenici treće pukovnije! Zureći u note, opijeni ritmom i bubnjem, misle samo na svoj takt. Njihova duša, cijela duša utonula je u onaj komad papira, širok kao dlan – što podrhtava na kraju glazbala, umetnut između dviju metalnih pločica. "Jedan, dva, tri, naprijed!" U tome je čitav svijet za te čestite ljude; himne što ih sviraju

---

³ ariston – vrsta automatskog glazbala

nikad ih ne prožimaju čežnjom... No mene, na žalost, koji ne spadam među glazbenike, ispunja ta glazba bolom, te se udaljujem...

Gdje bih mogao dobro provesti ovo sivo nedjeljno poslijepodne? Gle! Sid'Omarov je dućan otvoren... Uđimo...

Iako ima dućan, Sid'Omar nije trgovac. On je princ koljenović, sin nekadašnjeg alžirskog deja,⁴ kojega su ubili janjičari... Poslije smrti svoga oca, sklonio se Sid'Omar u Milianu s majkom, koju je obožavao, te je ondje proveo nekoliko godina kao veliki filozof među svojim psima, sokolovima, konjima i ženama, u lijepoj, vrlo hladnoj palači, punoj naranča i vodoskoka. Zatim su došli Francuzi. Sid'Omar, isprva naš neprijatelj i saveznik Abd-el-Kadera, zavadio se napokon s emirom. Emir, da se osveti, uđe u Milianu dok Sid'Omar nije bilo, opljačka njegove palače, posiječe naranče, odvede njegove konje i žene, te mu daje zadaviti majku, stisnuvši joj grkljan poklopcem velikog sanduka... Gnjev Sid'Omarov bio je strašan: odmah stupi u francusku službu, te nismo imali tijekom cijele vojne protiv emira boljega i bjesnijega vojnika od njega. Poslije vojne vratio se Sid'Omar u Milianu, no još danas, kad se pred njim govori o Abd-el-Kaderu, sav probljedi, a oči mu se zažare.

Sid'Omar ima šezdeset godina. Unatoč starosti i tragovima od kozica, njegovo je lice ostalo lijepo: velike trepavice, ženski pogled, umilan osmijeh, pravo lice princa. Vojna ga je novčano uništila, te mu je od starog bogatstva ostao samo majur na ravnici Šelifa i kuća u Miliani, gdje živi na građanski, sa svoja tri sina koje sam odgaja. Glavari ga visoko cijene. Kad nastane kakva prepirka, uzimaju ga rado za suca i njegova se odluka smatra gotovo uvijek zakonom. Malo izlazi; svakog popodneva možete ga naći u dućanu kraj njegove kuće s izlazom na ulicu. Namještaj je skroman: vapnom obijeljeni zidovi uz koje se proteže drvena klupa, jastuci, dugačke lule, dvije pepeljare... Ovdje Sid'Omar prima stranke i kroji pravdu. Salamon u dućanu.

Danas, kao u nedjelju, dućan je dobro posjećen. Dvanaest poglavica smjestilo se u svojim burnusima⁵ po sjedalima. Svaki od njih ima kraj sebe veliku lulu i malu šalicu kave u stalku od filigranskog srebra. Ulazim, nitko se ne miče... Sa svoga mjesta pozdravlja me Sid'Omar najljubaznijim smiješkom, te me rukom poziva da sjednem do njega na žuti svileni jastuk; zatim me prstom na usnama upozorava da slušam.

Eto što se dogodilo. Kaid Beni-Zugzuga zavadio se zbog komada zemlje s nekim Židovom iz Miliane. Obje su se stranke sporazumjele, da svoju razmiricu predlože Sid'Omaru i da se podvrgnu njegovu sudu. Rasprava se trebala održati istoga dana, te su pozvani i svjedoci. Odjednom dolazi Židov, sam, bez svjedoka, te izjavljuje da će se radije podvrgnuti francuskomu sucu nego li Sid'Omaru... To se događa baš u trenutku kad sam došao. Židov – star, zemljane brade, u smeđem haljetku, s modrim čarapama i s baršunastom kapicom – diže nos prema nebu, moleći prevrće očima, ljubi Sid'Omarove papuče, ponizno naginje glavu, kleca i lomi rukama... Ne razumijem arapski, ali po kretnjama Židova i riječima: mirovni sudac, mirovni sudac, koje svaki čas ponavlja, pogađam o čemu je riječ:

---

⁴ dej – poglavar Alžira (17-19. st.) i Tunisa (16-18. st.) za vrijeme turskog suvereniteta nad tim zemljama

⁵ burnus – veliki vuneni plašt s kukuljicom koji nose Arapi

– Mi ne sumnjamo o Sid'Omaru, Sid'Omar je mudar, Sid'Omar je pravedan... No ipak bi gradski sudac bio bolji u našem sporu...

Slušaoci, zlovoljni, ostadoše mirni, kakvi su uvijek Arapi... Ispruživši se na svom jastuku, vlažna oka, s jantarnim čibukom u ustima, smiješi se Sid'Omar – taj bog ironije – slušajući Židova. Odjednom, Židova prekinu i zaustavi mu bujicu riječi snažni: "Caramba!" Jedan Španjolac, koji je došao kao Kaidov svjedok, pristupi Iškariotu, te mu u lice saspe bujicu psovki na svim jezicima. U njegovu se rječniku nalazio i jedan francuski izraz, koji je previše prost da bi se mogao ponoviti... Sid'Omarov sin, koji razumije francuski, porumeni od stida što mora takvu riječ čuti u prisutnosti svoga oca i iziđe. Ta je crta arapskoga odgoja vrlo značajna. Slušaoci ostaju nepomični; Sid'Omar još se smiješi. Židov je ustao i tetura, dršćući od straha kao trepetljika, te polazi prema izlazu, mucajući još češće ono svoje: mirovni sudac, mirovni sudac... Španjolac, sav bijesan, pođe za njim, uhvati ga na ulici i dva puta – pif! paf! – udari po licu... Iškariot pada na koljena, prekriži ruke... Španjolac se malo postidjen, vraća u dućan... Čim se vratio, Židov se digne i baci podmukli pogled na mnoštvo, što ga okružuje. Bilo je tu ljudi svakog soja, Maltežana, Mahonaca, crnaca, Arapa, a svi puni, mržnje prema Židovima i radosni što je jedan dobio batine...? Iškariot je daskom oklijevao, a zatim uhvati jednog Arapina za kraj burnusa.

– Ti si ga vidio, Ahmede, ti si ga vidio... Ti si bio ovdje... Kršćanin me je udario... Ti ćeš biti svjedok... Dobro... dobro... ti ćeš biti svjedok.

Arapin oslobodi svoj burnus i odgurne Židova... On ništa ne zna, ništa nije vidio: baš u tom trenutku gledao je na drugu stranu...

– Ali ti, Kadur, ti si ga vidio... Ti si vidio kršćanina kako me tuče... – više nesretni Iškariot velikom crncu koji je upravo gubio sočnu smokvu.

Crnac pljune u znak prijezira i ode – on nije ništa vidio... A ni onaj mali Maltežanin, kojemu se zjurado žare oči poput ugljena ispod kapice, nije također ništa vidio. A ništa nije vidjela ni ona Mahonka crvenkaste puti, koja se smijući brzo udaljila, noseći na glavi košaricu jabuka...

Židov može vikati, moliti, preklinjati... Nigdje ni jednog svjedoka, nitko ništa nije vidio... Srećom, u tom trenutku ulicom prolaze dva pripadnika njegove vjere, pognute glave, šuljajući se uza zid. Židov poviče:

– Brzo, brzo, braćo! Brzo k odvjetniku! Brzo k mirovnom sucu...! Vi ste ga zacijelo vidjeli... Vi ste vidjeli kako tuče starca!

Kako da nisu vidjeli...! Oni sve vide!

... Veliko uzbuđenje u Sid'Omarovu dućanu. Kavanar puni šalice, pali lule. Svi razgovaraju i smiju se, pokazujući lijepe zube. Ta nije li to veselo kad netko izmlati Židova...! Usred smijeha i dima tiho izlazim, poželim proći židovskom četvrti da vidim kako su u Izraelu shvatili sramotu nanесenu njihovu bratu.

– Dođite, gospodine, danas na večeru! – dovikuje mi dobri Sid'Omar.

Sa zahvalom prihvaćam poziv. I eto me van.

U židovskoj četvrti sve je na nogama. Vijest se već posvuda pronijela. Dućančići su prazni. Tkalci, krojači, sedlari – cijeli je Izrael na ulici... Muškarci – pod baršunastom kapom, u modrim vunenim čarapama – uzbuđeno razgovaraju u skupinama... Žene, blijede, podbule, ukočene kao drveni idoli u haljinama sa zlatnim vezom na prsima, te crnim vrpcama oko lica, idu od skupine do skupine jaučući... Kad sam došao, svjetina se uzgibala. Sve se užurbalo... Sa svojim svjedocima, prolazi Židov – junak događaja između dvoreda kapica, slušajući opomene:

– Osveti se, brate! Osveti nas, osveti narod židovski! Ne boj se ništa, na tvojoj je strani zakon.

Gadan patuljak, koji zaudara smolom i starom kožom, približava se teško uzdišući:

– Vidiš li – reče mi – kako se postupa s nama, jadnim Židovima? To je starac! Pogledaj ga! Gotovo ga ubiše!

Ubogi Iškariot izgleda uistinu više mrtav nego živ. Prolazi pokraj mene ugasla pogleda i s izrazom očaja na licu, više se vukući nego hodajući... Mogla bi ga izliječiti samo velika odšteta. Ne vode ga k liječniku, nego k odvjetniku.

* * *

U Alžiru ima odvjetnika gotovo koliko i skakavaca. Zanat je, čini se, unosan. Svakako je prednost što se može obavljati bez ikakvih ispita i bez ikakve prakse. Kako se u Parizu postaje književnikom, tako se u Alžiru postaje odvjetnikom. Dovoljno je malo poznavati francuski, španjolski i arapski jezik, imati uvijek zakon u rukama i za svaku stvar potreban temperament.

Zadaće tih odvjetnika vrlo su različite: oni su i branitelji i tužitelji, posrednici, stručnjaci, tumači, voditelji knjiga, komisionari, javni pisari, ukratko, ono što su seoski mešetari i nadripisari. U samoj Miliani ima ih čak dvanaest. Uglavnom, da izbjegnu troškove poslovnice, primaju ta gospoda klijente u kavani na trgu i daju im savjete uz rasu apsinta⁶ i rakije, no nikad besplatno.

I sad se časni Iškariot, sa svojim svjedocima zaputio prema kavani na glavnomu trgu. Nećemo ih slijediti!

* * *

Na odlasku iz židovske četvrti prošao sam pokraj arapskog ureda. Svojom vanjštinom, krovom od škrljevca i francuskom zastavom, što iznad njega leprša, nalik je na općinsko poglavarstvo. Poznajem tumača, uđimo popušit ću s njim cigaretu. Pušeci cigarete valjda će mi nekako proći ovo popodne bez sunca.

Dvorište ispred ureda puno je zapuštenih Arapa. Ima ih barem pedesetak, stoje uza zid u svojim burnusima. U tom beduinskom predsoblju, iako pod vedrim nebom, – snažno zaudara ljudska koža. Prolazim brzo... U uredu tumač u razgovoru s dvojicom visokih brbljavaca, sasvim golih ispod svog dugog masnog pokrivača. Živahno razgovaraju o nekoj ukradenoj krunici. Sjedam na rogožinu u kutu i gledam... Tumač je u lijepoj odori, a kako ta odora pristoji tumaču u Miliani! Kao da je stvorena za njega! Odora je plavetna kao nebo, s crnim obrubom i zlatnim dugmetima koja se svijetle. Tumač je plavokos, crven, kovrčaste kose; krasan modri husar, pun fantazije i vedrine, pomalo brbljiv – ta govori toliko jezika! – pomalo sumnjičav, – upoznao je Renana na orijentalnoj školi! Veliki ljubitelj sporta, koji se jednako dobro osjeća i pod arapskim šatorom i na večernjim priredbama nadstojnikove supruge, te koji umije bolje od ikoga plesati mazurku i pripremati arapski couss-couss. Pravi Parižanin, u punom smislu riječi! I zato ne iznenađuje

---

⁶ apsint – alkoholno piće od pelina i anisa

što žene luduju za njim. Među kicošima ima samo jednog suparnika – stražmeštra arapskog ureda. Taj vam je – sa svojom tunikom od fine tkanine i dokoljenicama sa sedefnim pucetima – očaj i zavist cijelog garnizona. Kako je dodijeljen arapskom uredu, oslobođen je svih napora vojničke službe, te se može u svako doba dana u bijelim rukavicama, svježe nakovrčan, s velikim knjigama pod rukom, pokazivati na ulici. Svi mu se dive i boje ga se. On je autoritet.

No priča o ukradenoj krunici očito će potrajati. Laku noć! Ne čekam kraj. Odlazim.

U predsoblju uzbuđenost. Gomila se okupila oko nekog visokog, blijedog, ponosnog urođenika u crnom burnusu. Taj se čovjek prije osam dana upustio u Zakaru u borbu s panterom. Pantera je mrtva, no čovjek je izgubio pol ruke. Svake večeri i jutro dolazi u arapski ured da mu povežu ruku i svaki ga put zaustavljaju u dvorištu i mole da im ispriča svoj doživljaj. On lagano govori, lijepim, jakim glasom. S vremena na vrijeme odgrće svoj burnus i pokazuje lijevu ruku, s krvavim tragovima, privezanu uz prsa.

* * *

Tek što sam izišao na ulicu, podiže se oluja. Kiša, grmljavina, bljesak, vjetar... Brzo, bjež'mo! Slučaj me namjeri na neka vrata, i eto me usred skupine Cigana, skupljenih pod svodom nekog maurskog dvorišta. Dvorište pripada milianskoj džamiji, a služi kao sklonište muslimanskim skitnicama, prosićima, zbog čega se naziva dvorištem siromaha.

Veliki, mršavi psi, svi puni gamadi, njuškaju oko mene strašna pogleda. Naslonivši se na stup galerije, nastojim, se što bolje držati i, šuteći, gledam kišu kako pada po šarenom kamenom dvorištu. Cigani leže u skupinama na zemlji. Pokraj mene neka mlada žena, gotovo lijepa, razotkrivena vrata i prsa, s velikim željeznim narukvicama na rukama i nogama; pjeva neku čudnu pjesmu, koja se sastoji samo od tri tužna nosna tona. Pjevajući, doji sitno dijete, sasvim golo i brončane puti, a slobodnom rukom mlati u kamenom mužaru ječam. Kiša, što je jaki vjetar donosi, moći noge doji i tijelo dojenčeta. Ciganka za to ne mari, već dalje pjeva svoju pjesmu, mlati ječam i doji.

Oluja popušta. Brzo ostavljam to čudno dvorište i odlazim na večeru k Sid'Omaru; već je vrijeme... Prolazeći preko trga, susrećem opet onog starog Židova. Podupirući se o odvjetnika, vuče se trgom, svjedoci ga veselo slijede... Sva lica sjaje. Odvjetnik je preuzeo stvar: zatražit će od suda dvije tisuće franaka odštete.

* * *

Kod Sid'Omara brižno pripravljena večera. Blagovaonica gleda na elegantno maursko dvorište, gdje se igraju dva-tri vodoskoka... Izvršna turska večera, mogao bih je preporučiti i samomu barunu Brisseu. Među ostalim jelima kokoš s bademom, couss-couss od vanilije, meso kornjače – teže probavljivo, ali vrlo ukusno – medeni kolačići, koje nazivaju "kadijinom poslasticom". Od pića samo šampanjac. Unatoč muslimanskom zakonu, posrkne ga i Sid'Omar kad sluga okrenu leđa. Poslije večere odlazimo u domaćinovu sobu, gdje nas poslužuju poslasticama, lulama i kavom. Soba je vrlo jednostavno uređena: divan, nekoliko sagova, u pozadini krevet na vrlo visokim nogama, na kojemu leže crveni svileni jastuci izvezani zlatom. Na zidu visi stara turska slika koja prikazuje junačka djela izvjesnoga admirala Hamadija. Čini se da turski slikari upotrebljavaju za istu sliku

samo jednu boju; na ovoj prevladava zelena. More, nebo, brodovi, čak i admiral Hamadi – sve je zeleno, ali kako zeleno!

Arapski običaj zahtijeva, da se ne ostaje dugo. Pošto sam popio kavu i ispušio lulu, zaželjeh svomu domaćinu laku noć, te ga ostavih sama s njegovim ženama.

* * *

Gdje ću završiti ovu večer? Još je prerano da pođem na počinak, spahijine trube još nisu navijestile počinak, a osim toga, fantastične plesove plešu mi pred očima Sid'Omarovi zlatni jastučići, te mi ne bi dopustili, da usnem. Preda mnom je kazalište, uđimo na trenutak!

To je nekadašnje skladište stočne hrane, koje je nekako pretvoreno u kazalište. Velike uljenice, koje se između činova nalijevaju uljem, zamjenjuju svijećnjake. U parteru se stoji, a u orkestru su klupe. No galerije imaju slamnate stolce... Oko gledališta vodi dug, mračan, nepopločen hodnik... Čovjek bi pomislio, da je na ulici, nema nikakve razlike... Kad sam ušao, predstava je već počela. Na moje veliko iznenađenje, glumci nisu loši, barem muškarci, u njihovoj igri ima poleta, života... To su gotovo sami amateri, vojnici treće pukovnije; pukovnija se njima ponosi, te ih dolazi svake večeri nagraditi pljeskom.

Što se glumica tiče, ah..., takve vidamo na malim provincijskim pozornicama – s pretjeranim, napetim i neprirodnim patosom. Ipak mi dvije od njih udaraju u oči; dvije sasvim mlade Židovke iz Miliane, koje u ovom kazalištu debitiraju... Roditelji su u dvorani i radosni su. Uvjereni su da će im kćeri na tom polju zaslužiti na tisuće dura. Legenda Rahele, Židovke, milijunašice i glumice raširila se već i među orijentalnim Židovima.

Nema ništa smješnije i dirljivije od tih dviju malih Židovki na pozornici. Previše namazane i napudrane, u izrezanim haljinama i ukočena držanja, stišću se u kutu pozornice. Hladno im je, a i stide se. S vremena na vrijeme izmucaju po koju rečenicu koju ne razumiju, i dok govore, njihove velike židovske oči bojažljivo gledaju u dvoranu.

* * *

Izlazim iz kazališta... Iz mraka, koji me okružuje, začujem na uglu trga krikove... Nesumnjivo, nekoliko je Maltežana povuklo noževe...

Vraćam se u svratište, lagano, uz utvrde. Divni miris naranača i tuja;⁷ zrak je blag, nebo gotovo vedro... Ondje dolje, na kraju puta, diže se utvara od zidine, ostaci nekog starog hrama. Ta je zidina posvećena: svaki dan arapske žene vješaju na nju zavjetne darove, krpe od razne odjeće, duge crvene uvojke svezane srebrnom niti i suknje burnusa... Sve to vijori na tananoj mjesečini na blagom noćnom povjetarcu...

---

⁷ tuja – biljka iz porodice četinarara

Skakavci

Još jedna uspomena iz Alžira, a onda ćemo se vratiti mlin... One noći kad sam stigao u majur Sahel, nisam mogao spavati. Novo mjesto, uzbuđen od puta, zavijanje čagljeva zatim strašna, porazna žega, potpuna zapara, kao da rojevi komaraca ne propuštaju ni daška zraka... Kad sam otvorio prozor, lagana ljetna magla, optočena crnim i ružičastim resama, lebdjela je u zraku, kao oblak dima od baruta na bojištu. Ni jedan se list nije micao i svi oni krasni vrtovi što sam ih vidio, oni vinogradi razasuti po obroncima, obasjanima suncem, koje daje vinu sladoš, oni voćnjaci, zaštićeni od vjetra u sjenovitom pristranku, one naranče, mandarine u dugim sitnim nizovima, sve to sačuvalo je sjetu, nepomičnost lišća pred oluju. I banane, te one velike, nježno zelene trske, s kojima se uvijek poigrava povjetarac, zaplićući im nježna i lagana vlakanca, mirne su i uspravne poput pravilnih perjanica.

Časak sam zastao da pogledam te čudesne nasade – na okupu je sve drveće svijeta; svako u svoje doba donosi cvijeće i plodove, određene za progonstvo. Između njiva i plutača blistao se potočić, koji je ovog zagušljivog sparnog jutra bio oku prava blagodat. Diveći se bujnosti i ljepoti tih nasada, onom lijepom majuru s maurskim arkadama i od svjetla sasvim bijelim terasama, unaokolo sa stajama i kolnicama, uokolo pomislih na vrijeme prije dvadeset godina, kad su ti čestiti ljudi došli da se nastane u dolini Sahela, te našli samo ružnu daščaru kolonista, neobrađenu zemlju punu zakržljalih, patuljastih palmi i trstike. Sve je trebalo stvoriti, podići. Svaki čas događale su se urote Arapa. Trebalo je ostavljati plug i laćati se oružja. Zatim bolesti, upale očiju, groznice, loše žetve, neiskusstvo, borba s ograničenom upravom... Koliko li je tu bilo posla, koliko napora, koliko je trebalo pažnje!

Unatoč tomu što su zla vremena prebrodili i skupo stekli imutak, još su i sada oboje, muž i žena, u majuru uvijek prvi na nogama. Rano ujutro čuo bih kako hodaju velikom kuhinjom u prizemlju, nadziru kuhanje kave za radnike. Zatim bi se oglasilo zvono i začas evo radnika na cesti. Vinogradari iz Burgonje, ostarjeli Kabili sa crvenom kapom na glavi, bosonogi mahonski težaci, Maltežani, Talijani, šarolika međunarodna skupina kojom se teško upravlja... Svakomu od njih odredio je gazda, kratko i pomalo oštro, posao. Kad je završio, podigne glavu, pogleda nemirno prema nebu i opazivši me na prozoru, reče:

– Loše vrijeme za posao, bit će južnoga vjetra.

I doista, kako se sunce dizalo, nadirali su s juga vrući, sparni zamasi vjetra, baš kao iz peći kad se otvaraju vrata. Nisi znao kamo ćeš i što ćeš. Tako je proteklo cijelo jutro. Doručkovali smo na hasurama galerije, nismo imali smjelosti govoriti, niti se micati. Psi su se umorno protezali, izvaljeni po pločniku, tražeći svježine. Doručak nas malo okrijepi. Bio je obilan i poseban: šarani, pastrve, vepar, jež, maslac iz Staelija, vino iz Crescie, jabuke, banane, prava mješavina jela koja je posve nalikovala na prirodu što nas je okružila.

vala... Upravo smo htjeli ustati od stola, kad odjednom kroz staklena vrata, koja smo za-
tvorili da se zaštitimo od ubitačne omare vrta, dopru povici:

– Skakavci! Skakavci!

Moj domaćin problijedi kao čovjek kojemu se naviješta velika nesreća i mi brzo iziđos-
mo. Deset časaka trajalo je u kući, koja je dosad bila tako mirna, uzbuđeno koračanje i
vika nerazumljivih glasova, omamljenih i prenutih iza sna. Iz sjene hodnika, gdje su po-
zaspali, sluge istrčашe van, udarajući štapovima, metlama, grabljima, mlatilima, željez-
nim poklopcima, bakrenim posudama, te svim metalnim što im je dospjelo pod ruku.
Pastiri zatrubiše u svoje rogove, drugi se oboružahu lovačkim rogovima i sirenama bro-
dova, praveći strašnu glazbu, koju su još zaglušili povici: "ju! ju! ju!" arapskih žena, što
su dotrčale iz susjednoga dvora. Čini se da je često strašna buka, od koje se nadaleko po-
trese sav zrak, dovoljna da preplaši skakavce i da spriječi njihovu najezdu.

No gdje su uopće bili te strašni kukci? Na nebu, koje je titralo od žege, nisam opazio ništa,
samo malen oblak bakrene boje koji se, gust kao oblak tuče, uzdigao s nebosklona i
primicao s bukom što je diže oluja u gustoj šumi. Bili su to skakavci. Kao srašteni sa svo-
jim suhim, razapetim krilima, približavali su se u gustoj skupini i unatoč našoj buci, unatoč
svim upinjanjima, oblak se sve više približavao i njegova se golema sjena spuštala na
ravnicu. Duskora nam je bio ravno iznad glave i sad se razaznavalo kako krajevi oblaka
poprimaju uglasti oblik. Poput prvih teških kapi kiše, počele su padati neke jasno vidljive
crvenkaste životinjice, a zatim se rasplinuo cijeli oblak i suha, živa tuča spusti se šuš-
teći na nas. Dokle god je pogled sezao, vrtovi i polja začas su bili prekriveni strašnim,
poput prsta dugim životinjama.

Sad je počelo ubijanje; strašni šum, pucketanje zdrobljenih životinja koje je nalik na mla-
ćenje slame. Branama, plugovima, sjekirama, rovalo se živo tlo i što su ih više ubijali, vi-
še ih je nicalo. Isprepletenih gornjih nogu, puzali su u brojnim slojevima, gornji su očajno
skakali, i na nosove konjima, upregnutima u taj osobiti posao. Majurski, kao i psi iz arap-
skog sela, bježali su po poljima i valjajući se, gnječili ih upravo bijesno. U taj čas prispiju
u pomoć nesretnim naseljenicima dvije satnije Turaka s trubačem na čelu i sad se promi-
jeni slika pokolja.

Umjesto da ih gnječe, vojnici su ih palili, sipajući u dugim prugama puščani prah.

Umoran od ubijanja, prezasićen trulim zadahom, vratih se u kuću. U unutrašnjosti maju-
ra bilo ih je gotovo isto toliko, koliko i vani. Zavukoše se kroz otvore vrata, prozora i
kroz dimnjake. Vukli su se po zidovima, po sasvim oglodanim zavjesama, padali, letjeli,
uspinjali se bijelim zidovima na kojima su se svojom velikom sjenom činili dvostruko
ružnijim. A svugdje onaj strašni zadah. Za večere valjalo se odreći vode jer su sve cister-
ne, ribnjaci, bunari, bačve bili kužni. Navečer sam u svojoj spavaćoj sobi, gdje su ih na
stotine poubijali, morao opet pod namještajem slušati šuštanje i puzanje, šum krila koji
nalikuje na pucketanje mahuna za velike vrućine. One noći nisam ni oka sklopio, a i svi
ukućani ostadoše budni. Po ravnici su se još razlijevali plamenčići. Turci su još uvijek
ubijali skakavce.

Sutradan, kad sam po običaju otvorio prozor, skakavci su već bili otišli, ali kakvu su pus-
toš za sobom ostavili! Nigdje ni jednog cvijeta, ni jedne vlati trave; sve izjedeno, pocrnje-
lo; banane, marelice, šljive i mandarine razlikovale su se još samo po obliku opustošenih
grana, bez čara, bez lepršava lista što daje drvetu život. Svi su čistili cisterne i zdence.
Radnici su svugdje prekapali zemlju da ubiju jaja što su ih skakavci ostavili. Svaka gruda
zemlje bila je preokrenuta i brižno zdrobljena. I srce ti se stiskalo gledajući na tisuće bije-
lih, sočnih klica što su izvirivale između gruda plodne zemlje...

Elikzir časnog oca Gauchera

– Kušajte ovo, susjede, pa ćete mi reći kako vam se sviđa.

I kap po kap, s najvećom pažnjom kao draguljar koji broji bisere, natoči mi župnik iz Gravesona dva prsta nekog zelenog, zlaćanog likera, koji grije, svjetluca, blista – nešto izvrsno... milina mi od njega u želucu.

– To je eliksir oca Gauchera, radost i zdravlje naše Provanse, – reče mi taj čestiti čovjek sav ponosan. – Taj se liker pravi u samostanu premontrejaca, dvije milje od vašega mlina... Bolji je od svih šartreza na svijetu, zar ne? A kad biste znali kako je zanimljiva povijest tog eliksira! Slušajte samo...

I tako mi, sasvim prostodušno, bezazleno, u blagovaonici župnog dvora, tako čistoj i mirnoj, sa svojim malim slikama, što su prikazivale Kristove muke, sa naškrobljenim svijetlim zavjesama, župnik počeo pripovijedati priču pomalo skeptičnu i ne baš bogobojaznu, nešto nalik na pripovijest Erasma ili d'Assoucyja.

* * *

Prije dvadeset godina zapadoše premontrejci, ili bijeli fratri, kako ih u Provansi zovu, u veliku bijedu. Da ste tada vidjeli njihov samostan, sažalili biste se!

Veliki zid, toranj sv. Pacomea bili su u ruševinama. Oko samostana, koji je bio obrastao korovom, stupovi napukli, a kameni sveci rušili se u svojim udubinama. Nijednog čitavog okna, nijednih vrata. Po dvorištu, kapelici puhao je vjetar s Rhone kao u Camargu, gasio svijeće, lomio olovne šipke na prozorima i izbacivao vodu iz škropionica. No u najžalosnijem stanju bio je samostanski zvonik, šutljiv kao prazan golubinjak. Kako nisu imali novca da kupe zvono, časni su oci bili prisiljeni zvoniti na pozdravljenje drvenim klepetaljkama od bademova drveta...!

Siromašni bijeli fratri! Kao da ih sad gledam kako u procesiji na Tijelovo idu u svojim okrpanim mantijama, blijedi, mršavi, jer su se hranili samo tikvama i lubenicama, a za njima monsinjor opat pognute glave, stideći se što nosi štap s kojega je otpala pozlata i bijelu vunenu mitru, koju su već moljci rastočili. Pobožne žene plakale su od tuge, a debeli stjegonoše smijali su se tiho među sobom, pokazujući siromašne redovnike:

– Čvorci su mršavi kad lete u jatu!

Nesretni bijeli fratri i sami su se počeli pitati, ne bi li bilo bolje da se raziđu po svijetu i da svatko za sebe potraži kruha.

No jednoga dana, kad su o tom teškom pitanju raspravljali u samostanskom vijeću, najviše glavaru kako brat Gaucher moli da ga saslušaju... Valja vam znati da je brat Gaucher bio samostanski govedar, što znači da je provodio dane među arkadama samostana, tjerajući pred sobom dvije mršave krave koje su grickale travu između kamenih ploča. Do dvanaeste godine živio je kod jedne lude starice iz Bauxa, koju su zvali tetka Begon, a zatim među redovnicima, ali jadni govedar naučio je samo pasti svoju stoku i moliti svoj Pater noster,⁸ i to na provansalskom jeziku jer je bio tvrde glave i duha tupa kao nož od olova. Inače gorljiv kršćanin, iako malo zanesenjak, dobro se osjećao pod mantijom i trapio se u čvrstom uvjerenju i još čvršćim rukama!...

Kad je stupio u vijećnicu, priprost i neotesan, pozdravljajući nazočne nogom unatrag, glavar, kanonici, rizničar, svi su se nasmijali. Takav dojam činilo je to, gdje god bi se pojavilo prosijedo lice s kozjom bradom i usplahirenim pogledom, no brata Gauchera to nije nimalo zbunilo.

– Prečasni oci – reče on dobroćudno, vrteći svoju krunicu od maslinovih koštica – pravo se kaže da prazne bačve najljepše pjevaju. Udarajući po svojoj jednoj glavi, koja je već sasvim prazna, mislim da sam našao način da se svi izvučemo iz nevolje.

Evo kako! Vi se zacijelo sjećate tetke Begon, one čestite žene koja se brinula za mene kad sam bio malen. (Neka se Bog smiluje duši stare vještice! Pjevala je vrlo nepristojne pjesme kad bi se napila.) Reći ću vam, prečasni oci, da je tetka Begon za svoga života poznavala planinske trave jednako, a možda još i bolje nego kakav stari korzikanski kos. I tako je ona potkraj života napravila jedan eliksir miješajući pet-šest vrsta trava, koje smo zajedno brali po Malim Alpama. Prošlo je otad mnogo godina, no mislim da bih, uz pomoć svetog Augustina i s dopuštenjem našeg prečasnog priora, mogao – ako se potrudim – otkriti sastav tog tajanstvenog napitka. Poslije toga preostalo bi nam samo da ga ulijemo u boce i malo skuplje prodajemo, što bi omogućilo samostanu da se lako obogati, kako su to učinila naša braća trapisti i kartuzijanci...

Nije stigao dovršiti, a prior ustane i zagrlji ga. Kanonici mu pružiše ruku. Rizničar, dirnut više nego ostali, poljubi mu s poštovanjem otrcani rub kukuljice... Zatim se vrate na svoje mjesto da se posavjetuju i još na istoj sjednici odluče, da brigu o kravama preuzme brat Trazibul, kako bi se brat Gaucher mogao sasvim posvetiti spravljanju svoga eliksira.

Kako je dobri brat uspio pronaći recept tetke Begon? Koliko se mučio, koliko je neprosparanih noći proveo – to priča ne govori. Sigurno je samo to, da je za šest mjeseci eliksir bijelih fratara bio već vrlo poznat. U cijelom okružju, u cijelom kotaru Arlesu nije bilo majura, kuće, gdje se u smočnici među bocama kuhanoga vina i staklenkama maslina ne bi našla i mala boca od pečene zemlje, zapečaćena provansalskim grbom, sa srebrnom naljepnicom, na kojoj je bio naslikan redovnik blažena lica. I premontrejski se samostan s pomoću eliksira vrlo brzo obogatio. Kula sv. Pacomea obnovljena je. Opat je dobio novu mitru, crkva lijepe šarene prozore, a u vitkom izrezbarenom zvoniku stvori se jednog uskrsnog jutra mnoštvo malih i velikih zvona, koja su u sav glas zvonila i brujala. A brat Gaucher, taj ubogi brat koji je svojom neotesanošću zabavljao i nagonio u smijeh cijeli samostan, zauvijek je iščeznuo iz samostana. Sad su ga svi znali samo kao prečasnog oca Gauchera, čovjeka mudra i vrlo učena, koji je živio potpuno odvojen od brojnih samostanskih poslova i koji se svaki dan zatvarao u svoju pecaru,⁹ dok je trideset redovnika po

---

⁸ Oče naš (lat.)

⁹ pecara - zgrada u kojoj se dobiva alkoholno piće, peče rakija

planini tražilo za njega mirisave trave... Ta pecara, u koju nije imao nitko, pa ni sam prior pristupa, bila je stara napuštena kapelica na kraju kanoničkog vrta. Prostodušni fratri zamišljali su je kao nešto tajanstveno i pogibeljno i kad bi se slučajno koji fratar, odvažan i radoznao, popeo po lozi što je puzala uza zid do rozete iznad portala, brzo, bi se i spustio, preplašen onim što je vidio: oca Gauchera s bradom čarobnjaka kako se sa spravom za mjerenje tekućina u ruci naginje iznad štednjaka. Oko starca bijahu posvuda ružičasti zemljani vrčevi, retorte, staklene cijevi i kotlići, čitava gomila neobičnih predmeta, koji su tajanstveno i sablasno svjetlucali u žaru peći.

Navečer, kad bi odzvonilo pozdravljenje, otvorila bi se vrata nepristupačne komore i prečasn bi otac odlazio u crkvu na večernju. Trebalo je vidjeti kako su ga dočekivali kad bi prolazio kroz samostan! Braća su, dok je prolazio, stajala u dvoredu i šaputala:

– Tiho...! Samo on zna tajnu...!

Rizničar je išao za njim i pognute glave s njim govorio. Uz ove počasti otac je, brišući znoj, prolazio sa širokom kukuljicom na leđima kao aureolom, gledajući sa zadovoljstvom oko sebe velika dvorišta zasađena narančama, modre krovove na kojima su se nove vjetrenice vrtjele na vjetru, a u samostanskom trijemu, koji se sjajio od čistoće – između vitkih i cvijećem ukrašenih stupova – kanonike u novoj odjeći, kako prolaze dva po dva zadovoljna lica.

– Sve to duguju meni! – pomislio bi časni otac i svaki bi se put napunio ponosom.

Zato je, siromah, bio teško kažnjen. Odmah ćete vidjeti...

* * *

Zamislite, jedne je večeri za službe Božje, došao u crkvu neobično uzbuđen: crven, zjapuren s nakrivljenom kukuljicom i tako zbunjen da je, uzimajući svetu vodu, zamočio ruku do lakta. U početku se mislilo da se stidi što je zakasnio, ali kad se počeo klanjati pred orguljama i propovjedaonicom, mjesto pred glavnim oltarom, kad je poput oluje prohujao crkvom i nekoliko časaka lutao po koru tražeći svoju stolicu i kad se, zauzevši mjesto, počeo blaženo smješkati, lijevo-desno – žagor čuđenja začu se u sve tri lađe. Od jednog do drugog molitvenika širio se šapat:

– Što je našem ocu Gaucheru...? Što je našem ocu Gaucheru?

Prior je dvaput udario svojim štapom po kamenu tlu da opomene na mir... Tamo u dnu kora pjevali su se neprestano psalmi, ali odgovori su zapeli...

Odjednom, usred "Ave verum",¹⁰ moj se otac Gaucher sruši sa stolice i snažnim glasom zapjeva:

"U Parizu jedan bijeli otac, tra-la-la, tra-la-la..."

Opće zaprepaštenje. Svi skočiše. Čuli su se povici:

– Odvedite ga... nečastivi je u njemu!

Kanonici se križaju. Priorov štap lupa... Ali otac Gaucher ništa ne vidi i ne čuje, te ga dva snažna redovnika moraju kroz mala vrata u koru iznijeti van, i to silom, jer se branio kao pomaman i još jače vikao: tra-la-la, tra-la-la...

---

¹⁰ Zdravo, istinski (lat.)

* * *

Sutradan u zoru nesretnik je klečao u priorovoj ćeliji, te se, plačući gorko, ispovijedao:

– Elikzir, monsinjor, eliksir me prevario – govorio je udarajući se u prsa.

Videći ga ovako tužna i puna pokore, bio je i sam prior dirnut.

– Dobro, dobro, oče Gaucher, smirite se, sve će to proći kao rosa na suncu... Na posljeku, buka i nije tako velika, kako vi mislite. Samo ona je pjesmica malo... hm! hm!... No, nadam se, da je iskušenci nisu čuli... A sada, da čujemo kako vam se to dogodilo... Kad ste kušali eliksir, zar ne? Sigurno ste malo više zahvatili... Da, da, razumijem... Tako je prošao i brat Schwartz koji je pronašao barut: bili ste žrtva svoga pronalaska... No recite mi, dobri prijatelju, je li potrebno da na sebi kušate taj strašni eliksir?

– Na žalost, jest, monsinjor... mjerilo mi doduše pokazuje snagu i stupanj alkohola, ali što se tiče okusa, mogu se osloniti samo na svoj jezik...

– Izvrsno... Ali poslušajte što ću vam reći... Kad ovako kušate eliksir, recite prija li vam? Nalazite li zadovoljstvo u njemu?

– Na žalost, da, monsinjor – prizna nesretni otac, porumenjevši – Već dvije večeri osjećam kako je sladak i mirisav...! Zacijelo mi je vrag donio ovu nesreću... No ja sam odlučio – odsad ću upotrebljavati samo mjerilo makar liker i ne bio tako ukusan i tako dobar...

– To nipošto – prekine ga živahno prior. – Ne smijemo razočarati kupce... Sad kad znate o čemu je riječ, ostaje vam da budete oprezni... Da vidimo, koliko vam je potrebno likera da biste mogli dati dobru ocjenu? Petnaest dvadeset kapi...? Recimo dvadeset... Vrag bi morao biti osobito lukav da vas prevari s dvadeset kapi... Uostalom, da ne bude neprilika, ja vas oslobađam da dolazite u crkvu. Večernju možete moliti u svojoj pecari... A sad pođite s mirom, prečasn, i... posebno pazite dobro da brojite kapi!

No ubogi je prečasn uzalud brojio kapi... vrag ga nije više puštao...

Iz pecare su dopirale čudnovate molitve!

* * *

Danju je sve još bilo dobro. Časni je otac bio pribran; ložio je svoje peći, čistio retorte i brižno slagao svoje trave, sivkaste, fine kao čipka, provansalske trave, opaljene od sunca i jaka mirisa... No navečer, kad su trave bile dobro natopljene i eliksir se hladio u velikim posudama od crvenoga bakra, počinjale su iznova njegove muke.

– ... Sedamnaest...! osamnaest... devetnaest... dvadeset...!

Kapi su padale iz staklene cijevi u vrč. Ovih dvadeset popio je prečasn otac na iskap, gotovo bez uživanja; tek je dvadeset i prva izazivala slast. Ah, ta dvadeset i prva kapljica! A tada, da bi odolio iskušenju, odlazio je u najdalji kut svoje radionice i na koljenima molio. Ali iz još vrućeg likera dizala se fina mirisava para, koja se širila oko njega i, htio – ne htio, mamila ga k posudama. Elikzir je bio divne zlatnozelenkaste boje... On ga je s raširenim nozdrvama miješao polako zlatnom cjevčicom, a u onim sitnim... blistavim iskricama, koje su plivale po tekućini, činilo mu se da vidi oči tetke Begon kako mu se smješkuju i namiguju:

– Hajde! Još jednu kap!

I kap po kap, nesretnik je do vrha napunio cijeli svoj vrč. Zatim bi klonuo, nesposoban za bilo kakav otpor, u veliki naslonjač, udobno se uvalio, upola otvorenih očiju i sladeći svoj grijeh, u sitnim gutljajima savjest mu je šaputala:

– Bacam se u pakao..., u pakao...

No najstrašnije je bilo to što mu je eliksir, nekom neznanom čarolijom, dozivao u sjećanje sve nepristojne pjesme tetke Begon: "Tri se mlade složile da pozovu goste..." ili: "Pastirica mala pošla sama u šumu..." i onu već poznatu pjesmu o bijelim očima: "Tra-la-la, tra-la-la".

Zamislite kako bi se sutradan osjećao, kad bi mu fratri iz susjednih ćelija zlobno dobacivali:

– Ej, oče Gaucher, neki cvrčci u glavi nisu vam dali sinoć mira kad ste legli!

A onda suze, očaj, post, ispaštanje i šibanje, ali sve se to pokazalo nemoćnim pred demonom eliksira, koji je svake večeri u isto doba ulazio u nesretnog redovnika.

* * *

A narudžbe za napitak padale su, kao kiša – pravi blagoslov s neba. Stizale su iz Nîmesa, Aixa, Avignona, Marseillea... Samostan se sve više pretvarao u tvornicu; jedni su fratri zamatali boce, drugi lijepili naljepnice treći obavljali pisarske poslove, neki se brinuli za utovar... Zbog toga se katkad nije zvonilo za službu božju, ali, budite sigurni, siromasi nisu ostali kratkih rukava.

Jednog lijepog nedjeljnog jutra, dok je rizničar čitao pred cijelim zborom godišnje izvješće, a dobri ga kanonici slušali blistavih očiju i s osmijehom na ustima, odjednom upade časni otac Gaucher vičući:

– Svršeno je... ja vam ga više ne pravim... Vratite mi moje krave!

– Što je bilo, oče Gaucher? – zapita prior, koji je naslućivao o čemu je riječ.

– Evo što je, monsinjor...! Ja spremam sebi lijepu vječnost u ognju i među vilama... Ja pijem, pijem kao kakva ništarija...

– Zar vam nisam rekao da brojite kapi?

– Ah, lako je reći, da brojim kapi! Sad bi već valjalo brojiti pehare... Da, prečasná gospodo, tako sam daleko dospio. Tri boce svake večeri... I sami znate da tako dalje ne može... Zato odredite nekoga drugog da vam pravi eliksir... Neka me Bog kazni ako ga se ja dotaknem!

Sad se fratri više nisu smijali.

– Ali, nesretniče, vi ćete nas uništiti! – poviče rizničar, mašući svojom knjižurinom.

– Zar biste radije da odem u pakao?

Sad ustane prior.

– Prečasná gospodo – reče, ispruži svoju bijelu ruku na kojoj se blistao pastirski prsten – ima načina, da se sve to uredi... Vas, dragi sinko, nečastivi napada navečer, zar ne?

– Da, gospodine priore, redovito svake večeri... I sada, kad osjećam da se bliži noć, oblijeva me znoj, kao Capitouova magarca kad ugleda samar.

– E pa dobro! Umirite se... Odsad ćemo na službi svake večeri moliti za vas molitvu svetog Augustina, koja donosi potpuni oprost... Tako ste zaštićeni ma što se dogodilo... Grih vam je oprošten još u času dok ga činite.

– E, onda dobro, hvala, gospodine priore!

I ne pitajući više ništa, otac Gaucher vrati se svojim kotlovima, lagan kao pero.

I doista, od tada ni jedne večeri redovnik koji je čitao litanije nije propustio reći:

– Molimo za našeg jadnog oca Gauchera, koji žrtvuje svoju dušu za opće dobro... *Oremus Domine...*¹¹

I dok je iznad svih bijelih kukuljica, koje su klečale u sumraku crkve, podrhtavala molitva kao povjetarac na snijegu, na kraju samostana, iza rasvijetljenog prozora pecare, čulo se kako otac Gaucher pjeva na sav glas:

U Parizu ima bijeli otac,
Tra-la-la, tra-la-la, tra-la-la;
U Parizu ima bijeli otac,
Koji duvne vodi na tanac,
Hip, hop, hip, pleše u vrtu otac,
Koji duvne vodi...

* * *

... Tu dobri župnik, uplašen, prekine:

– Bože milostivi, da me čuju moji župljani!

---

¹¹ molimo Gospodina (lat.)

U Camargui

I. Polazak

Velika vreva u dvoru. Glasnik je upravo donio poruku nadstojnika imanja, napola na francuskom, napola na provansalskom jeziku, kojom javlja da su se pojavila dva lijepa jata šljuka, te da ne manjka ni drugih dobrih ptica.

"Vi ćete s nama!", pisali su mi ljubazni susjedi i ujutro u pet sati došla su po mene njihova velika kola, natovarena puškama, lovačkim psima i hranom. I eto nas već na cesti što vodi u Arles, a koja je nekako tvrda i neugodna ovog prosinačkog jutra, kad se blijedo zelenilo maslina jedva razaznava, a tamnije zelenilo hrastova čini umjetnim. Staje se bude. Mnogi su ustali već prije dana i pale svjetlo po majurima. Na kamenim vrhovima opatije Montmajour, između ruševina, udaraju krilima još pospani orlovi. Putem već srećemo mala kola sa starim seljankama, koja u laganom kasu polaze na trg. Dolaze iz Ville-des-Bauxa. Šest dugih milja, da malo posjedaju na stube Svetoga Trolima i prodavaju ljekovite trave, prikupljene po planinama...!

Već se vide utvrde Arlesa, niske, izrezbarene, kakve se nalaze u starim bakrorezima s bojovnicima i kopljem na uzvisini, koja im seže samo do prsa. Jurimo ovim čudesnim malim gradom, koji je sa svojim svedenim kamenim balkonima, što sežu do polovice ulice, i sa starim crnim kućama s niskim, ovalnim maurskim vratima, koje nas prenose u doba Saracena i Vilima Kratkonosoga, jedan od najslikovitijih gradića u cijeloj Europi. U ovo doba još svi spavaju, samo na nasipu Rhone ima života. Parobrod, koji obavlja prijevoz s Camarguom, dimi kraj pristaništa spreman da isplovi. Seljaci u crvenim vunanim haljecima, djevojke iz La Roquette, koje žele kod zakupnika dobiti kakav poljski posao, izlaze s nama na pristanište, smiju se i razgovaraju. Kukuljice s dugih smeđih ogrtača zbog svježeg jutarnjeg zraka navukle su na glavu. Šiljasta arležanska frizura daje im poznato izazovan izgled. Čini se kao da su svaki čas spremne izustiti kakvu zluradu primjedbu ili se obijesno nasmijati.

Zvono na brodu zazvoni i mi polazimo. Tjerani bujicom, mistralom i strojem, jurimo poput strijele duž obale. Na jednoj se strani stere neplodna kamena ravnica Crau, a na drugoj zelena Camargue, koja svojom niskom travom i velikim močvarama, obraslim trstikom, seže sve do mora.

S vremena na vrijeme zaustavlja se brod kraj drvenih mostića, sad na carskoj, sad na kraljevskoj strani, kako se govorilo u srednjemu vijeku, u doba kraljevstva Arlesa i kako stari brodari na Rohni još i danas govore. Kraj svakog pristaništa može se vidjeti bijela se-

ljačka kućica i drveće. Iskrcajavu se radnici noseći svoj alat, i žene s košaricama u ruci. Sad u carstvu, sad u kraljevstvu, brod se pomalo prazni i kad stiže do Mas-de-Girauda, gdje i mi izlazimo, nema već gotovo nikoga na palubi.

Mas-de-Giraud stari je majur plemića Barbentane. Tu ćemo pričekati upravitelja imanja. U kuhinji za stolom sjedi sva čeljad majura, radnici, vinogradari, pastiri, pastirčići; ozbiljni i šutljivi, polako jedu, a dvore ih žene, koje će jesti poslije njih. Uskoro dolazi upravitelj. To je čovjek kopna i vode, ribar i lugar, kojega zovu "lou Rondeirou" (smucalo) jer ga svuda ima; viđaju ga i ujutro i navečer među trskama, kako skriven u šikari, skutren u svom čamcu, nadgleda mreže u ribnjacima i kanalima. Možda ga je to vječito nadgledanje učinilo tako šutljivim i pribranim. No dok ispred nas odmiču kolica, puna pušaka i košara, priča nam on o lovu, o najboljim mjestima gdje se skupljaju ptice. U živahnom razgovoru nastavljamo put. Ostavljamo obrađena zemljišta, i evo nas u divljoj Camargui. Dokle god pogled seže, blistaju se između pašnjaka močvare, rukavci, optočeni vrbama. Kite tamarisa i trstike lelujaju se... Visokoga drveća nema. Nepregledna ravnica, ničim prekinuta. Mjestimice spuštaju torovi svoje niske krovove sve do zemlje. Raspršena stada, što leže po bujnoj travi ili se stisnula oko žućkastocrvenog pastirova ogrtača, ne predaju veliku jednoličnu crtu, tako sićušna u tom beskonačnom prostoru modroga obzorja i vedroga neba. Kao more, koje je unatoč valovima tajanstveno, beskrajno, i ova ravnica budi osjećaj samoće, beskonačnosti, a mistral, što stalno nesmetano puše, svojim snažnim zamahom kao da izravnava i proširuje krajolik. Sve se pred njim sagiba. I najmanje grmlje nosi njegove tragove, pogrbljeno, svinuto prema jugu, u položaju vječnoga bijega.

II. Koliba

Krov od trstike, zidovi od suhe i žute trstike – to vam je koliba. Sastajalište našega lovačkoga društva. Koliba se sastoji od jedne jedine visoke, prostrane sobe, te je značajna po načinu gradnje kuća u Camargui. Prozora nema, a svjetlo dopire kroz staklena vrata koja se uvečer zatvaraju kapcima. Po svim dugim objeljenim zidovima nalaze se vješalice, kao da očekuju puške, lovačke torbe, čizme za močvaru. Na dnu poredano pet-šest kreveta oko stupa, koji je usađen u zemlju, te izviruje iznad krova što ga podupire. Kad noću bjesni mistral i koliba škripi, misliš, da ležiš u kabini broda, jer vjetar donosi bruhanje mora, koje se stapa s njegovim šumom.

No poslijepodne je koliba upravo dražesna. Za lijepih zimskih dana rado sjedim sam kraj visokog kamina, u kojem gori nekoliko korijena tamarisa. Pod zamahom mistrala ili tramontane vrata poskakuju, trske škripe i svi ti trzaji samo su slaba jeka velikih drhtaja prirode što me okružuje. Zimsko sunce, šibano snažnom strujom, prelijeva, skuplja i raspršuje svoje zrake. Velike sjene jure pod divnim modrim nebom. Svjetlost dolazi na mahove, jednako i šum; zvuk praporaca stada, što se ponekad čuje, pa opet zamre, gubeći se u vjetru, dopire do vrata sa čarom napjeva... Najljepše je u sumrak, prije nego što se lovci vrate. Tada se vjetar stišava. Izlazim načas van. Veliko crveno sunce mirno zalazi, užareno, no bez topline. Noć pada i kao da osjećaš kako te prekriva svojim crnim, sasvim vlažnim krilom. Ondje dolje, sasvim kraj zemlje, poput crvene zvijezde zatitra plam hica.

Sve u čemu ima života žuri se da iskoristi ostatak dana; dugi trokut divljih pataka leti sasvim blizu zemlje, kao da se žele spustiti, ali tjera ih svjetlost iz kolibe i voda ispruži vrat, te uzleti, a cijelo jato za njim.

Malo zatim začuje se strašan topot, nalik na šum pljuska. Na tisuće ovnova, uplašeni i u neredu, žuri se prema toru. Odazivaju se glasu pastira. Jasno se razabire dahtanje pasa koji ih u trku tjeraju. I sad me zahvatio i okružio vrtlog vune i blejanja; prava bujica koja na svojim valovima nosi pastire i njihove sjene... Iza stada eto poznatih koraka, veselih glasova. Koliba je puna, živahna i bučna. Pruće vinove loze veselo plamti. Što smo umorniji to se više smijemo. Sve je omamljeno; puške se bacaju u zapećak, velike lovačke čizme izuvaju i odbacuju, a iz lovačkih torba vadi se crveno, zlatno, zeleno i srebrno perje s tragovima krvi. Stol je prostrt i s mirisom jake juhe od jegulje prostorijom se širi i tišina; šutnju prekida samo režanje pasa koji pred vratima u mraku ližu svoje zdjele. Poslije večere nitko ne ostaje dugo budan. Uskoro još samo upravitelj i ja sjedimo pred vatrom... a i njemu se sklapaju oči. Još malo razgovaramo, to jest onako po seljački dobacujemo jedan drugomu kratke rečenice, primjedbe gotovo indijske kratkoće, koje brzo zamiru kao posljednje iskre izgorjeloga pruća. Napokon upravitelj ustane, upali svjetiljku, a zatim čujem, kako mu se teški korak gubi u noći...

III. Čekanje

L'espere! Krasnog li imena kojim se označuje čekanje skrivenog lovca i ono neizvjesno vrijeme kad sve čeka. Espere pada između jutra i noći. Jutarnje čekanje malo prije izlaska sunca, večernje čekanje u sutonu. Potonje mi je draže, osobito u ovim močvarnim krajevima, gdje voda močvara dugo zadrži svjetlo...

Katkad se čeka na "negochinu", malenom uskom čamcu koji se uzgiba na svaku kretnju. Pokriven trskom, vreba lovac patke iz dna svoga čamca, što nadvisuje samo rub kape, cijev puške i glava psa koji njuška, hvata komarce ili svojom debelom šapom naginge cijeli čamac, u koji navire voda. Kako sam neiskusn, čekanje mi je pomalo neugodno. Zbog toga često idem pješice na čekanje, te gacam u velikim čizmama po močvarama, skrojenim. Oprezno se i polako probijam, izbjegavajući trske pune žaba...

Napokon evo otočića tamarisa, komadića suhe zemlje, na kojem ću se smjestiti. Da me počasti, upravitelj mi je ostavio svoga psa, velikog pirinejskog psa duge bijele dlake, lovca i ribara prvoga reda, prisutnost kojega me uvijek pomalo zbunjuje. Kad mi se na nišanu nađe liska, on me nekako podrugljivo pogleda; s osobitom kretnjom glave zabaci dva svoja duga uha, koja mu sežu do očiju, te kao da zaustavlja divljač i, vitlajući repom, nestrpljivo me tjera:

– Ta pucaj već jednom!

Ispalim, no metak promaši. I sad se pas cijelim tijelom proteže, zijeva; na licu mu dosada, razočaranje i prijezir.

Priznajem, nisam dobar lovac! Za mene čekanje znači zalazak sunca, svjetlo koje se gubi i u vodi nestaje, blistave bare koje pretvaraju i sivu boju tamnoga neba u srebrno blještavi-

lo: ja volim onaj miris vode, ono tajanstveno zujanje kukaca između lišća i nježno drhtanje dugog lišća. S vremena na vrijeme pokoji tužan glas prohuji zrakom poput huka morske školjke. To je bukavac koji roni do dna vode svojim velikim kljunom ptice-ribarice i puše... rrr-u-u! Iznad glave lete mi jata ždralova. Slušam kako perje šušti, kako vjetar trepeće njihovim pahuljicama, pa i škripanje malog, prenapetog kostura. Zatim sve utihne; spustila se noć, duboka noć, samo još na vodi titra pokoja zraka dana...

Odjednom osjetim drhtavicu, uzbuđenje, kao da mi netko stoji iza leđa. Okrenem se i opazim druga lijepih noći, mjesec, širok, sasvim okrugao mjesec, kako se polako diže, isprva brže, a zatim sve laganije što više odmiče od obzorja.

Njegova prva zraka već je sasvim kraj mene, druga malo dalje... Duskora je cijela močvara obasjana mjesečinom. I najmanja vlat trave ima svoju sjenu. Čekanje se svršilo, ptice nas vide: valja se vratiti. Vraćamo se morem modrikaste, lake, prozirne mjesečine; svaki naš korak močvarnim tлом užeže u barama i jarugama milijune krijesnica, milijune mjesečevih zraka, koje prodiru do dna vode...

IV. Crveni i bijeli

Tik do naše nalazi se druga koliba, sasvim nalik na našu, samo je nešto jednostavnija. Tu stanuje naš upravitelj sa ženom i dvoje djece: kći priprema jelo i popravlja mreže, a sin, pomaže ocu praviti stupice i nadzirati brane u ribnjacima. Dvoje mlađe djece živi u Arlesu kod bake i ostat će ondje dok ne nauče čitati i ne pričeste se, jer odavde su škola i crkva previše udaljene, a i zrak Camargue ne bi djeci godio. Kad dođe ljeto, a močvare presuše i kad se bijeli mulj jaruga pretvori od žege u prašinu, gotovo se ne može na otočiću ni stanovati.

Jednom u kolovozu, kad sam bio ondje u lovu, vidio sam – nikad neću zaboraviti – tužni i nemili izgled toga krajolika. Sa svih strana pušile se na suncu močvare kao golemi kotlovi; zadržale su samo na dnu uzburkane ostatke života, guštore, pauke i vodene kukce, od kojih su vrvjeli vlažni zakuci. Bila je to prava kuga od zraka, magla mijazma, kužnog isparivanja, što se teško leljajala, puna bezbrojnih rojeva komaraca. Kod upravitelja svi su drhtali, svi su bili u groznici i bila je prava strahota pogledati ona žuta, izobličena lica i velike oči s podočnjacima tih nesretnika osuđenih da tri mjeseca žive pod tim neumoljivim žarkim suncem, koje ih pali, a ne može ih ugrijati. Tužan je i jadan život upravitelja u Camargui! No on ima kraj sebe barem ženu i djecu, ali dvije milje dalje, usred močvara, živi čuvar konja, sam samcat, poput pravog Robinzona. U njegovoj kolibi od trske, koju je sam sagradio, nema predmeta koji nije djelo njegovih ruku, od počivaljke od vrbova šiblja, kamenja što čini ognjište, stolaca od tamarisova korijena, pa do brave i bijeloga drvenog ključa, što zatvaraju to čudnovato zdanje.

Sam čovjek nije manje čudnovat od svoga doma. Spada u soj šutljivih filozofa i iza gustih čupavih obrva probija mu seljački, nepovjerljiv pogled. Kad nema posla na pašnjacima, sjedi pred svojom kolibom i s dirljivim žarom i djetinjim naporom čita neku od ceduljica

koje se, u ružičastom, modrom ili žutom omotu, dodaju bocama ljekarija, što mu trebaju za konje. Jadni čovjek, nema druge zabave nego čitati ove ceduljice jedini "tisač", koji do njega dolazi. Premda je u susjedstvu, naš se upravitelj s njim ne druži, oni se čak izbjegavaju. Jednog sam dana zapitao "Smucala" za razlog tog antipatiji, a on mi je odgovorio ozbiljna lica:

– Zbog oprečnog mišljenja... On je crven, a ja sam bijel.

Dakle, i u ovoj pustoši, koja ih je svojom osamom morala zbližiti, ta dva divljaka, neznanice, obojica jednako djetinjasti, ti teokritski govedari koji jedva jedanput dolaze u grad i kojima se male kavane u Arlesu sa svojim pozlaćenim zrcalima čine bajoslovnima kao palača Ptolomejevića, našli su razlog da se mrze zbog svojeg političkog uvjerenja!

V. Vaccares

U Camargui nema ništa ljepše od Vaccaresa. Često, ostavljajući lov, dolazim sjesti na obalu tog slanog jezera, malenog mora koje se čini kao da je dio velikoga, okružena kopnom i ugodna zbog svoga sužanjstva. Mjesto suše i pustoši, koja pridaje obalama tužan izgled, Vaccares nosi na svojim visokim obalama, posutim finom, baršunastom travom, originalnu i krasnu floru: različke, vodenu djetelinu, širištare i one lijepe saladele, koje su zimi modre, ljeti crvene, koje mijenjaju boju prema promjeni temperature, te neprestanim cvjetanjem označuju svojim različitim bojama godišnje doba. Oko pet sati poslije podne, u vrijeme, kad sunce zalazi, ove tri milje vode bez i jednoga čamca, bez i jednoga jedra da mu ograniči i ublaži daljinu, pružaju prekrasnu sliku. To više nije tihi čar jezera i potocića, što se svugdje na putu prosijavaju, kojih je tlo tako vodeno da na najlakši pritisak izmili voda iz mulja, to je dojam nečega velikoga, širokoga. To svjetlucanje mami iz daljine jata lisaka, čaplji, bukavaca, plamenaca bijelih prsa i ružičastih krila, kojih ima duž cijele obale – svojim bojama optočili su jezero šarenom vrpcom – zatim ibisi, pravi egipatski ibisi, kojima godi ovo žarko sunce, ovaj nijemi krajolik. Sa svojeg mjesta čujem doista samo lelujanje vode i glas čuvara koji zove svoje konje, što su se razbježali po obali. A imaju tako lijepa imena: "Cifer...! (Lucifer)... Estelo...! Esturnelo...!" Svaka životinja, čuvši svoje ime, dolazi razbarušene glave, te iz čuvarove ruke jede zob...

Malo dalje, uvijek na istoj obali, nalazi se veliki "manado" (krdo) bikova, koji slobodno pasu, kao i konji. S vremena na vrijeme opažam iznad žbuna tamarisa njihova svedena leđa i malene, svinute rogove. Većina tih bikova iz Camargue uzgojena je za seoske utakmice i borbe, neki od njih već su se i proslavili u arenama Provanse i Languedoca. Među ostalima, nalazi se tu i neki strašni bojovnik, prozvan "Rimljanin" koji je već ne znam koliko ljudi i konja ubio po arenama Arlesa, Nîmesa, Tarascona. Zbog toga ga drugovi izabraše za vođu, jer tim čudnovatim krdom upravljaju same životinje; one se okupljaju oko jednog starog bika, kojega odrediše vođom. Kad na Camargu navalio oluja, koja je u ovoj velikoj ravnici to strašnija jer je ništa ne može zadržati niti skrenuti treba vidjeti kako se bikovi stišću iza svoga vođe, kako spuštaju glave i okreću prema vjetru svoje široko čelo, u kojemu se usredotočila sva snaga bika. Naši provansalski pastiri nazivaju ovo: "vira la bano augisele" – okretati rogove prema vjetru. I jao si ga krdu, koje se tomu ne

prilagodi. Zaslijepljen kišom, tjeran olujom, okreće se upropašteni "manado" oko svoje
osi, plaši se, propinje i bjesni, a osamljeni se bikovi, da izbjegnu oluji, bacaju u Rhonu, u
Vaccares ili u more.

Čežnja za vojarnom

Jutros, u prvom osvitlu zore, naglo me probudilo žestoko udaranje u bubanj... Ra-ta-dra! Ra-ta-dra!...

Kako je dospio bubnjar u ovo doba među moje borove...? To je uistinu neko čudo!

Brzo skočih s kreveta i pođoh otvoriti vrata.

Nigdje nikoga... Buka je utihnula... Iz vlažna gustiša izletjelo nekoliko ptica otresajući krila... Jutarnji povjetarac ćarlija u drveću... Na istoku, iznad planina, gomila se zlatan prah iz kojega se diže sunce... Prva zraka već pada na krov moga mlina. U isti tren opet se javlja bubnjar skriven iza drveća: Bum, bum, bum... Ra-ta-dra! Ra-ta-dra!

K vragu i ta magareća koža! Već sam je sasvim zaboravio. Ali, najposlije, tko je taj divljak koji dolazi da bubnjem pozdravi izlazak sunca? Uzalud gledam, ne vidim ništa... Samo grmlje, lavande i grane borova što sežu sve do ceste. Možda se kakav vilenjak zavukao u gustiš, da se sa mnom našali... Bez sumnje je to Ariel ili majstor Puck.¹² Sigurno je obješenjak prošao pokraj moga mlina i pomislio:

– Ovaj Parižanin živi ovdje odviše mirno, hajde da ga malo probudimo!

Zatim je uzeo veliki bubanj i... ra-ta-dra!... ra-ta-dra!... Ušuti, nevaljali Puck, probudit ćeš moje cvrčke!

No nije bio Puck!

Bio je François Gouguet, zvan Pistolet, bubnjar 31. pukovnije, koji je tada bio na dopustu. Pistolet se dosađivao u selu, toga bubnjara morila čežnja i kad bi mu posudili općinski bubanj, on bi tužan odlazio u šumu i lupao po magarećoj koži, sanjareći o vojarni princa Eugena.

Danas je došao sanjariti na mome zelenom brežuljku... Naslonio se na bor, drži bubanj među koljenima, udara i uživa... Jata prestrašenih jarebica proletjela su pokraj njega, ali on ih ne vidi. Mirisavo bilje širi oko njega svoje miomirise, no on ih ne osjeća.

On ne vidi ni nježnu svilenu paučinu što podrhtava između grana na suncu, ni borove iglice, koje padaju po njegovu bubnju. Potpuno predan svom sanjarenju i glazbi, on nježno gleda, kao kakav zaljubljenik, svoje brze štapiće i pritom mu se široko budalasto seljačko lice blaženo smiješi.

Ra-ta-dra!... Ra-ta-dra!

"Kako li je lijepa velika vojarna sa svojim dvorištem popločenim širokim pločama, sa svojim pravilnim nizom prozora, svojim stanovnicima u odori i s niskim hodnicima po kojima odjekuje lupa zdjelica...!"

---

¹² Ariel je duh iz Shakespeareove *Oluje*, a Puck vilenjak iz *Sna ivanjske noći*

Ra-ta-dra! Ra-ta-dra!

"Oh! Ono stubište po kojem svaki korak odjekuje, bijeli hodnici, mirisave sobe, opasač što ih vojnici lašte, daska za kruh, lonci, željezni kreveti sa sivim pokrivačima i puške koje se blistaju!"

Ra-ta-dra! Ra-ta-dra!

"Oh, lijepih li dana u stražarnici, pa one karte što se lijepe za prste, ružna pikova dama išarana tintom i stari Pigault-Lebrun¹³ koji se povlači po krevetu..."

Ra-ta-dra! Ra-ta-dra!

"O, duge noći provedene na straži pred vratima ministarstva, stara stražarnica koja prokišnjava, a noge se smrzavaju...! Pa one otmjene kočije koje te prskaju, kad projure pokraj tebe! I sve one ostale slasti, dani zatvora, prljavo vedro, drveni jastuci, znak za ustajanje u hladna kišovita jutra, povratak u večernju maglu, kad se pale plinske svjetiljke, večernja prozivka na koju se stiže zadihan!"

Ra-ta-dra! Ra-ta-dra!

"O, Vincenneska šuma, velike, bijele vunene rukavice, šetnja po utverdama i vježbalište... Onda još i djevojke, krčme, apsint po krčmama, povjerljivi razgovori prekidani štuca-
njem i čeznutljive pjesmice što se, pjevaju s rukom na srcu..."

Sanjaj, sanjaj, jadni čovječe! Neću ti smetati... Udaraj po bubnju, udri iz sve snage! Nemam prava da ti se podsmjehujem.

Ako tebe mori čežnja za tvojom vojarnom, ne čeznem li i ja za svojom?

Mene moj Pariz sve dovde progoni, kao i tebe tvoj. Ti, bubnjaš pod borovima, a ja pišem. Ah, kakvi smo ti mi Provansalci! Ondje, u pariškim vojarnama, ginuli smo od čežnje za svojim bregovima i mirisom lavande, a ovdje u sunčanoj Provansi nedostaje nam vojarna i drago nam je sve, što nas na nju podsjeća.

U selu izbija osam sati. Ne prekidajući bubnjanje, vraća se Pistolet u selo... Čujem ga kako silazi kroz šumu, neprestano udarajući... A meni se, dok ležim u travi, bolestan od čežnje, čini, da, uza zvuke bubnja što se udaljuje, vidim cijeli svoj Pariz kako odmiče kroz borove...

Ah, Pariz...! Pariz...! Uvijek samo Pariz!

---

¹³ Pigault-Lebrun (1753-1835) – pisac raskalašenih romana

Rječnik

Ajaccio – najveći i glavni grad na otoku Korziki

Arles – grad na jugu Francuske, u Provansu, glasovit po rimskim spomenicima **avocatus diaboli** (lat.) – đavolov odvjetnik; čovjek koji zastupa neko neprihvatljivo mišljenje

Beaucaire – grad u okrugu Gard u južnoj Francuskoj, na rijeci Rhône nasuprot Tarasconi

Bonifacio – grad na južnom dijelu otoka Korzike; **Bonifacijev tjesnac** – tjesnac koji dijeli otoke Korziku i Sardiniju
brokat (tal.) – tkanina protkana svilom, zlatom ili srebrom

Camargue – močvarno područje južno od grada Arlesa, između sredozemnog mora i dvaju rukavaca delte rijeke Rhône

Châteauneuf – Châteauneuf-du-Pape, selo i poznata vinska regija u jugozapadnoj Francuskoj uz obalu Rhone, nedaleko Avignona; glasovito vino châteauneuf uzgajali su pape u vrijeme svog boravka u Avignonu

couss-couss (ar.) – kus-kus, tradicionalno jelo od žitarica iz sjeverne Afrike

čibuk (tur.) – vrsta orijentalne lule

def (tur.) – maleni bubanj s praporcima, daire, tamburin (v.)

Demetrije Falerski (oko 350-280 pr. Kr.) – atenski govornik i državnik, upravitelj Atene u vrijeme vlasti Makedonaca, Teofrastov učenik, jedan od prvih predstavnika peripatetičke škole

fajansa (tal.) – porculan, majolika; prema gradu Faenza u Italiji gdje se proizvodio (franc. *Fayance*)

farandola – stari francuski ples

Fontvieille – gradić u blizini Arlesa; u njemu se nalazi Daudetova vjetrenjača
fras (njem.) – šklopci, prekojas, zahlipci, grč koji nastaje od straha, osobito kod male djece

Heine, Heinrich (1797-1856) – njemački pjesnik, jedan od najistaknutijih romantičara

Horacije – Kvint Horacije Flak (65-27. pr. Kr.) – rimski pjesnik, autor čuvenih Oda

Jemmapes – grad u jugozapadnoj Belgiji, poznat po Bitki kod Jemmapesa u vrijeme napoleonskih ratova (1792)

kartuzijanci – redovnici isposnici, poznati po odricanju i vječnoj šutnji
kramar (njem.) – sitni trgovac

Languedoc – povijesna pokrajina u južnoj Francuskoj, s glavnim gradom Toulouseom, zapadno od Provanse

lazaret (tal.) – karantena, mjesto gdje se smještaju bolesnici od zaraznih bolesti

Mahon – glavni grad i luka na otoku Minorci; stanovnici: **Mahonci**

majur (njem.) – poljoprivredno imanje
mastika (grč.) – mastiks, trišlja, vrsta biljke od koje se dobiva smola koja se koristila kao ljepilo

mazurka – poljski živahni ples popularan diljem Europe u 19. stoljeću

mijazam (grč.) – kužno isparavanje (dok

nisu bile poznate bakterije, držalo se da bolesti izaziva smrdljivo isparavanje iz močvara, zahoda i sl.)

mistral (franc.) – sjeverni vjetar u jugoistočnoj Francuskoj

mitra (grč.) – biskupova ili svećenička kapa

Montaigne, Michel de (1533-1592) - francuski filozof, skeptik i moralist; prvi esejist u svjetskoj književnosti (*Essais*)

muškat – vrsta mirisnog grožđa i vina

nebosklon – obzor, horizont

Nîmes – grad u južnoj Francuskoj, u regiji Languedoc

Ollioules – mjesto u južnoj Francuskoj, nedaleko Toulona

omnibus (lat.) – velika kola s više sjedala, nalik autobusu

pecara - zgrada u kojoj se dobiva alkoholno piće, peče rakija

Plutarh (45-120. n. e.) – grčki povjesničar i biograf, autor *Usporednih životopisa* u kojima donosi biografije slavnih Grka i Rimljana

Porto-Vecchio – grad i luka na južnoj strani otoka Korzike

premontrejci – pripadnici crkvenog reda (naziv po franc. samostanu Prémontre)

prior (lat.) – poglavar samostana

Ptolomejevići – dinastija koja je vladala Egiptom od 305-31. pr. Kr.

Rhône – rijeka u Francuskoj; izvire u Švicarskoj, protječe kroz Lyon i ulijeva se u Sredozemno more deltom Camargue kod Arlesa

Sainte-Baume – planina u južnoj Francuskoj (departmani Var i Bouches-du-Rhone)

sakristan (lat.) – crkvenjak, zvonar

saladela (franc.) – vrsta biljke, morska lavanda

Saraceni – srednjovjekovni naziv za Arape

Sedaine, Michel-Jean (1719-1797) – francuski dramatičar, autor komedija, opernih libreta i povijesnih drama

slačica - gorušica, senf

Sorgue – rijeka u jugoistočnoj Francuskoj, izvire u Alpama i ulijeva se u Rhonu blizu Avignona

stražmeštar – najviši podoficirski čin, narednik

sue (franc.) – sitan francuski novac, 1/20 franka

šagrenska koža – fino izrađena kozja koža, safijan

šartrez (franc.) – vrsta likera

širištara – encijan, gencijana, lincura, vrsta biljke sa zvonolikim cvjetovima

štola (grč.) – naramenica koju svećenici nose na misi

talar (lat.) – duga haljina kakvu nose svećenici, suci itd.

talir (njem.) – vrsta starog novca

tamburin (tal.) – vrsta malog bubnja s praporcima, def (v.)

Tarascon – grad u južnoj Francuskoj na obali rijeke Rhône, između Avignona i Arlesa, na suprotnoj obali od grada Beaucairea

Teokrit (3. st. pr. Kr) – starogrčki pjesnik iz Sirakuze na Siciliji, autor pastirskih pjesama i utemeljitelj pastorage i idila, u kojima slavi prirodu i jednostavni život
Tuilerije – Tuileries, kraljevska palača i park na obali rijeke Seine u Parizu

Vincenneska šuma - Bois de Vincennes, park-šuma u predgrađu Pariza

Vogezi – planinski masiv na istoku Francuske, blizu granice s Njemačkom